

ДНЕВНИКОТ НА СТРАШО ПИНЦУР

ИЗДАВАЧИ / УРЕДНИЦИ

РОЗЕТА ДУЛЕВСКА

АНЕТА ЃОРЃИЕВСКА

Скопје, 2023 година

„Патот по кој сум тргнал е пат на луѓе кои покрај сите пречки ќе останат со чист образ и ќе бидат соработници во изградувањето на еден човечки живот“.

Страшо Пинџур

Дневникот на Страшо Пинџур - документ од непроценлива вредност и четиво кое ретко се испушта од раце!

Дневникот на Страшо Пинџур треба да се разбере како прилог во проучувањето на минатото, но и како повод за што посестрано осветлување на животот и делото на овој народен херој кој веднаш по својата смрт израсна во легенда. Не се знае дали некој зад себе оставил толку јарки документи за својот борбен пат. Тоа го сторил Страшо во Дневникот. Читателот ја согледува наполно зрелата фигура на револуционер и борец за социјална и национална правда, што ќе стане и еден од првите херои на НОБ на Македонија. На слободата односно борбата за неа, Страшо ќе го посвети и својот живот. Дневникот содржи драгоцени размислувања на Страшо Пинџур за слободата, за она што најповеќе го цени и кон кое се стреми, забележени од него во една училишна задача, без да помисли на опасностите што го демнат поради ваквото пишување.

Дневникот на Страшо Пинџур, со дел од неговите други преписки и книги, за цело време во сите години љубоморно го чуваше баба му Наца, која по ослободувањето го предаде на понатамошно чување. Оригиналот на Дневникот заедно со белешките од Ада Циганлија сега се наоѓа во Историскиот музеј на Македонија во Скопје. Тоа се две обични тетратки направени од авторот од табаци хартија за пишување.

Како ретко кој, со нему својствена упорност и дисциплина, Страшо Пинџур, од ден на ден бележејќи ги случките од изминатите денови, неосетно го слика својот интимен портрет на младинец: одличен ученик, бунтовен и револуционерен, интелегентен и самокритичен, дружељубив, прек и нежен до крајност, склон кон филозофијата и преден кон марксистичката наука, заљубеник и размислувач за настаните околу него, визионер кој својата смрт ќе ја предвиди и ќе ја опише до детали и тоа осум години пред таа да му го прекрати младиот живот. Тој е прикажан како младинец кој има време за сè. Со голема страст

чита сè што ќе му дојде до рака, за сè има и волја и време и љубов: за училиштето, за општествената работа во ученичките организации. Член е на управата на друштвото на трезвената младина на гимназијата. Во Дневникот скоро секој ден среќаваме податоци за тоа дека „читав една книга“. Забележлива е и неговата вистинољубивост, пишувајќи: „Но, зарем има нешто поидеално од вистина? Вистината е факт кон кој се стремат сите, а која всушност во своите настојувања ја одминуваат. Такви се луѓето!“

Како што наведува и Јован Попоски*: „Објавувањето на Дневникот е потребно, со перото на еден современик, за едно време кое сè уште не е доволно обработувано во македонската публицистика. До толку е поголема вредноста на Дневникот на Пинџур како автентично средство за тоа време од перото на еден извонредно буден младинец.“

*Јован Попоски, уредник на Дневникот на Страшо Пинџур, 1976 година
(ЗА ДНЕВНИКОТ И ВРЕМЕТО)

И кога еден ден човештвото ќе биде устроено според правилата:
“Слобода, братство равенство!”-
што сето значи само слобода,
тогаш и секој поединец слободно ќе дише под слободно небо.
Таквото устројство на човештвото
ќе тргне кон вечни патишта,
тогаш ќе бидат исполнети општо човечките идеали
на големите луѓе кои што нов ги имале за начела.

С. Д. Пинџур

Страшо Пинџур и денес живее со својата храброст како легенда
на македонскиот народ!

Страниците 7, 10, 11, 14 и 20 ќе му послужат на читателот како патоказ или вовед во темите, кои постојано се преплетуваат низ Дневникот на Страшо Пинџур и тоа преку избрани цитати кои најдобро го прикажуваат авторот, неговото семејство, идеали, љубовта и социјалните случувања и разочарувања. Како и неговата силна верба во вистината, при што ќе запише: „ Но, зарем има нешто поидеално од вистина?“

„Животот на човекот е бескраен стремеж кон нешто возвишено. Кога ќе се исполни една желба, доаѓа друга; кога нешто ќе се запознае, се бара друго; кога нешто ќе се направи, се сака повисоко, и сето тоа така оди до бескрај, до таинствениот бескрај, како што е таинствена вселената.“

(С. Пинџур)

Секојдневните бележења во тетратките ни зборуваат дека она што постојано му се вртело во главата на Страшо, а тоа беше неговиот идеал. Иако се тоа години на ученички палавости, прва ученичка љубов, веселби и немаштија, тој постојано конверзира со своите идеали и е загрижен за тоа да не умре пред нивното остварување. Но ако пак умре пред да се остварат идеалите, тој е убеден дека „ . . . над гробот тревата ќе биде побујна токму заради тоа што ќе бујаат и идеалите. . . “ Од вечер на вечер тој во Дневникот ќе ги бележи настаните и размислувањата и како да се плаши некој подоцна да не го обвини што не размислувал тој ден за своите најдраги работи-идеалите, барем со два-три збора ќе го каже тоа дека мислел и на нив, И Д Е А Л И Т Е. Многупати кажува во што се состојат тие и како може да дојде до нивното остварување. Затоа тој и по својата смрт останува да живее со својата храброст како легенда на македонскиот народ, како одличен организатор на борбата и востанието не само во Тиквеш туку и во другите краишта во Македонија, како херој кој ги издржа сите мачења на полицијата, умре храбро и не изусти ниту еден збор освен познатата реченица: „Сверови, јас сум Страшо Пинџур и од мене ништо повеќе не ќе дознаете!“

(30 мај)

Изутрина, размислувајќи за поминливоста воопшто, дојдов до оваа замисла: Идеалот е бескраен и непоминлива фаза во човечкиот живот!

(24 март)

А јас, кон што се стремам? Кон нешто големо, но затоа е потребна јасна животна линија. Покрај слободата на секоја индивидуа се наоѓаат моите идеали.

(9 јуни)

Идеали да, но... Прво слободна Македонија!

(20 октомври)

Во статијата се трудев најреално да го претставам историјатот на гимназијата и идеалите што ги одгледуваа нејзините генерации. Секако дека тука вее извесен пацифизам (мирољубивост) чиј сум јас воодушевен приврзаник, но само прво „Слобода за секоја нација“, а потоа сè друго.

(15 март)

Да му се даде слобода на секој народ кој за тоа има чувство, односно кој чувствува дека тој треба да биде слободна нација.

(3 април)

„Судбината е маштеа на човекот - поединец, ако луѓето и општественото не му се браќа“.

(12 јануари)

Меѓутоа, најпрвин – работа во заедницата која одлично ќе ја декорира хармонијата во животот.

(12 ноември)

Триумфирав во себе, што настапив јавно да ја бранам својата раса, својот народ, зашто ги напаѓаше Македонците.

(19 јануари)

Но спуштањето на моето животно перде оди брзо и тоа толку брзо што ќе ја затвори бината на човештвото, на која јас сум излезен, а сепак уште не сум го одиграл ни првиот чин на мојата улога.

Да, да! Прво морам да мислам на нацијата, којашто во градењето на моите универзални идеали морам да ја земам како база . . .

(22 јануари)

Па како да гледам на светов? Работи на остварувањето на своите идеали, па макар животот да се заврши во најкратко време! – си велама себеси.

„Дали денеска навистина го почувствував духот на моите предци? . . Мислам дека нема да ги изневерам!“
Долго размислував за својата Баба која, подгрбавена, мораше многу години да заработува пари за леб... Но ако еднаш животот ми дозволи, јас достоино ќе ѝ се оддолжам.

(С. Пинџур)

Во Дневникот е присутна љубовта кон блиските во кое доминантно место, по нежност и трогателност, доаѓа чувството кон баба му Наца (она „баба“ секогаш го пишува со голема буква), па и тогаш кога редовно, од сите свои екскурзии, излети во други градови, патувања или од Крагуевац ѝ праќа разгледници адресирани со „Баба Наца Пинџур, село Ваташа. . .“ Кога во дневникот ѝ се обраќа на баба си, и вели дека тој не е крив за нејзината несреќа туку се криви други и ја повикуваа во борба против нив, во борба за

остварување на неговите идеали, што ќе значи и нејзина победа и среќа за двајцата. Иако уште многу млад, тој ќе напише: „Може ли човек да биде среќен, а човештвото да живее во несреќа? Не може!“

Страшо растел како сираче во бедно семејство чиј „хранител“ била само старата баба Наца, мајката на татко му Димитрија, позната револуционерка и курирка на организацијата на ВМРО во тој крај, во која активен борец бил и нејзиниот маж, дедо му на Страшо. Токму таа му ги расправаше првите приказни за бедата од која македонскиот народ настојувал да се ослободи и да спечали слобода низ долги крвави борби во кое му загинале: дедо му, татко му и илјадници други . . .

Од баба си, како што и самиот изјавуваше, го примил првото револуционерно воспитување, таа во него го всадила 'ркулецот за борба против поробувачите на македонскиот народ. Страшо ја слушал напишаната хроника за своите предци и се восхитува од нивните херојства. Тие кажувања длабоко му се всадија во душата и многу години подоцна, еден ден во Крагуевац, во својот Дневник ќе постави прашање: „Дали денеска навистина го почувствував духот на моите предци? . . . Мислам дека нема да ги изневерам!“ Дневникот на Страшо Пинџур, со дел од неговите други преписки и книги, за цело време во сите години љубоморно го чуваше баба му Наца, која по ослободувањето го предаде на потамошно чување. Оригиналот на Дневникот заедно со белешките од Ада Циганлија сега се наоѓа во Историскиот музеј на Македонија во Скопје. Тоа се две обични тетратки направени од авторот од табаци хартија за пишување.

(4 февруари)

Една мисла предизвика гризење на совеста во мене: зошто ја оставив Баба и мајка ми и отидов на школување. Тргнав да учам за да ги помагам. Но, дали ќе ги помагам? Ако го дочекаат тоа, тогаш еден превез на тага на мојава душа ќе ми се тргне.

(2 јули)

Оттука тргнав пеш за моето мило село Ваташа, а на полпат ја сретнав Баба што одеше да ги праша мајките на моите другари дали се тие дојдени. Зборувајќи ми милозливи зборови, двајцата продолживме за Ваташа. Секој чекор – еден спомен!

(18 јули)

Денот го минав во подзидување на сливите, вадење на бавчата и помагање на Баба во перењето како и во читањето.

(20 јули)

По многу Бабини: „Стани бре, ајде стани...“ се разбудив од тешкиот сон

(13 август)

Не осврнувајќи се на нејзиното карање, тргнав за Кавадарци, но сепак размислував за тоа. Таа мисли дека јас сум зелен и општествената средина може да ми ги наметне сите овие манири, посебно лошите. Но, јас сум прилично свесен за своето достоинство и за својата идна работа, та лошите манири на друштвото не можат да ми го завртат мозоков и да ми ги расипат моите планови за иднината!

(26 август)

... потоа одење на нашата нива, нашето единствено полско богатство каде што се
наоѓаат остатоци од старото лозје, да собирам малку грозје од лозјето што никогаш не сум го копал.

(1 септември)

Уште рано ме разбуди Бабиниот глас за да одиме во нашето старинско лозје. Со лек чекор низ утринската свежина одев покрај Баба и размислував во себе. А откако ги собравме гроздовите што негдегоде беа останати, се вративме в село.

(3 септември)

По враќањето, на брзина се приготвив за пат, а по ручекот, откако се поздравив речиси со сите пријатели, тргнав за Кавадарци, и оттаму фатив автобус за Неготино. Во Кавадарци заедно со Баба ми ја посетив и тетка Сијка. На разделба со Баба неколку бакнежи од неа, а јас ѝ бакнав рака и отидов.

(4 ноември)

Го најдов тетинот и отидов да ми ги предаде работите, всушност, јадењето што ми го испрати Баба - леблебии и бонбони...

Белград 1940

Не грешам ли што мојата Баба своите задни дни не може да ги мине спокојно крај своето најмило? Не, секако не! Не сум јас виновник за нејзината судбина.

„Жената е таа што може човека да го оттргне од таговноста и да му извлече една насмевка на усните, затоа што жената е суштеството пред кое секогаш треба да бидеш весел, без оглед на тоа што се случува во длабочината на душата.“

(С. Пинџур)

Дневникот е документ од непроценлива вредност и четиво кое ретко се испушта од раце. Пишуван повеќе од осум месеци, и тоа од ден на ден, треба да се има предвид дека е пишуван од младинец кој штотуку го доживеал пубертетот, дека е тој ученик од шести клас гимназија (сегашен втори клас) и сосема разбирливо, го носи печатот на прекупациите на момчињата од таа возраст. Идеалите, исто така спрема пишувањето во Дневникот, му се пред сè, а потоа доаѓа првата љубов и Дневникот содржи емотивни размислувања својствени на секој млад човек, бележени за себе. Зашто авторот секако и не помислувал дека овој негов документ еден ден ќе се најде во рацете на читателите.

(19 јануари)

Мислите ми летаа кон неа. А дали таа некогаш помислила на мене? Дали нејзиното срце, во тој миг, не му припаѓа на некој друг, или пак и таа мисли на мене, како јас на неа, иако еден на друг не сме си подале ни рака? Таа, знам, не ми го знае ни имево додека јас нејзиното, со најголема страст, со најголем жар и најголема нежна љубов, тивко го изговарам или го пишувам по сите тетратки било на училиште, било овде, или некаде надвор.

(24 февруари)

До колку времето повеќе одминува, чувствувам дека сум ја сакал, ја сакам и ќе ја сакам. Но таа не ме сака! Некоја нејасна тага ме притиска и чувствувам копнеж што поскоро да ја видам.

(26 февруари)

Било што да почнев, мислите ми летаа кон неа и одвај чекав да дојде вечерта и да излезам, да ја видам да изменам поздрави, што се за мене најсреќен миг. Беше таму, и додека беше на корзо, мојава душа беше весела. А кога си отиде, веднаш станав тажен и кога човек ќе ми го погледне лицево, ќе прочита само мечта и тага.

(10 април)

Но ликот на русокосата, која – и така расплакана - беше уште помила, ме потсети дека во тоа суштество можам да најдам лек на мојата болка. Дали ме сака? Моите мисли, вака далеку од моите мили само во неа ќе наоѓаат лекар.

(13 април)

Ако не ме сака? Ќе ми отиде и единствената среќа во туѓинава, а во родниот крај среќа ми се моите мили.

(14 април)

„НЕ“. Значи не ме сака! Тоа беше само сон на мојата привидна среќа. Јас сум ѝ пак благодарен, затоа што нејзините погледи често ме изведуваа од најтешките душевни кризи.

(18 април)

Ах, зошто ме одбива? Колку би сакал да знам дали е тоа искрено или неискрено од нејзина страна! Зарем мораше да ме одбие првата девојка што ја засакав со првиот љубовен жар?

(5 јули)

Ненадејно ми дојде мислата да го запалам писмото што ми го врати русокосата. Тоа го сторив. За неколку мигови изгореа редовите на исповедта на мојата заљубена душа. Остана само пепелта и ништо повеќе. Ќе останат само овие редови мемоарски во мојов дневник.

(25 јули)

Шетајќи на корзото, ми паднаа в очи погледите на една убавица со голема коса. Таа дури и ме поздрави, а јас бидејќи не се познавам, не ѝ отпоздравив. Долго време откако легнав, мислев на убавицата чиешто име ми е познато – В....

(28 јули)

На корзото беше В. . . . со Г. . . ., која е исто така убавица. Многу ми префраа и преку еден другар ми пратија „селама“, поздрав од В. . . . На заминување В. ми направи неколку комплименти, јас ѝ се заблагодарив, а таа ми рече дека се тие вистина, а не комплименти. Долго не заспав. Мислев на девојките од корзо што ме восхитија.

(30 јули)

Ме викна и мене и ме запозна со В...

(3 август)

Таа ми рече: „Без сомневање, ова ќе го внесеш во дневникот“. Јас по ова се восхитував на нејзините поетични чувства. Кога се сретнавме ,таа ми даде страк босилек , а јас ѝ ветив дека ќе го ставам во мојот Дневник. Тогаш таа ми рече: „Па ќе ти олене“. Да, но нема да оленат чувствата за вас! - ѝ реков. . .

(6 август)

Немајќи повеќе желба да ја имам покрај себе, во душава почувствував некоја празнина... Слушајќи го штурецот, размислував: дали умира оваа моја прва земна љубов?

(19 август)

Се поделивме . . . Чувствувам дека таа се загледа во Димитрија . . . Колку е ова точно, еден господ знае . . .

(20 август)

Тие носеа босилек. Им побаравме. Но, ах! В. поголемиот страк му го даде на Димитрија, а мене помалиот! Што значи тоа? Да не престанала мене да ме сака, а почнала да го сака него?

(21 август)

И потоа тој ѝ зборувал дека него го интересира нашата врска, а како мој добар другар сака да го следи развитокот на нашата љубов. Но, дали можам да им верувам на неговите зборови? ...

(27 август)

Штом ќе се заљубам во некоја мома, секој ден, секој миг во мислите ја носам, но ако забележам и најмал знак дека не ме сака, брзо се ладам и огнот на љубовта полека се топи.

(3 септември)

Е, моја драга В. зар така се разделуваш од човек за кого пред извесно време речиси трчаше? Што треба да ти зборувам, ти не си идеална жена..... Клацкајќи се во возот дремев и повремено мислеа на В. девојката што ми приреди едно разочарување наместо топла љубов.

(4 септември)

Попладнето во три часот јас и Перо го напуштивме Скопје. Во Кралево во поштенското сандаче испратив до В. една анонимна карта во која многу ја обвинував.

(5 септември)

Скоро цело претпладне, попладне и вечера ги поминав во шетање, во паркот, на корзото. Додека приквечерина се шетаваме на корзото, русокосата ми рече, а тоа ми го потврди и другарот Тошевиќ, дека сум многу симпатичен.

(6 септември)

Морам да бидам искрен, скоро секоја вечер секавајќи се на прошетките со В. постојано мислам на неа. Но тоа како да е неизбежно за секого. Како е можно бргу да се заборави човечко суштество што искрено си го љубел.

(9 септември)

А по ручекот присилно спиење, па вообичаеното шетање низ паркот и, на крајот, корзото. Потоа ја сретнав русокосата што намерно се приближи кон нашето друштво додека јас се правев невешт.

(6 октомври)

Вечерва ја видов на корзо русокосата, мојата некогашна љубов. Јас сум сосема рамнодушен спрема неа, како ли е кај неа?

(8 октомври)

Како мевлен за ваков душевен бол би била нежна љубов на некоја девојка, на која јас би и се предал со сите свои мисли, би ги разбркал темните облаци, и би се вивнал во рујните зраци на идеалната љубов.

(9 октомври)

Душата ми пееше, што е редок случај кај мене. Мислев и на В. и со екот на песната како да свонеше нејзиниот глас, за гледав нејзината лика. Јас речиси секој ден мислам на неа. Тоа е кај мене некако утврдено и јас долго и долго во своите спомени ги носам личностите што сум ги сакал.

(3 ноември)

Дај ми, господи здравје и живот, мојата најголема среќа ќе биде, ако моите изливи на чувства ѝ - ги предадам на мојата жена, која ќе ја земам од чиста љубов.....

(6 ноември)

Вечерата на корзото ми паднаа в очи погледите на една мала убавица што ми беа наменети мене. Јас исто така ѝ вратив со поглед. Ми остана во паметта... си одеше дома. Заспивајќи, мислев на неа.

(19 ноември)

...во кое беше и писмо од В. Нејзиното писмо со искрена содржина многу ме погоди, а особено „милозвучната“ реченица: „Сакам да пишувам зашто сум уверена дека хартијата сè прима“.

Попладнето, покрај другите работи, и напишав на В. едно топло писмо.

„Па да, зар не сме сите еднакви? Сите мораме да бидеме еднакви во секој поглед. Работата е таа со која сè во светов е создадено, а посебно ако неа ја вршат таленти и гении!“

(С. Пинџур)

Страшо Пинџур спаѓа во редот на оние македонски интелектуалци што целиот свој живот ѝ го посветија на делото на борбата на работничката класа за нејзиното ослободување од јаремот на капитализмот и експлоатацијата, а напоредно со тоа се бореле и за националното и социјалното ослободување на македонскиот народ. Од животот Страшо ја имаше само младоста. Зрелата врст не ја доживеа. Загина

во борбата за вечно да остане да живее на страниците на историјата на македонскиот народ.

Тоа му е секојдневна преокупација. Затоа во својот Дневник тој се навраќа често на тие размислувања. Пишувајќи: „И доколку сè повеќе чекорев по полето на историјата, сè повеќе ги одобрував бунтовите на потчинетите, бидејќи во нив гледав птица затворена во кафез.... треба да се бориме за правата на работничката класа, но, пред сè, за правата на неслободниот македонски народ.“

(9 јануари)

Зборувавме за луѓето на високи положаи, што забораваат на минатото, односно на масите од кои и самите произлегле, живеејќи во својот егоизам.

Иако снегот сипеше и чевлите ми пропуштаа вода, јас и денеска, како и двата минати дена, останав на игралиште, немајќи друго место нити начин да го испратам денот.

(24 јануари)

Во мојата глава се редее разни одговори, но еден беше најефектен, а тој е оној што може да ги реши не само сите проблеми на минатото и сегашноста, туку и сите во иднина, барем од гледна точка на економско обезбедување на светов. А тоа е создавање на една општа заедница во која секој член ќе има исти права и должности.

(25 јануари)

Од управата на интернатот барам капа, а тие не ми даваат. Околу тоа се изроди караница, се разбира во која јас ги истакнував моите права.

(20 февруари)

Мојава душа пиштела, ќе пишти и пишти за вистина, правда, среќа. А каде е таа среќа? Па во несреќното општество може ли поединецот да биде среќен? Не може. Па затоа и јас сум несреќен. Да, не можам. Но, јас ќе настојувам и ќе работам да придонесам за благосостојбата на тоа општество.

(2 април)

Еден случај ме потсети на моето бедно детство. Другарот М. Балабан, ми даде подарок рачна електрична лампа. Колку страшно копнеев за оваа работа во детството, но судбината сакаше да останам само при желбите. А како флегматично ја држев и загледував таа работа сега, таа работа на толку многуте детски воздишки на мојата душа!

(3 јуни)

Дали еднаш во светов ќе дојде до еднаквост? Сето тоа ми изгледаше прекрасно, но толку далеку како свездине во бескрајот на вселената.

(16 јуни)

Дали да се посветам на техниката, науката и на тоа поле да му чинам услуги на човештвото, или да се посветам на усогласувањето на општествените несогласици во човештвото: на полето на политиката, на политичката, социјалната правда. На прагот е иднината па таа ќе го реши. Само живот и здравје ми се потребни.

(21 јуни)

... Нас сиромасите сепак нешто нè спречува сето тоа да го прекратиме, а тој камен на сопинање е парата,

(7 јули)

Земјава може да роди многу плодови, народот убаво ја обработува, па сепак тој ист народ живее во голема беда. Но и тоа има своја причина. Народот не е слободен и како таков не ја ужива довербата и благосостојба што може да му ја даде врвното раководство на земјава во која живее - чиј што е, божем, поданик.

(13 октомври)

Костум немам, не ни даваат. Тоа не ни даваат, друго не ни даваат, трето не ни даваат, па какви сме ти ние државни питомци?

(14 октомври)

Вечерта, онака размислував за тоа како во целиот свет се уредило да постои сопственост. „Па се трудел“ – често се слуша. Па добро, а зошто другиот да нема?

(27 октомври)

Корзо... Шетам во искинати панталони.

(29 октомври)

На корзо излегов необлечен, а и немам што да облечам. Палтото иде на еден ред, а панталоните се за ни каде. Не шетав, туку слушав радио. Ах, ми ми мина младоста вака без никакви убави спомени!

(30 октомври)

Ете, главно во вакви безначајности ќе ми мине младоста. Ах, животе, што си толку безначаен? Без никаква убавина за поединци. Ах, судбино, што си толку сурова спрема мене?

(31 октомври)

По вторпат не успеав да добијам костум, зашто вчера економот нè измами. Мајсторот дојде да ги закрепи само искинатите, но не и на сосема искинатите да им даде ново. Тој со своето избегнување мисли да ја штеди државата и да ни дава повод за секирации. А младината треба да има што подобри удобности, се разбира онолку колку што приликите овозможуваат, а не на ваков начин.

(15 ноември)

По вообичените работи пред вратата од економот турканица поради оправка на чевлите. Но добив и нов костум.

(20 октомври)

Потоа отидов кај економот да му го побарам костумот, а тој ме одби со својата вродена умешност, зборувајќи дека сите ќе добиеме. Ништо не сакаше да знае, па ни тоа дека немам што да носам. Но што можеш?

Со ваквите постапки само нè предизвикуваат спрема себе. Но можат да ни го расипат и здравјето. Да даде господ здравје и живот, а во иднина јас сè ќе расправам.

ДНЕВНИКОТ ОД КРАГУЕВАЦ

(пишуван на српскохрватски јазик)

**„Од денеска на овие хартии со отпечат на перото ќе
го оставам секој трепет на мојава душа, и секој
чекор што ќе го направам во животот, кон
остварување на моите идеали.“**

(С. Пинџур)

Недела, 1 јануари 1933

Од денеска на овие хартии со отпечат на перото ќе го оставам секој трепет на мојава душа, и секој чекор што ќе го направам во животот, кон остварување на моите идеали.

Еднообразниот живот во интернатов не ќе ми дава такви сижеа, но јас ќе ги дополнувам со прошетките и одењето на училиште.

Особено денеска, затоа што е овој ден во рамките на божиќниот одмор, немаше никакви авантури, како што ќе го наречувам јас и најмалиот настан.

Но јас сам, што ќе го правам и во иднина, упатував неми но искрени поздрави до моите идеали и до неа.

Иако длабоко сме навлезени во зимата, денот беше толку убав, што целото попладне го посветив на шетање за да ја растерам длабоката меланхолија, што овие денови заседнала во мене, затоа што не можев да собирам средства за светлите празници да ги минам покрај мојата баба, мајка, во кругот на своите пријатели и познајници, во мојата земја на мечтите.

Изминатите денови ќе бидат опишани во вид на мемоари.

Понеделник, 2 јануари 1933

Денеска, шетајќи по полето што зимското сонце весело го имаше посипано, ми дојде една необична мисла: навистина по есента може да настапи пролет, та целата оваа „света година“ што вели светиот папа да ја прогласи за јубилејна, да се одликува со необичен вселенски настан, што во тој случај астрономијата ќе го забележи со златни букви во своите анали. Долго, додека шетаваме, бевме принудени да го одвраќаме другарот С.¹ од екстраординарниот пат, од интересното патување во Б.²

Кога се вративме во градот, денот веќе беше на умирање и со малите лугања и седења го завршив денот, чекорот во животот, но затоа и чекорот поблизу до гробот.

Вторник, 3 јануари 1933

Денеска читајќи, а постојано читам веќе една недела, ми падна на ум следнава мисла: човек читајќи, особено кога е тоа читање претерано, живее постојано во онаа околина, во оној свет, во оној живот што се предмет на она што го чита, додека остава незабележано да му минуваат миговите од неговиот мачен живот. Затоа човек треба и својот живот да го посматра, да го испитува и врз основа на тоа да прави претпоставки. Освен читање, се занимавав малу и со шетање, што малу ме расположи, но штом се вративме, пак паднав во мојата тага, што често ми ја притиска душава. И сам себе си го поставувам прашањето: од каде ми е таа тага? Но, не знам. Дали е тоа трага на несаканото минато, или пак помисла на несаканата смрт што ќе застане да ми го попречи патот кон остварувањето на моите идеали. Така пролета и овој ден не оставајќи трага зад себе, како што метеорон пролетува низ вселената, но тој сепак остава зад себе светла трага, па ќе се изгуби во бескрајот на вселената. Тоа е судбината на секое суштество.

Среда, 4 јануари 1933

И овој ден ќе минеше така ако еден случај, еден акт на воспитувањето на мојава волја, не беше исполнет со хумани цели. Се случи вака: јас и другарот И.³ Отидовме до еден киоск да купиме карти за честитање на божиќните празници. На тезгавот седеше една жена, да бидам искрен и да признам, фрлив скришно неколку погледи да ѝ се нагледам на нејзиното убаво лице. Откако ги одбравме картите, посакавме да платиме. Таа го стори тоа, но збунета повеќе одошто треба, иако еднаш јас ја опоменав дека не наплатува точно. Ја оставивме бараката изменувајќи неколку љубезни насмевки со убавата жена. Но совеста не ми дозволуваше вака да остане таа грешка па, откако ја завршивме работата, отидов пак до киоскот, побарав неколку дописници и кога ми ги наплатуваа, сега беше тука и мажот, јас и напогнав дека згрешила при поранешното наплатување и таа веднаш ја исправи сметката и пак слатко се насмеа. Тогаш маж ѝ рече: „Ама

³ Илија Трајковски, правник.

си била добар математичар!“ Откако завршив со наплатувањето, се упатив кон излезот, погледнувајќи кон жената што ми се заблагодаруваше насмевнувајќи се наивно. Овој денешен гест јас го сметам како свој триумф. Вакви сопствени триумфи ќе ми бидат потребни на патот кон остварувањето на своите идеали, што сите (освен неколку) имаат хуман карактер.

Четврток, 5 јануари 1933

Целиот ден мислев на моето родно место и обичаите што денеска се прават. Како утеха ми беше едно пукало што во мене го оживеа духот на детството, та затоа пред мракот бев малу повесел.

Покрај ова патем нешто читав и со другарот И.⁴ долго разговаравме за струките што човек треба да ги одбере, за да се стави во служба на човештвото. Најповеќе зборувавме за војните и нивното влијание врз човештвото, а особено Бонапарта, за тој прочуен војсководец.

Петок, 6 јануари 1933

Ноќеска сонував необичен сон. Се наоѓам дома со Баба, а таа како да оди на гробишта, та ме вика и мене. Тоа ме изненади и енергично ја одбив, во себе мислејќи на „несаканата смрт“ и зборувајќи ѝ: Не мислиш од сега да одам на гробишта на кои наскоро ќе бидам нивна сопственост? Потоа таа како да ми рече нешто, јас ѝ подадов еден размотен конец од вретеното.

Интересно дека вчерашното пукало-играчка ми го одзеде денот, што пак ми правеше необично задоволство. Но во тоа ја откривам една моја страст и токму тоа му го реков на еден мој другар: потребна е една војна за да ја запалам мојава страст.

Бидејќи е денеска Бадник, за вечера добивме ореви, та јас ги кршев со рака сите без разлика, со тоа обновувајќи го споменот на ланскиот Бадник, односно ноќта кога со другарите Б.⁵ И Ц.⁶ лутавме низ селцето кршејќи ги оревите на масата во кафеаната.

⁴ Непознато.

⁵ Непознат другар на Ваташа.

⁶ Д. Цунов, од село Ваташа.

Сабота, 7 јануари 1933

Уште во зората бев принуден да се превртувам во креветот затоа што ме разбуди пукањето. Тоа децата, во кругот на своите родители, весели го дочекуваа Божиќ. Целиот ден го минав по градските улици што беа пусти, зашто секој си беше дома и нежно си разговараше со своите. Многу ми е необично, зашто на прв ден Божиќ, што е прв што го минувам во туѓина, не можев да се смирам на едно место ниту нешто да читам.

Вечерта се провеселив со другарите. Но, кога ова го пишувам, се сеќавам дека денот го минав бесцелно: ниту нешто работев, ниту пак се разонодував како другите што се разонодуваат. Затоа себе си поставив како начело: општеството и трудот се најглавните фактори за остварување на човековите стремежи.

Недела, 8 јануари 1933

Во рамките на денешниот ден влегов необично. Веројатно, тоа необично будење доаѓаше од запалената сијалица и поздравот „Христос се роди, другари!“ што потекнуваше од другарот С. К. токму тогаш вратен од Белград, кој наедно ни стави до знаење дека снегот ја покрил земјата, што се гледаше по снегулките на неговата капа.

Да. И овој, втор ден Божиќ не беше подобар од вчерашниот. Се знае во која смисла.

Бев принуден целиот ден бесцелно да скитам со другарите или да се караме со одделни органи на интернатот поради некои неправилности. Од тоа јас заклучив дека сето тоа доаѓа од правата на одделните лица и дојдов до оваа мисла: тоа во светов доаѓа, како кај поедници така и кај општеството и нациите, поради тоа што сите спомнати не остануваат во границите на своите права, туку ги пречекоруваат, не осврнувајќи се на должностите што самата природа им ги наложила.

За да се разонодиме, ние неколцина тргнавме за во театар. Но таму сите билети беа продадени и не ни остануваше ништо друго ами да се вратиме, посипувани со снегулките што нè милуваа на светлината на сијалиците.

Понеделник, 9 јануари 1933

И овој ден ќе ми поминеше како другите ако со другарите не се впуштив во расправањето на разни прашања. Зборувавме за луѓето на високи положаи, што забораваат на минатото, односно на масите од кои и самите произлегле, живеејќи во својот егоизам.

Иако снегот сипеше и чевлите ми пропуштаа вода, јас и денеска, како и двата минати дена, останав на игралиште, немајќи друго место нити начин да го испратам денот.

А кога дојде вечерта пак се впуштив со другарите во расправање на разни проблеми. Се зборуваше за жените, за кои во нашите године се коментира со страст.

Другарот М. Б. раскажуваше за своето минато, изнесувајќи ги своите најцрни денови, поради што го сожалував, додека тој наивно ја продолжуваше приказната за своето минато.

Вторник, 10 јануари 1933

Иако целиот ден учев одделни предмети, зашто денеска се завршува божиќниот одмор, сепак грабнав малу време да се внесам во минатото и да прошетам, воздигнувајќи за секој миг кој е така убав, гледајќи го од сегашноста.

Среда, 11 јануари 1933

Необично ми изгледаше овој ден, по одморот што го поминав претпладне во училиште, а попладне во интернатот.

Четврток, 12 јануари 1933

Часовите минаа како и обично, само што наставникот по еден предмет предизвика омраза со своето неумеење, поставувајќи се себеси во многу значајна положба.

Вечерва шетајќи на корзо, слушав музика од едно радио и размислував за човековата среќа. Меѓутоа, најпрвин – работа во заедницата која одлично ќе ја декорира хармонијата во животот.

Петок, 13 јануари 1933

Овој чекор (ден) поблизок до гробот помина тихо и се изгуби во морето на годините на вселената, во чија суштина човекот сè уште нема проникнато. А кога ова го пишувам, мислам на хаосот во човештвото, пребарувајќи во мислите каде се наоѓа клучот на неговото одлучување? А на тоа како да ми зазунја зборовите: „Слобода, братство, единство!“ што се синтеза на сите учења...

Сабота, 14 јануари 1933

Читав една книга, но мислата да напишам статија по повод една анкета толку ме обзеде, што ја оставив книгата и се фрлив на пишување на статијата. А кога се стемни, статијата беше готова и јас ја испратив, а покрај тоа малку прошетав; сега останав да чекам дали статијата ќе излезе во весникот или не.

Недела, 15 јануари 1933

Предпладнето го минав главно на седница на едно наше здружение. А попладнето, во кое разговарав со другарите за политичките работи, може да заземе место на еден капитален настан. Се зборуваше за немањето права кај М. ... Се дискутираше за настаните на Далечниот Исток и инвазијата што Јапонија може да ја пренесе на запад. На дневен ред беше ставена и положбата на Европа, таа лесно запалива кука, и за најглавните европски фактори во поглед на мирољубивите идеи. Јас, по повод на тоа, изјавив, имајќи го одамна предвид презрените намери на Италија и нејзиниот водач Мусолини, дека таа сака да се врати во оние граници во кои беше нејзината претходница - Римската империја. Шетајќи на корзо со С. и Ј. , зборував за моите идни намери и насоки.

Понеделник, 16 јануари 1933

Иако скоро секој ден сум размислувал дали човек треба да се впушта во шегување, секогаш одговорот на тоа прашање бил негативен. Го решавав со негација, но секогаш паѓа во контрадикција со самиот себе. Секогаш сум замешан во некои несериозности. Но сè уште не знам каде лежи причината на таа контрадикција: дали во мојата општествена средина или пак во самата моја природа, која е ту маланхолична, ту весела, ту намуртена? За тоа времето ќе каже.

Во горните редови реков дека е подобро човек да ги остави несериозностите... но тоа не можам да го речам за сите, а за мене вела „да“ и ќе настојувам стриктно да ги оставам лудостите (шегите) за кои често самиот си вела: по секоја шега наоѓам дека е таа глупост, а бидејќи мојата природа не е за шега, таа иста шега ме наведува на грубост; а тоа е лош впечаток за друштвото и, на крајот, сето тоа мене ме јадосува. Пред оваа дилема се наоѓав и денеска и одговорив со спомнатата парола. Наоѓајќи се пред едно вакво прашање целиот ден бев нерасположен.

Вечерта без другарите излегов на корзо мислејќи дека таму ќе ги најдам С. и Ј. Но откако не ги најдов брзо минував по тротоарите за никој да не забележи дека сум сам. Чудно, јас што не сум толку друштвен, забележувам една своја особина: не сакам другарите да ме видат без друштво.

Од последново заклучувам дека стапувањето во друштво прилега на хемиска реакција на елементи што мораат да се приготвуваат на разни начини за хемиско дејствување.

Реков дека брзо минував по тротоарите и никого не го забележував, но од тоа ме тргна дофрлувањето на една девојка од мојата позната средина, правејќи пародија на моите брзи чекори. Тој глас ме изненади уште повеќе, што јас и другарот Ј. се обидувавме, пред еден месец, да воспоставиме врска со споменатата.

Вторник, 17 јануари 1933

Навистина едноставноста како таква преминува во монотоност. Но кога во неа ќе залута некоја искра на различност, таа не е таква и од неа се раѓа занимливост. Низ оваа фаза мина и денешниот ден, особено времето минато во училиштето што во себе ја имаше спомнатата занимливост. Другарот С. К. долго се расправаше со наставникот по француски јазик дека постои голема разлика помеѓу знаењето на ученикот и оцената што ја добива.

„Да мислиш, тоа е прав триумф на човековата душа!“ - рекол Виктор Иго. И јас денеска, особено од првиот сумрак, мислев. Но што? Она за што мислев многу ме вознемирува и ми се заканува со гроб на гробиштата, кој вака млад ја никако не го сакам. Тоа што толку месеци ме вознемирува, па и денеска, се болките во стомакот, ако не се лажам, слепото црево, односно неговото заболување.

Добро се сеќавам кога на 6 септември ги сетив првите болки. Тоа беше на скопската железничка станица, истата ноќ кога тргнувавме за овде, за Крагуевац. Гледам дека страшното сениште на смртта е над мене, толку младиот, како ги раширила своите крилја од чиешто замавнување веќе чувствувам ветер, тих, нечуен. Знам, во тој поглед судбината е неумолива, и јас морам скоро да ја испијам својата чаша, која така радо би ја пил некаде во длабоката старост, а не сега кога сè уште го запознавам светов, кому подоцна, според моите идеали, ќе му припаѓа целиот мој живот и работата во него.

*Ах, та животот е толку убав и баен,
Па зошто и мојов не е долготраен?
Желба ми е да го видам светот,
И на неговите гради да го прикачам мојот
скромн цвет.*

Среда, 18 јануари 1933

Везден густата магла го покриваше градот и го затскриваше видикот, та и мојава душа, како и на сите, имаше врамени мисли. Претпладнето го минав во училишната врева зборувајќи со другарот Ј. П.⁷ за моите идеали, но во тоа како главен фактор и пречка се вплеткуваше мислата на несаканата смрт. Сè што зборував беше под погодбата – ако. Зборувајќи за тоа, му ја кажав мојата намера да се разонодувам, затоа што под мене почвата на животот е на изминување и ќе дојде ден кога со скрстени раце ќе лежам во некој гроб, можеби без бакнеж на моите мили.

Еден митралез околу пладнето, што кркотеше на некоја вежба некаде во маглата, го разбуди во мене мојот воинствен дух, но сето тоа за миг стивна, херојството исчезна, а пред очиве ми се покажа сеништето на смртта што цел ден ми остави таговни мисли.

Жената е таа што може човека да го оттргне од таговноста и да му извлече една насмевка на усните, затоа што жената е суштеството пред кое секогаш треба да бидеш весел, без оглед на тоа што се случува во длабочината на душата. Па и мене од денешните сонувања ме тргна едно познанство што со другарот Ј. П. го направивме кај некои госпоѓици, се разбира по долго кибицирање.

Но кога ноќта наполно се спушти, кога седнав во клупава, кога го пишувам ова, пред очиве постојано ми е филмот на смртта, на чиешто платно јас сеедно го гледам – гробот што ме чека и идеалите што со тажен поглед ме следат. Дали може моево срце силно да чука, мојава душа може ли весело да гледа на светов, кога ваму стои младоста, на патот кон гробот, а таму – толку детски соништа, што со мојава еволуција се претворени во идеали?

Четврток, 19 јануари 1933

Денот неосетно пролета, додека седев во клупата и прелистувал разни книги, гледајќи во нив изливи на разни умови, изливи на разни души. Сето тоа јас го претресував, размислував за сето тоа и го внесував тоа непроценливо благо на својот ум.

Секаква помисла на несаканата смрт ја задушував, затоа што увидов дека тоа на човекот му одзема време и таквите размислувања го доведуваат човека до несакани резултати, го доведуваат до хистерија и тој се плаши и од нешто најобично. Затоа себеси како задача си поставив да ја задушувам секоја помисла на смртта, а ако таа еден ден неповикана ме одведе во гроб, нека ме води. Мојата смрт не ќе ја наруши хармонијата во вселената!

Ах, како патем вакви болни размислувања, ми беше пријатна помислата на моето мало село, што сега мирно чмае под зимскиот студ во катчето на Тиквешијата, стиснато на крајните стрмнини на Родопскиот колос.

Другата, мевлем мисла беше кога јас би се впуштил во љубовна авантура со некоја искрена жена. Мислите ми летаа кон неа. А дали таа некогаш помислила на мене? Дали нејзиното срце, во тој миг, не му припаѓа на некој друг, или пак и таа мисли на мене, како јас на неа, иако еден на друг не сме си подале ни рака? Таа, знам, не ми го знае ни името додека јас нејзиното, со најголема страст, со најголем жар и најголема нежна љубов, тивко го изговарам или го пишувам по сите тетратки било на училиште, било овде, или некаде надвор.

Ах, пак морам да ја спомнам смртта, па таа не ќе ми дозволи уште еднаш да ја видам мојата „Ружа“, таа не ќе ми дозволи да ја остварам мојата мечта: да ѝ ја милувам косата, да го чувствувам нејзиниот здив, од нејзината уста да го слушнам тивкото шумолење и веселото смеење.

Една локомотива, во овој миг, свирна и јас почувствував лесно треперење во моево срце, затоа што таа може да ме одведе во мојата земја на соништата и по неа – кон моите нежни идеали.

А сега одам, со таквите размислувања, во креветот, да го испратам, овој чекор во животот, а пердето на животот што почнува да се спушта штом човек се роди, се разбира кај некој побрзо кај други побавно, ќе се спушти за еден степен пониско. Но спуштањето на моето животно перде оди брзо и тоа толку брзо што ќе ја затвори бината на човештвото, на која јас сум излезен, а сепак уште не сум го одиграл ни првиот чин на мојата улога.

Петок, 20 јануари 1933

Денот ме пречека со својата посебна белина. Падна нов снег, и уште паѓаше со тивко шушкање покривајќи сè и сешто.

Друштвото го расположува човека. Така и јас бев посебно расположен бидејќи за шегите на соучениците моите сетива не беа неосетливи. На еден од часовите, на предлог на С. К., беше подигнато прашањето за верата, за кое доста се дискутираше.

Како и многупати досега, јас имав судир со другарот Ј.П., иако повеќе пати сум се обидувајќи судирите да ги избегнам. Но, со тие чести пријателски караници не само што не се расипува нашето пријателство туку уште повеќе се зацврстува.

Попладнето го минав во работа и тоа разновидна. Се сликав со другарите. И ете со тие слики ги обогатувам моите анали, што, по сè изгледа, не ќе бидат многу монструозни.

Сабота, 21 јануари 1933

По темната ноќ сив ден. Така исчезнуваат сите денови на зимата зад хоризонтот на вечности.

По часовите во училиштето, седница на литературната дружина, попладнето – караница во интернатот поради несредените прилики. Отиде и овој ден, таму некаде во длабочината на вечности, оставајќи едно валкано петно, од какви што е составена целокупната историја.

Недела, 22 јануари 1933

Наместо на предавања, претпладнето го поминав на седница на едно наше здружение и со некои други работи. Попладнето го минав на работа. А кога дојде вечерта, настапи вистинско разочарување.

Вечерта е бедна, иако повеќепати се жалеваме кај управата, но, секогаш едно и исто. Размислував долго, и се враќав во минатото, во она време кога ме примаа во интернатот. Како сè го замислував интернатскиот живот. Навистина во Г. М.⁸ животот беше многу убав, исто така и во Н.⁹ Но, откако интернатот се пресели овде, не знам зошто, животот не може да биде полош од овој. Можеби поради ваквиот живот ќе го изгубам и здравјето. А тука е и пропаста на моите идеали. Но што сака нека биде, јас знам дека долго не ќе живеам. Тоа ќе биде брзо. Тоа брзо ќе дојде: по три - четири години, подолго не. Па како да гледам на светов? Работи на остварувањето на своите идеали, па макар животот да се заврши во најкратко време! – си велам себеси.

Понеделник, 23 јануари 1933

Зимскиот студ што почна да царува во сè поголема мера, денеска не дозволуваше слободно шетање, па затоа, по часовите се задржував во интернатот работејќи на предметите, со длабока меланхолија што пуштила длабоки жили во мојава душа.

Но девојката, тоа мило суштество што еднаш го спомнав, секогаш го расположува човека. Вечерва, излегувајќи со другарите на корзо, се запознав со некои госпоѓици, со кои минавме неколку одлични мигови санкајќи се, додека студената зима нè плискаше по нашите млади лица. Ах, како тие мигови предизвикуваа сладост во мојава душа! Мислев дека секој миг во животот треба така да биде минат. Но стравотното сениште на смртта не ме остави ни сега и, веднаш по проштавањето со нежните госпоѓици, моето лице го доби својот меланхоличен израз, а некаде таму далеку, сиркаа во иднината моите идеали насмевнувајќи ми се, идеали што поради скорото одење на гроб не ќе ги остварам. Но ниту стравотното сениште на смртта ниту

⁸ Горан Милановац.

⁹ Неготин – Краина.

што и да било друго не ќе ме спречи да работам на остварувањето на моите идеали. И кога ќе умрам, на гробот тревата ќе биде побујна, и ќе го шири мирисот на цвеќињата, а тоа сè ќе биде под напливот на идеалите што ќе ги однесам в гроб.

Додека ги пишувам овие редови, околу мене пеат моите другари. Ах, толку неизмерно ја сакам песната! Пред нејзините милозвучни акорди се растопува по некое замрзнато парче на мојава душа.

Вторник, 24 јануари 1933

Да се пишува за едноличноста на времето во училиштето, што минува во слушање на предавања, зборување и во другите ученички работи, станува апсурд освен ако во тие интервали не се случи нешто значајно. Па и денеска времето во училиштето мина без најмали промени. Но она што денеска ме наведе на сериозно и печално размислување е дека, на враќање со другарите, сретнав работници што со пилите на рамо се враќаа по долгата физичка работа, додека ние, реков, одевме да се разонодуваме.

По зошто сите луѓе да не се еднакви меѓу себе? – размислував во себеси. Зошто овие цел ден да сечат дрва за една бедна надница, која, освен слабо јадење не им носи ништо друго во овие денови? Во мојата глава се редее разни одговори, но еден беше најефектен, а тој е оној што може да ги реши не само сите проблеми на минатото и сегашноста, туку и сите во иднина, барем од гледна точка на економско обезбедување на светов. А тоа е создавање на една општа заедница во која секој член ќе има исти права и должности.

Среда, 25 јануари 1933

Ако доживеам длабока старост, кога ќе ги прелистувам овие страници, дури тогаш ќе видам колку е младоста бујна во секој поглед, а ако она несаканото – смртта – ме снајде на младост, тогаш... Овој ден беше токму еден од оние подвлечени во таа смисла. Од управата на интернатот барам капа, а тие не ми даваат.

Околу тоа се изроди караница, се разбира во која јас ги истакнував моите права.

А по караницата смеење и врева со другарите, што беше толку слатка и безгрижна, за потоа да помислам на моите идеали и нивната пречка – смртта.

Четврток, 26 јануари 1933

Зимскиот студ ме задржа цел ден во интернатот, иако немаше предавања, освен што бев на капење и вечерта на шетање на корзо. Вечерва другариве многу ме развеселија со своите песни. Случајно, читајќи латински сентенции, ја сретнав оваа на Сенека: „Вечно да се плашиш од смртта е полошо одошто да умреш“. Тоа особено ме освести затоа што јас секој миг мислам на смртта. Затоа решив отсега да ја одбегнувам таа помисла.

Петок, 27 јануари 1933

Денешниов ден се празнува како училишна слава: свети Сава, најголемиот работник на просветното поле. Бевме на училиште, каде што ни дадоа славско жито, а потоа се разотидовме.

Работејќи математички задачи, сретнав и ваков број: 44 што треба да се помножи со самиот себе, при што ми даде бројка 1936, а тоа е број на една од наредните години во која, сметам, ќе се случи страшна игра на судбината моја, кога ќе умрам, а ако случајно не умрам, тогаш долго ќе живеам. Главно тоа кај мене предизвика суеверие.

Попладне го посетив ученичкото матине што вриеше од веселби, од учениците што весело играа. Но јас не можам да играм и затоа не можев да се впуштам во веселбата и друштвото на колешките од женските училишта. Но затоа пак, додека другите потскокнуваа околу мене, дојдов на мисла дека човек треба да се проведува во животот. При тоа размислување дојдов до оваа помисла: Да го минеш животот во разонода, значи да умреш со исполнети идеали во староста или пак ако умреш во младоста, барем да се разонодиш. И навистина оваа мисла наоѓа кај мене полна поддршка. Прво, ја чувствувам дека на младоста

ќе умрам, па барем во општеството да се разонодувам. А во другиот пак случај, ако останам да живеам и понатаму општеството ќе ми биде еден од главните фактори во остварувањето на моите идеали. А за да дојдам во допир со разни општествени средини, потребни ми се посебни начини, односно начините се тие што во непросветената средина ќе влегувам полесно, а во просветената тешко, затоа што треба да се посетуваат нивните приредби за разонода.

Сабота, 28 јануари 1933

Денот, што требаше да го завршам со шетање, пролета а јас во кино гледав еден филм што прикажуваше воен живот.

Сето тоа ме натера да размислувам за хармонијата на животот, што луѓето ја нарушуваат најмногу со војување, братоубиствата, поинаку тој живот не можам да го наречам иако сум многу желеен за него. По враќањето од кино, седејќи во клупата, ги пуштив моите мисли да летаат над моето родно место, кај моите мили: Баба и мајка. Такви мисли носам секој ден, но не ги бележам во дневников бидејќи подобро ќе останат врежани во мојава душа.

Недела, 29 јануари 1933

Запознавање на светот, наоѓање во него друштва, остава најдлабоки и најслатки траги во човечкиот живот..

Па и јас денеска, не излегувајќи од интернатот, не можев да најдам никаков мотив за мојов Дневник, а камоли некоја трага во животот.

Вечерва, откако малу прошетав и се вратив, имав интересен и искрен разговор со Ј.П. Разговорот го водевме при згасната сијалица, што на другарите особено им причинуваше задоволство и цела вечер пееја.

Зборувавме за жената, за почитувањето што ѝ го укажува човекот додека е евидентно дека ѝ ги одзема сите права. Ги споделувавме своите мислења, што наполно ја окарактеризираа состојбата на денешната жена, која, главно, човекот ја зема за задоволување на своите груби страсти. Како резолуција на тие

разговори би била: еднаквост на жената во јавниот живот и идеална љубов во приватниот.

Понеделник, 30 јануари 1933

Ноќта ја поминав во многу соништа, меѓи кои еден се одделуваше. Сонував дека со еден другар се капам во една река во која се капеа и две девојки што сè повеќе ни се приближуваа. Еден старец, како да ѝ беше дедо на едната, нè молеше да не му ја задираме внука му.

Уф, при таа молба колку се забележуваше на неговото лице дека пати поради тоа што девојките не го слушаа туку идеа кај нас. Ние го уверувавме дека не ќе ги минеме границите на пристојноста, што и го правевме кога се дружевме со девојките. Имаше и други соништа.

Денот мина неосетно главно во училишната работа. Со другарите разговаравме за политички работи. Зборувавме за ослободувањето на нашата нација и за нејзиното устројство во иднина.

Најсетне сето се заврши со шега и бркање на моите противници.

Денот го испратив со помисла на моите идеали, го испратив овој ден – чекор кон гробот.

Вторник, 31 јануари 1933

Везден врнеше дожд и снегот го претвори во некоја каша по која човекот мора да цапа.

Денеска добив писмо од другарот В. во кое ми јавува дека и направил некоја услуга на милата ми Баба. Тоа ме трогна, но јас не можев никако поинаку да му заблагодарам освен со една картичка и со помислата дека во иднина ќе треба да му се оддолжам, навистина многу.

Колку многу ме изненади средбата со една моја некогашна наставница, која беше добра спрема мене!

Денот мирно исчезна во маглата што предвечер се спушти а дождот како да удираше посмртен марш на денешниот ден.

Среда, 1 февруари 1933

Сонцето цел ден ѝ се насмевнуваше на смрзнатата земја и ја одмрзнуваше. Нешто ме потсети на смртта.

А идеалите?...

Четврток, 2 февруари 1933

Ноќта ја минав со соништата. Сонував интимни односи со некоја жена, што ми причинуваше особено уживање. Сонував некое пукање и патување низ некои предели.

А денот мирно трептеше под вистинското пролетно сонце, што нежно милуваше сè што е на земјава. По часовите во училиштето, работа во интернатот, а вечерта на корзо, со другарите разговор на можностите за војна и нејзините последици. И потоа, вечерно занимавање, па сè поголема и поголема тишина во интернатот. Тоа ноќта го спуштила дремежот врз сите.

Петок, 3 февруари 1933

Денеска барем малу пуштив во јавност една искра на моите идеали. Темата на писмената задача од српски јазик беше: „Во што е слободата?“ Јас целата ја проткав со моите идеали.

Инаку денот исчезна зад хоризонтот, а ноќта се спушти тихо и нечујно со густите облаци што од пладне го затскриваат синото небо.

Сабота, 4 февруари 1933

Претпладнето ми мина на седницата на Трезвената младина. Попладнето во читање.

Една мисла предизвика гризење на совеста во мене: зошто ја оставив Баба и мајка ми и отидов на школување. Тргнав да учам за да ги помагам. Но, дали ќе ги помагам? Ако го дочекаат тоа, тогаш еден превез на тага на мојава душа ќе ми се тргне.

Недела, 5 февруари 1933

Денот измина додека јас, задлабочен во работата, ги броев неговите часови. Помислата на смртта пак ме вознемири. Со другарот Ј.П. вечерва целото време го минав во разговор, но каков? Во разговор за смртта, чиешто сениште неколку месеци ме плаши. Таа мисла повеќе ме загрижува поради тоа што ако умрам, за вечно ќе ги ужалам, и инаку тажните, Баба и мајка ми. Но ако судбината одредила да ги растажам, тоа не може да се избегне. Па и потоа во вселената сè ќе кружи по истиот пат. Бог како ќе даде!

Понеделник, 6 февруари 1933

На часовите во училиштето, еден случај предизвика сожалување кај сите нас спрема наставницата за која сите ние мислевме дека е вообразена.

Задала некоја задача. Ние, ниту еден од нас не сме ја изработиле. Затоа таа почна, просто со плачен глас: „Со што јас сум заслужила ваква одмазда?“ Тие зборови и мене и другите другари нè трогнаа и сите признаваме дека не требало така да постапиме.

Попладнето мина, јас работев. Мина и овој ден како и сите други во неизвесност, особено откако чувствувам некои болки; без сомнение, тоа е хронично заболување на слепото црево. Сијалиците трепкаат. Уште малу ќе легнам. Ќе им испратам неколку мисли на моите мили, на моите идеали, на мојата мила, па неосетно ќе заспијам. Часовите минуваат, а пред мене неизвесност.

Вторник, 7 февруари 1933

Мислата што одамна ме мачи, денеска ме натера од часовите да отидам на лекар. Целото време во училиштето го минав со префрлање на истата мисла во главава.

По свршувањето на предавањата со другарите С. и М. излегов до паркон. Штом се спушти мракот, слеговме на корзо. На корзото догледав една русокоса, која неколку вечери веќе ме

гледа љубезно, на што јас исто така и одговарам. При секоја средба таа проникливо ме гледаше, нејзините погледи ме мамеа и јас другарот М. упорно го терав, иако беше доцна, да се вратиме уште некојпат за да добијам уште неколку љубезни погледи. Така и правевме.

Кога се вративме во интернатот питомците веќе беа на вечера и при тоа еден од воспитувачите потрча да ми ја земе чинијата при што јас му реков дека сум бил на лекар, а всушност не бев, та така вечерав.

Вечерта ја минав во учење предметни задачи, но споменатата мисла постојано ми се маткаше низ главава, та решив по секој начин да го отфрлам тој предмет на мислење. Можеби отфрлањето негово ќе ме чини живот?... Наредните денови тоа ќе го покажат.

Среда, 8 февруари 1933

Само што ме разбуди интернатското своно, една помисла ми го исполни секое катче на мојава душа. Бев на предавањата, часовите минуваа, а јас наполно потонав во моите мисли, мечтаејќи за она што ме чека. Целиот ме полазуваа морници. Така се чувствував овие денови кога требаше од дома да отпатувам.

По обедот поминав малку време во читање, отидов на лекар, и тој ме испрати в болница за операција на слепото црево. Иако ме уверуваше дека е тоа лесно, мене ми се чини како да треба да мидам преку некој гнил мост, што сврзува два дела на нешто толку слатко, два дела на живот и да минува над некоја бездна.

Со упатството на лекарот отидов во болница, во која ме плисна мирисот на јодоформ и други медикаменти. Болницата молчеше. Јас лутах од одделение во одделение, додека го најдов хируршкото, во кое лекарот ме прими така ладнокрвно, како да не се работи за еден живот.

Ми рече веднаш да останам, а јас реков дека ќе дојдам утре. „Во осум и пол“ – ми рече. Значи, утре ќе стапам во болница, а како ќе излезам од неа, тоа добриот бог го знае.

Тоа е како да ќе појдам по некој пат, па ако се случи да подлегнам на неговите неволји, јас ќе поминувам мирен вечен сон под некоја могила, а ако не, тогаш ќе го минам некој дел од патот, при чиишто временски интервали ќе собирам по некој плод од моите идеали, но гробот пак ќе го добие својот штитеник, што нежно ќе го чува во својата преградка. Кога ќе се легне во гроб, откако ќе се мине животниот пат, тој е како мирна постела на уморниот патник, но гроб пред такво одење пеш е јад и чемер, за оној што ќе е во него и за неговите мили.

Како на филмско платно пред мене минуваат моите минати дни, моите мили, моите идеали, а јас тажно гледам на островот на животот, таму преку бездната. Гледам на иднината на тој остров, но таму е јама. Ах, како ќе се мине таа бездна. Господ е добар!

Ако се вратам од болница здрав и жив, ќе го продолжам пишувањето на овие редови. Поинтензивно ќе ја продолжам мојата работа што ќе биде во служба на моите идеали. А ако не се вратам?...

Четврток, 9 февруари 1933

Ноќта ја минав во соништата. Сонував како да сум бил во некоја куќа и таму биле некои мои роднини, познајници. Ме понудија со грозје. Наеднаш почна да врне дожд, пороите вода се јурнаа од сите страни и долината се исполни со матна вода што бучеше. Нè фаќаше ужас при помислата како ќе се вратиме. Но, наеднаш дождот престана, страшниот порој исто така, и нашето друштво се упати кон некој манастир каде што ги забележаа нашите имиња и работевме нешто друго.

Кога засвони интернатското своно се тргнав од сонот и се сетив дека денеска одам во болница. Веднаш се сетив на зборовите на еден работник што ми ги рече вчера во болницата: „Еден мој другар е болен од воспаление на мозокот. Да бидам здрав, па ако одам во искинат жакет“.

Денот ќе го завршам во болничкиот кревет.

Иако напишав дека овој ден ќе го завршам во болница, испадна поинаку. Кога требаше да ги облечам болничките алишта, еден од лекарите ме посветува дека е подобро да ја одложам

операцијата, бидејќи сега не престои никаква опасност, а да ја завршам учебната година. Иако знам дека, кога-тога, ќе миам едно време во болница, јас денеска весел излегов од неа, велејќи си: „Колку е убаво да бидеш здрав, да живееш!... „Очите на убавата русокоса и вечерва ме гледаа проникливо неколку пати. Колку го сакам тој поглед! Можеби и таа ме сака мене. И сега одам да легнам во својот кревет, додека синоќа зборував дека ќе спијам во болничкиот. Збогум ти, убав дену, што беше навистина убав, збогум ти, сончев зраку што и мене, како и другите, ги милуваше.

Петок, 10 февруари 1933

Денот што нè пречека беше обвинен со магла, а кога се пуштивме од училиште, сонцето ја милуваше земјата.

Колку ми беше пријатен часот на корзото кога убавата русокоса нежно ме гледаше. Ах, колку ми беше милна! Дали со неа ќе се запознаам? Морам да признам дека во мене почна да ‘рти никулец на љубов спрема убавата русокоса.

Сабота, 11 февруари 1933

Матниот ден одминуваше, а јас на дофат добивав по некој впечаток. Училишните часови се завршија: и така и така.

Времето попладне го минав на седница на Литературната дружина на која една точка посебно ме интересираше; во неа се зборуваше за училишното воспитување. Тоа интересирање ме доведе до ваков заклучок: во училиште се оди само по патот на анксиомите, а сето тоа доаѓа од денешниот режим во светов, што не дозволува слободоумје, но и од непожртвуваноста на оние што ја водат училишната младина.

Од седницата отидов право на корзо со надеж дека ќе се сретнам со убавата русокоса. Но, за жал, русокосата оваа вечер не беше на корзо и моите очи попусто фрлаа погледи на разни страни. Измаменото надевање ме разочара. Но, можеби, ќе ја видам утречер?...

Недела, 12 февруари 1933

Додека синоќа ме испрати монотоното удирање на дождот, утринава ме плисна остар, студен воздух со тивки снегулки. Тоа природата го сменила своето руво.

Минуваше денот, а јас го чекав она значајното, вечерта. Претпладнето ми мина на седницата на Трезвената младина, а попладнето во работа, и дојде вечерта. Отидов на корзо. Отидов да ја видам русокосата. Но што? Неа и оваа вечер ја немаше. Попусто мојот поглед блудеше по снежните виулици, да го сретне нејзиниот мил поглед, но неа ја немаше. Дали завршија тие милни гледања? Дали не се разбравме? Дали таа бараше познанство, додека јас останав само при погледите? Ах, дали ќе ја видам уште некојпат? Јас ќе настојувам да ја видам и да дојдам во врска со неа на кој и да било начин. Дали, дали...

Денот, односно ноќта, сè повеќе заминува во тишината на вселенскиот бескрај, ветерот ги тресе сувите гранки, другарите еден по друг, ги напуштаат своите места и си одат на спиење. Си одам и јас...

Понеделник, 13 февруари 1933

Се разбудив подоцна, откако интернатското своно го најави станувањето. Со вообичаената врева отидов со другарите на училиште. Часовите минуваа, после пак назад во интернат, вообичаено училишно приготвување.

Вечер. Ах, да, колку тоа беше пријатно за мене. Излегов со другарите. А.¹⁰ и Б.¹¹ до паркот. Моите очи го најдоа она што го бараа. Русокосата беше на корзо. Ја следевме. Кога тргнаа госпоѓиците (беа повеќе) да си одат дома, ние ги следевме и дофрлувавме многу работи, а тие се потсмеваа. На моето навалување, другарот Б. се согласи да ги следиме понатаму. Тие застапаа. Разговаравме. Пак тргнаа да си одат без да се запознаеме. Но и натаму ги следевме. На крајот се запознавме. Ја пофатив нејзината мека рака и им го кажав името, при што таа ми го кажа нејзиното. Да, да, сега со неа се познавам. Ах, колку е нежна, колку е прекрасна, колку е заносна! Дали и таа сега мисли на нашето познанство?

¹⁰ Атанас Трајковски, правник.

¹¹ Благоја Тошев, правник.

Вторник, 14 февруари 1933

По немирната ноќ, мината целата во соништа, целиот ден ме мачеше некоја тага. Барав излез во размислувањето за моите животни цели. По секое друго размислување во себеси животот и неговите цели ми изгледаа ту како нешто преубаво и величествено, ту како нешто јадно, ништожно и ништо повеќе!

Пред мене врвеа моите идеали за чиешто остварување е потребно време. Да, тоа зависи дали јас долго ќе чекорам по патеката на животот или не.

Убавата русокоса ја немаше на корзото, иако моите очи страшно ја бараа, срцето нервозно трепереше и се возбудуваше и инаку возбудената моја душа.

Веселата филмска комедија со прочуените комичари Пат и Паташон, што вечерва се даваше во киното, ја успокои мојата душа.

Работа...

Среда, 15 февруари 1933

Како денот што го менуваше изгледот, на мигови паѓаше снег, така и во мојава душа се оцртуваа сликите на моите мисли. Во главата ми се вртеше онаа иста мисла – идеален живот.

И вечерва убавата русокоса ја немаше на корзо. Моево срце пати: „Каде е таа, зошто не доаѓа?“ Одговор нема.

Како и секој ден, така и овој отиде во бескрајот на вселената. Со длабока тага размислував за моите идеали.

Четврток, 16 февруари 1933

Писмото што го добив од Баба толку ме трогна, со својата нежност, што предизвика по некоја солза да се одрони од очиве. Со него таа ме прашаше дали сакам да ми прати нешто за јадење. На таа нежна понуда одговорив со одбивање, но, знаејќи ги приликите во светов, а посебно приликите на една самохрана старица, знам колку тоа чини и, затоа сосема ладнокрвно

одговорив дека не сакам, а во длабочината на душава ја презирав мојата тешка состојба.

Содржината на тоа писмо ме поттикна да мислам за среќата на човештвото. Каде се наоѓа таа и по кои патишта се доаѓа до неа. Како одговор на таквите размислувања ми доаѓаа тенденциите на комунистичкиот режим, и тоа како единствено позитивен.

Од такви зачмаености душата ми се избави кога срцето ѝ јави, со весели отчукувања, дека убавата русокоса е тука, на корзо. Ја поздравив. Не знам дали ме слушна. Другарите со кои шетав рекоа дека и таа нè поздравила.

Колку умилно го управуваше својот поглед, колку се смешкаше! Јас, скришно, ѝ ги враќав погледите што се среќаваа при што мојот ѝ зборуваше: те сакам. А што зборуваше нејзиниот? Не можев да го одгатнам и да го прочитам одговорот. Можеби и нејзиниот зборуваше исто? Кога си отидоа, таа и другарка ѝ, ние тргнавме да ги следиме. Но ни се изгубија од очи и разочарани се враќавме во интернатот. Ах, колку сакав да слушнам само еден збор од нејзината уста!

Петок, 17 февруари 1933

На часот по српски јазик ме прозва наставницата Б. да зборувам. Бидејќи не бев подготвен, јас гаткав. Не знам како тоа гаткање го протолкува наставницата, но рече: Пуштете го, не може да се изрази. Тоа ме навреди, и јас ѝ одговорив дека моето неизразување доаѓа од незнаењето. Во понатамошните одговори на едно место, наместо „жена“ го употребив зборот „женска“, поради што наставницата рече дека сум згрешил. Јас се бранев наведувајќи примери што сум ги среќавал читајќи книги. Повеќето другари мислеа како мене.

Денот минуваше под густите облаци, јас работев, убавата русокоса не беше на корзо. Зошто не беше? Јас ја сакам. Моето срце има други ритми кога ќе ја догледам меѓу шетачите на корзото.

Сабота, 18 февруари 1933

Потем ноќта, полна со соништа, ден облачен и студен, а сето тоа го тера човека на размислување за некаков мистичен живот.

Кога на часот по српски јазик ги донесоа писмените задачи со насловот „Во што е слободата?“, се впуштив во размислување за тоа: колку човекот се мачи на што поидеален начин да ги изнесе своите расудувања. Но, зарем има нешто поидеално од вистина? Вистината е факт кон кој се стремат сите, а која всушност во своите настојувања ја одминуваат. Такви се луѓето!

Колку бев среќен кога при излегувањето ја сретнав русокосата, која штом нè виде, ја наведна главата. Дојде и на корзо. Колку милно се насмевнуваше. Јас и Б. ја поздравивме неа и другарките. Кога се раздели со другарките и тргна кон дома ѝ пријдовме и почнавме да ја задираме зошто не ни одговорила на поздравот. Таа со својот мил глас рече дека се јавила. Одеше покрај мене...

Недела, 19 февруари 1933

Ова е прв ден кога почувствував толку голема потиштеност, што ни мојата волја не можеше со работа да ја истера маката од мојата душа.

Во гимназијата се држеше седница на сите литературни дружини при месните средни училишта. Една точка на дневниот ред беше – христијанството. За тоа имав нешто да кажам. Но, на почетокот, поради срамежливоста, а потоа поради тоа што не ме виде претседателот, не добив збор и не го кажав своето мислење. Тоа толку ме налути и насекира, зашто во молчењето секогаш се гледа едно големо ништо макар каков бил човекот. Затоа решив отсега послободно да ги искажувам своите мислења, да ги одделувам, макар каде и во каква средина било тоа.

Убавата русокоса беше на седница и нашите погледи се среќаваа. Дали нејзиното повеќечасовно присуство таму или она глупаво воздржување од дискусијата, не знам, но по враќањето од седница се чувствував столчен и целото попладне го минав во шетање со другарот Б.Т.

Понеделник, 20 февруари 1933

Тоа што денеска ме поттикна кон размислување и тоа кон размислување за слободоумјето, беше искажувањето на другарот Серафим К. при посетата кај директорот.

Тој толку слободоумно се изразил за денешното општествено уредување и неговите создатели, што кај мене предизвика општо одобрување, а и кај директорот, кој на крајот му рекол:

- Сакам кон такви цели да се стремиш и такви мислења да имаш и тогаш кога ќе бидеш народен пратеник, односно во зрелите години.

Ваквиот разговор ми го окарактеризира другарот Серафима како најслободоумен човек што досега сум го сретнал и ме потсети на Достоевски кој, на едно место вели дека е својство на големите луѓе да не го натценат чекорот што ќе го направат.

Додека сè уште ги работев училишните задачи, денот тонеше кон бескрајот на вечноста. Работев, но мислев. На што? На овој хаос во светот, што е настанат поради потчинувањето на волјата на поединецот и кој светов ќе го држи во своите канџи додека се спроведува волјата на тие трапници. Мојава душа е одамна притискувана со вакви терори. Мојава душа пиштела, ќе пишти и пишти за вистина, правда, среќа. А каде е таа среќа? Па во несреќното општество може ли поединецот да биде среќен? Не може. Па затоа и јас сум несреќен. Да, не можам. Но, јас ќе настојувам и ќе работам да придонесам за благосостојбата на тоа општество. Затоа мојата волја ќе ѝ биде потчинета на службата за моите идеали, на чиешто остварување ќе работам додека оној непобитен факт – смртта, конечно не ме попречи во тоа.

Мојата среќа, русокосата, беше на корзо. Се поздравивме. Нашите погледи повеќе пати се сретнаа. Кога ли ќе и кажам дека ја сакам и кога ќе ги примам изливите на нејзините чувства спрема мене?

Вторник, 21 февруари 1933

Кога своното ме тргна од креветот, силниот ветер ги разниша прозорците. Попладнето ветерот донесе снег. Преку цел ден на мене се читаше веселост. Кога се враќав напладне, ја сретнав русокосата и ги изменивме поздравите. Среќата достигна врв и одвај чекав да одам на корзо да ја видам.

Таа беше на корзо. Јас и другарот Б. ги следевме неа и колешките нејзини. Кога го оставаа корзото, тргнавме по нив и кога им се приближивме, убавата русокоса нè запраша дали го познаваме другарот Н. Н. и откако и кажавме дека го познаваме, му испрати поздрави! Колку ме разочараа тие зборови! Тие ми зборуваа дека таа воопшто не ме сака. Зарем е вистина? Да, таа не чувствува ни најмалу љубов спрема мене? Зарем е таков крајот на оваа моја прва љубовна драма? Што сакаше со тие зборови? Тие зборови оставија една дамка повеќе на мојава и така несреќна осквернета душа.

Среда, 22 февруари 1933

Колку се бурни, немирни, но секогаш сјајни деновите на учеништвото. Денешниот ден ми дава еден пример на немирноста. На часот по цртање, еден од другарите, се скри под катедрата, со намера да ги гледа оценките, додека наставникот ги прегледува цртежите. Среќно влезе и остана речиси цел час. Но кога другарите му даваа знак да излезе, наставникот почувствува дека нешто се случува, тргна кон катедрата и го затвори дневникот, не сомневајќи се дека под катедрата седи еден ученик со прозивникот во рацете. Но кога и по вторпат му беше даден знак, наставникот го виде тоа, отиде кај катедрата, сирна под неа и го извлече другарот, заедно со прозивникот во рацете. Сите мислевме дека ќе го обвини, па и сите нас, но, напротив, тој ништо не стори.

По часовите, работа во интернатот, па шетање на корзо. Русокосата не беше. Чувствата спрема неа, по оние зборови, станаа студени.

Во поглед на љубовта мојот идеал е: само верна и искрена љубов! Тоа не ми допушта да ѝ се лутам на русокосата. Таа сака друг. Ѓ посакувам среќа. Само, сепак остави дамка на душава.

Четврток, 23 февруари 1933

Длабокиот сон што ме освоил не ме пушташе сè до свонењето на интернатското своно. Часовите во училиште минаа во празни клупи, поради болеста имаше изостанување. Попладнето ми мина во работа. Кога излегов вечерта на корзо, шетав огорчен. Поради зборовите на русокосата. Таа беше на корзо. Ја поздравив. Не знам дали ми одговори. Во нејзините погледи читав дека не ме сака. Јас ја посакувам. Мислам дека никој не ќе ја сака како што ја сакав јас. Зошто не дојде мигот да ѝ речам? Можеби и таа ќе ме засакаше. Но времето минува и ние ќе се заборавиме. Ѓ посакувам среќа. Корзото го оставив со неа во него, за да отидам да го гледам филмот „Бен Хур“. Филмот со некои мигови толку ме воодушеви што просто сум восхитен. Сè од него ме потсеќава на нешто идеално.

Петок, 24 февруари 1933

И денеска своното не можеше да ме разбуди од длабокиот сон. Времето во училиште мина без мое ангажирање, зашто повеќето другари не беа дојдени поради болест. Попладнето времето ми мина уште побрзо и ги приготвував задачите.

Кога, околу четири попладне, бев во гимназијата и во дворот гледав како луѓето со моторна пила сечат дрва, ми молсна мислата, односно мислењето што сум го слушнал, дека причината за кризата лежи во тоа што техниката брзо се развива. Јас тоа мислење го негирам... Затоа што кога во светот би владеела еднаквост, луѓето би ги уживале плодовите на техниката, а бидејќи еднаквост не постои, истата таа техника им го зема лебот од рацете на работниците и му го дава на еден, некој одвратен материјалист. Таквите мисли ми се расплинуваа кога стапив на корзо, во оној вријавец на маскирани луѓе. Русокосата беше тука. Ја поздравив, не знам дали одговори, кога в лице ѝ фрлив едно

пченкарно зрно, се насмеа. Дали се смее од општа пристојност или поради нешто друго? Доколку времето повеќе одминува, чувствувам дека сум ја сакал, ја сакам и ќе ја сакам. Но таа не ме сака! Некоја нејасна тага ме притиска и чувствувам копнеж што поскоро да ја видам.

Сабота, 25 февруари 1933

Пак истата слика во училиштето, пак многу клупи празни. Попладнето мислев да го минам во учење, а јас го минав во шегување со другарите, но главно, бев весел.

На корзо излегов порано од обично, таму беше и русокосата. На поздравот ми одговори. Но, јас можам да речам дека бев простак. Едно време таа беше сама, а јас не ѝ пријдов. Колку многу се каам поради тоа. Вечерва таа неколкупати ми се насмеа. Вечерва почнав да пишувам еден фелџон – „Тој умре“. Се зареков дека ќе ѝ го посветам на мојата русокоса.

Недела, 26 февруари 1933

Што да пишувам друго од она што мислев. А мислев на мојата русокоса. Дали таа мисли на мене?

Било што да почнев, мислите ми летаа кон неа и одвај чекав да дојде вечерта и да излезам, да ја видам да изменам поздрави, што се за мене најсреќен миг. Беше таму, и додека беше на корзо, мојава душа беше весела. А кога си отиде, веднаш станав тажен и кога човек ќе ми го погледне лицево, ќе прочита само мечта и тага.

Дали некогаш ќе можам да ѝ кажам?

Понеделник, 27 февруари 1933

Од минатата ноќ ми остана во сеќавање овој сон: - Нишанев со револвер што имаше само еден куршум. Нишанев во една точка на некој сид. Кога првпат го повлекох чкрапецот, револверот требаше да пукне, но тоа не се случи, и јас и натаму го влечев чкрапецот. Но раката толку многу ми се тресеше, што не бев

сигурен дека ќе погодам. Во тоа чкрапање револверот пукна и кога се тргна чадот, видов дека сум го погодил местото што го нишанев.

Целото време на училишните часови го минав во размислување. Попладнето го минав со работа. Предвечер излегов до паркот, а потоа се спуштив на корзо. Русокосата не беше. Што повеќе минува времето, увидувам дека не можам да ја заборавам русокосата. Што да правам кога таа не ме сака?

А тоа што размислував и на училиште, на часовите, и овде оди само во прилог на моите идеали.

Вторник, 28 февруари 1933

Бидејќи денеска, и пред и попладне, имавме предавања, освен вообичаените работи не се случи ништо особено. Во меѓувреме, околу ручек, се скарав, а и малу се степав со другарот Јован Поповиќ.

По предавањата, не можејќи да учам, продолжив со пишувањето на спомнатиот фељтон. Прекинувајќи ја таа работа, отидов на корзо, каде што за мене немаше ништо особено, зашто русокосата не беше таму. По вечерата продолжив со пишувањето и почувствував наслада од длабокото размислување и внесување во човековата душа.

Среда, 1 март 1933

По соништата, што ме однесоа во мојот роден крај, ден со исти карактеристични црти, онаа иста слика за време на училишните часови, смеа и општа веселост. Попладне, вообичаена работа, се разбира и прелистување на дневните весници, што се исполнети со многу крупни настани од сцената на светската политика.

И овој ден русокосата не ја видов. Моево срце сега е посталожено, затоа што под нејзиниот поглед сум пијан. Дали оваа едномесечна љубов, барем од моја страна, беше само една илузија?

Четврток, 2 март 1933

Денеска, на часот по латински јазик, кога бев прозван да зборувам, дојдов до заклучок дека општото воспитување на училишта не може да се пофали. Зборувајќи со еден другар, добив слаба оценка само поради тоа што му шепнав еден збор, а покрај тоа наставникот ме запиша во Дневникот. Зарем така се оценува и одредува знаењето на еден ученик? Немирноста и сличните работи повлекуваат со себе казна, а не одмазда или оценувањето. Љубовта кон русокосата, можам да речам, беше само една илузија и ништо повеќе. Ја видов како шета со оној другар што преку мене го поздрави. Значи, таа го сака. Тогаш мене не ме сака. Можеби ќе ме сакаше да бев малку послободен, бидејќи женското срце е превртливо.

Петок, 3 март 1933

На часот по српски јазик малку требаше наставницата уште еднаш да ме запише во Дневникот. Попладнето, ние четворица другари бевме повикани да одиме на погреб. Гледајќи го пред себе делото на смртта, ја видов ништожноста на светов. Вечерта со другарот Б.Т. излегов в парк каде што ме восхитија првите знаци на пролетта што идеше. Воздухот беше така прозрачен и чист, што моите гради се ширеа. Да ја спомнам и русокосата: не беше на корзо, ниту ја видов на некое друго место.

Сабота, 4 март 1933

Еден обичен сон од оваа ноќ ми остана во сеќавање. Некоја девојка ми гледала некои црти на лицево, кое во тој миг било збрчкано, и ми наброја дваесет и две карактеристични црти, при што сонувајќи, помислив на смртта, од која се плашам во таа спомната година да не ме однесе во гроб. Часовите во училиштето минаа без некакви промени. Попладнето го пишував и го довршував споменатиот фељтон. Пролетта веќе зема замав, што се гледа по бројот на посетителите во паркот што, насетувајќи ја, веднаш дошле да ги поздрават првите нејзини знаци. Русокосата

ја видов на корзо, но таа шеташе со истиот другар. Како што ми расправаше Баба, денеска треба да ми биде роденден по старо, или пак утре, според крштелното.

Недела, 5 март 1933

Бидејќи во неделите станувавме подоцна, кога ме разбуди своното, денот веќе беше завладеал. Предпладнето го минав во работа и отидов на состанок на Дружината на трезвената младеж. Попладнето пак, работа. Вечерта, шетање во паркот и на корзо и пак работа. Во работата е задоволството, а навистина јас денеска донекаде, бев во душава задоволен.

Понеделник, 6 март 1933

Во сонот на Баба ѝ раскажував како ќе одам на операција на слепото црево, а таа уплашена слушаше и со страв зборуваше за тоа, веројатно плашејќи се да го изговори проклетиот збор – смрт. Часовите неосетно минаа, а исто така и попладневното време. Колку мошне брзо лета времето! Овој ден правците на моите идеали се нижеа во мојава памет и јас скицирав разни планови за нивното остварување.

Вторник, 7 март 1933

За ноќта можам само толку да кажам дека толку многу беше испреплетена со соништа, што ниту еден не ми остана во сеќавање. Денот, наполно сличен на минатите, одмина. Мислата што секогаш појарко се одделува, а посебно овие дни, во мојата глава е – македонското прашање. Да, да прво, сепак морам да мислам на нацијата, која мислам да ја земам како база за градење на моите универзални идеали.

Среда, 8 март 1933

Намуртениот ден неосетно мина. Училишни часови, попладневна работа, една мала прошетка на корзо, ноќ.

Четврток, 9 март 1933

Ветрот, што сношти ме успи, ме жалостеше, ми се чини офкаше. Моите мисли летаа кон болките и патилата на човештвото, тие останки на човечкото достоинство. Времето леташе, јас работев, работев, малу шетав, работев...

Петок, 10 март 1933

Денот изминуваше, јас работев и мислев на моите идеали.

Сабота, 11 март 1933

Каков предмет на размислување би имал освен моите идеали? Во разговорот што го водевме при шетањето со другарите С. и Б сите заедно остро го напаѓавме материјализмот.

Недела, 12 март 1933

Оваа ноќ ја минав во вистинското царство на соништата. Претпладне бев на Трезвената дружина. Попладнето ми мина во работа. Вечерва кога со другарот С. К. бевме на корзо почнавме да ја следиме русокосата за нешто да ѝ речеме. Но наскоро се откажавме од таа намера. Времето по вечерата мина како секунди и сега одам да спијам, да се предадам на царството на соништата.

Понеделник, 13 март 1933

И оваа ноќ бев во царство на соништата. Меѓу соништата еден ми беше необичен, но затоа на него се сеќавам со најголема топлина и нежност. Пред себе имав едно дете со големи образи. Уф, колку беше убаво! Јас нешто му зборував, го прашував, тоа така слатко ми се смееше, а јас толку многу нежно го милував, тоа се радуваше, се радуваше ... толку наивно. Чувствував дека тоа дете беше мое, мој син, а чувствував дека тоа беше lika-прилика на мојата идеална љубав - Ружица Лихтнер. Денот неосетно мина. Малку бура на училишните часови, и осамена работа во тишината на интернатот, шетање, после вечерна работа и најпосле спиење - можеби пак во царството на соништата.

Вторник, 14 март 1933

Неправда, која одамна ја чувствувам, ми остави еден настан на часот по латински јазик денеска, неправда која лесно ќе ја заборавам. На часот по латински јазик наставникот прозва еден Шумадинец и го држеше да одговара цел час. Право речено, неговиот одговор не беше задоволителен, но наставникот му рече дека пак ќе го прозве да одговара, иако му е третпат како одговара, додека од нашиве Македонци, кога пред неколку недели дена некои ги прозва да одговараат, за најмала грешка ги тераше на место и им рече дека ќе ги прозове до крајот на годината да одговараат, но – ако има време. Е, па каде е сега тука правдата? На корзо ја поздравив русокосата. Мислам дека не ми одговори. Денеска многу се зборуваше за војна, во која, по сè изгледа ќе западне и Европа.

Среда, 15 март 1933

Неколку збора за царството на соништата. Ја сонував русокосата како да сум ја допратувал и ѝ префрлав, а и таа ми префрлаше, потоа отидов кај неа дома. Пролетта сè повеќе зема замав, преку цел ден сонцето грееше. Одамна сум размислувал на кој начин би можело да се дојде до вечен мир во светот, и одамна во главава ја имам оваа претпоставка што овде денеска ќе ја забележам.

- Да му се даде слобода на секој народ кој за тоа има чувство, односно кој чувствува дека тој треба да биде слободна нација. Поставувајќи ја на такви основи политичката идеологија на човештвото, ние ќе видиме дека национализмот кај секоја нација посебно ќе почне да изумира и во човештвото ќе почне да преовладува општата слобода, братсво и еднаквост. Тоа е мојата сопствена хипотеза.

Четврток, 16 март 1933

Кога вечерва отидов на корзо и при тоа застанав да го прегледам репертоарот на киното, слушнав глас на едно дете што свиткано во клопче седеше под самите рекламни слики: „Гладен сум!“ Го погледнав, и погледот го управив кон сликите. Морам да признаам дека се посомневав и почнав да го загледувам. Но зошто се посомневав? Па таков е човечкиот род. Да, тоа дошло тука, луѓето што фрлаат пари за свои задоволства да му доделат некој динар. Но, за жал, додека јас бев тука, никој не се обзираше на него, иако тој ја повторуваше фразата „Гладен сум!“ Најпосле тоа стана и се изгуби во уличната врева. Отиде да преноќева во колибата на своите родители, а ако ги нема? Самиот себе се укорував што се посомневав во неговите тажни зборови. Со таква болка се вратив во интернатот, а сега, по вечерата другарите околу мене весело пеат, а мене по малку ми се топи мразот околу срцево од мелодичната песна и нивните весели срца. Да. Таков е светов. А кога не ќе биде таков?

Петок, 17 март 1933

Денот беше одличен и затоа, со двајца другари, целото попладне бев во полето.

Сабота, 18 март 1933

Бев на театар каде што ја гледав „Госпоѓа со камелии“. Во паркот ја сретнав русокосата, ја поздравив, таа ми одговори, на корзо ми фрли неколку мили погледи.

Недела, 19 март 1933

И денеска вообичаеното време за бележење го минав во театарот. Скоро целиот ден го минав во интернатот, било во работа, било во училната со другариве.

Кога на корзо се шетав со другарот К. С., во разговорот расправавме за денешните политички прилики, а најповеќе ги третиравме универзалните идеи и нивната прогресивност во светот.

Понеделник, 20 март 1933

Училишното време мина како и обично, само што класот, на часот по српски јазик, дојде во судир со наставницата. Шетајќи по паркот, ја сретнав русокосата, но не ми се даде можност да ја поздравам. Иако меѓу нас не беше ништо интимно, чувствувам дека ми е нешто поблиску до срцево одошто некоја друга. Жарот љубовен кон неа постојано тлее, но уште никако нема земено поголеми размери и да го зафати и нејзиното срце, па дури тогаш нашите души ќе ја почувствуваат топлината на една чиста и искрена љубов.

Вторник, 21 март 1933

Денот одвеа како што вееше ветерот што цел ден жално свиреше со сета сила по покривите на куќите. Иако не ја видов русокосата, сепак на неа мислев цел ден. Идеалите, како секогаш, го заземаат поголемиот дел од времето. Размислувајќи за минатите денови, мислам откако сум излезен од дома, увидувам дека патувањата и запознавањата на светот му дааат на духот различни поттици. Разгледувајќи ги моите идеали, увидувам дека е слободата еден од најзначајните фактори во нивното насочување.

Среда, 22 март 1933

Денот нè дочека со снег, иако е овој ден почеток на пролетта. Шетајќи, вечерва на корзо, со другарот Серафим, и разговорајќи со него за убавините на ученичкиот живот, јас му реков дека е главен фактор во него жената и тоа таква на која човекот би можел да и го довери целото свое срце со сите негови болки и весели мигови.

Четврток, 23 март 1933

Секој ден во главата на човекот се раѓаат нови идеи, од кои секоја се разликува по своите цели. Па и денеска, и тоа вечерва, никна една идеја - со авантуристички правец. Театарската група,

што гостува во овој град, вечерва даваше своја проштална претстава, а драмата, што ја даваше за првпат, беше од писателот со псевдоним. Било поради желбата, да видиме нова драма, или затоа што ми се свиде една артистка, како со својата појава така и со артистичките манири, било поради авантура, главно јас бев иницијаторот да одиме на театар, но за тоа бевме принудени да побегнеме од интернатот.

За што подобро остварување на замислата јас и другарите В. Т.¹² и В. П.¹³ се пресоблековме во други облеку и отидовме скришно на театар. На нашето големо изненадување таму беше еден од нашите воспитувачи. Но, брзо информирани за тоа, од еден другар од надвор, го избегнавме среќавањето со него. Потоа дојде уште еден професор со професорката, но ние останавме незабележани. Претставата беше добра и ни се свиде. А, кога таа се заврши, ние со полна пареа тргнавме кон интернатот и веќе по половина час лежевме во своите кревети. Една напoлно успешна авантура.

Петок, 24 март 1933

Кога станав, другарите, при првата средба, ме пречекаа со зборовите: „Еј ,бре апаш, каква беше претставата?“

За сето време на училишните часови со најголемо внимание го следов текот на политичките настани во Европа — се разбира читајќи весници. Како и многу пати досега, и денеска се прашував што го натерало Мусолинија да стане фашист кога, како што и самиот тој вели, во детството во цебот постојано ја носел иконата - Карл Маркс? И друго прашање: Што има намера Хитлер со Германија, на чие чело се наоѓа?

А јас, кон што се стремам? Кон нешто големо, но затоа е потребна јасна животна линија. Покрај слободата на секоја индивидуа се наоѓаат моите идеали.

Сабота, 25 март 1933

Некоја тајна, многукатна тага, целиот ден ми ја обземаше душата. Само филмот што го гледав, а покажуваше прекрасни панорами, малу ме успокои. Дали еден ден ќе имам малкуцка идеален спокој?

Недела, 26 март 1933

На еден национален собир, во салата на овдешната гимназија, слушнав предавање за Далмација и за експлозивните намери на Италија и за нашите должности. Попладнето во касарната, видување со човек од мојот роден крај. Вечерта, разговор за политичката ситуација во Европа и за директориумот на големите сили. Франција секогаш ги штитела, ги штити и ќе ги штити своите интереси. Според тоа, во неа не треба да се гледа никаков пријател. А што Македонија сè уште чмае во ропство, јас секогаш ќе ги презирам, а тоа треба да го прави секој Македонец, силите на Антантата.

Понеделник, 27 март 1933

Напонот на политичката ситуација врши притисок и на нашите млади срца, та затоа многу расправавме за прашањето на можната војна. Од ваква исплеткана положба мора да излезе слободна Македонија!

Покрај другото мојава душа денеска ја загрева поздравот од невината уста. Русокосата, која ја поздравив на корзо, ми врати свонливо „Добра вечер!“

Вторник, 28 март 1933

Откако ја видов русокосата изутрина на корзо, скоро целиот ден ми ги одзема мислите. А кога во училиштето ни ја прочитаа наредбата дека за нас и за учениците на женската гимназија ќе се дава претстава, срцево посилно ми тупка, затоа што знам дека таму ќе биде и таа. И претполагањето се оствари: беше таму и ми фрли неколку погледи. Благоја Т., мојот другар, ми рече дека тој

видел оти русокосата ме сака, а тоа ми го тврди и по погледите што ми ги фрла таа. Од моја страна му признав дека ја сакам. Ах, мила моја русокосо, во мене запали оган на љубов, тој тлее, и на тебе останува, со твојата љубов спрема мене, да го распалиш или во противно да го згаснеш. Но знај, мила, дека пепелиште ќе остане таму каде што бил огнот.

Среда, 29 март 1933

- Нешто ќе ти речам, ми рече по вечерата другарот С. Китановиќ. А тоа нешто само ми создаде душевен немир.

- Има изгледи да се сврзам со онаа, односно, со русокосана, ми кажува тој.

- Со онаа што ѝ праќаше писмо? одвај прозборев јас, нешто ме стегна во грлово кога сакав да одговорам. Да еден другар ми рече дека барала мое писмо, рече тој. Јас повеќе не можев да ги слушам неговите зборови, тука почнав да размислувам како ќе го отклонам од тоа него, мојот соперник. И решив еден ден отворено да го замолам мене да ми ја отстапи убавата русокоса. Ваква сличност најдов во расказот „Хања“.

Каков ќе биде крајот, јас не знам?

Четврток, 30 март 1933

Во писмото до другарот Д. Григ – Дасколовиќ¹⁴ ја изложив тезата за љубовта и должноста спрема (нешто). На љубовта еден спрема друг се заснова општата среќа, општата благосостојба. А што е должноста? Наметната работа во служба на општото добро. Бидејќи наложеното потешко се прима кон срце од нешто сторено од своја волја, тоа и должноста се трга од патот на светата љубов, која треба да биде основа на сето во светот.

Излегуваќи во паркот, задоволството ми се расипа. Зошто? Русокосата беше таму, а не можев да ѝ измолам ниту еден поглед.

- Моето писмо го примила, - рече другарот Китановиќ. Огнот на немирот сè повеќе зема замав во мојава душа.

Петок, 31 март 1933

Се надевав дека поздравот на русокосата на корзо ќе ми го направи среќен денот. Но, се случи поинаку. Ја видов на другата страна и не сакаше да мине на мојата. Главно цел ден се чувствував лошо и училишните часови ми беа просто неиздржливи, а таа вознемиреност уште повеќе ја распалуваше сеќавањето на несакана смрт. Попладнето, работа, капење.

Сабота, 1 април 1933

Царството на соништата..... Долго се бакнував со една жена. Цело попладне мина во пишување писмо до неа, русокосата. Кога излегов на корзо, го зедев писмото со намера да ѝ го предам. Таа беше таму. Но само едно „Добровечер“, падна топло од нејзината мила уста. Но за писмото немав можност.

Недела, 2 април 1933

Во кошмарот, поради тоа што цел ден не ја видов русокосата, не го забелажав вообичаеното време за денеска. Како го минав денот – мислејќи на неа. Еден случај ме потсети на моето бедно детство. Другарот М. Балабан, ми даде подарок рачна електрична лампа. Колку страшно копнеев за оваа работа во детството, но судбината сакаше да останам само при желбите. А како флегматично ја држев и загледував таа работа сега, таа работа на толку многуте детски воздишки на мојата душа!

Понеделник, 3 април 1933

Кога денеска ја работев писмената задача од српски јазик – темата беше за променливоста на човековата среќа – јас сосема ретроспективно се изразив. Реченицата што таму ја напишав многу ми се свиде и ја внесувам и овде: „Судбината е маштеа на човекот - поединец, ако луѓето и општеството не му се браќа“. За разлика од вечерашниот ден, денеска, на заминувањето на денот имав малу среќа. Излегувајќи, по пат ја сретнав русокосата,

ја поздравив, ми одговори, наскоро дојде во парк и нашите погледи почесто се среќаваа.

Писмото што завчера ѝ го пишував, вечерва ѝ го предадоа другарите: Б. Тошевиќ и Балабан. Сега ми останува да го слушнам нејзиниот одговор: да или не.

Вторник, 4 април 1933

Иако целиот овој ден беше монотон, каков што го правеа дождот и ветрот, јас, наспроти тоа, бев весел, повесел од обично. Еве зошто бев таков: ѝ се исповедав на русокосата, во она писмо што синоќа ѝ го предадов. Таа вечерва не излезе, но зошто да бидам нерасположен? Моето писмо ѝ зборува за љубовта. Јас се надевам.

Среда, 5 април 1933

Колку многу бев весел изутрина кога сончевиот зрак, при станувањето, ме помилува, а колку сум тажен сега и какви душевни болки чувствувам кога ги пишувам овие редови! Со другарот Балабан долго шетавме низ паркот и бидејќи таа не беше дојдена решивме да слеземе на корзо. Слегувајќи по улицата, ја видовме, но, на мое големо запрепастување, јас не ја поздравив. Балабан ме караше, а јас на тоа се правев рамнодушен. Тоа ги отвори вратите на патилата. Зошто не те поздравив, мила моја русокоса?

Од животот во интернатот.

Ни прочитаа чудна наредба, во која е изразена пофалба од господинот директор на еден ученик кој, со еден збор, е забошотувач. Воспитувачот, карајќи некои, рече дека ние ништо не разбираме. Многу се лаже. Во светот просто не знам што се случува. Веќе неколку дена ниту еден весник не ми е дојден до рака. Не верувам дека е љубовта така немирна фаза кај заљубениот. Целото време е исполнето со: мислите кон суштеството што го сакаш и плетењето мрежи со кои ќе го фатиш. По вечерата отидов во кино каде што гледав еден филм од раскошниот живот на Париз и за еден војвоткиња. Колку многу е

тоа примамливо кога се гледа? Но треба да се помисли дека средствата за тој раскош се од народот и дека тој народ живее во беда, додека некое малцинство се расфрла во сјај.

Петок, 7 април 1933

Одамна не сум запомнил сон како овој синоќа. Сонувам дека сум отишол во болница и на вратата го видов оној болничар кај кого требаше да лежам. Овој сон и посетата на еден болен другар ме потсетија дека смртта секој миг го демне човека. По се изгледа дека русокосата нешто се лути на мене. Вечерва, кога ја запрашаа другарите Б. Т. и М. Б. за одговор на писмото, таа им рече дека уште не можела да донесе решение и со тоа работата ја остави за другпат. Зарем и единствената утеха ќе ме остави?

Сабота, 8 април 1933

Изгледа дека и соништата ме приготвуваат за болница. Сонував дека сум бил во болница и ми барале место каде ќе ме легнат. Училишните часови минаа без некоја посебна значајност. Попладнето, скитање. Но, зошто? За да ја видам русокосата. Ја видов на железничка станица. Чекавме некои колеги од Валево. Изгледа дека е нешто студена спрема мене? Што значи тоа? Мислев дека ќе излезе во паркот. Не излезе. Значи, гасне жарот на единствената моја утеха.

Недела, 9 април 1933

Додека сонцето, пробивајќи се низ облаците, со своите зраци му посакуваше добро утро на пролетниот ден, на соседниот брег на планината белееше снегот. Претпладнето го минав на богослужение во црквата и на седница на Трезвената дружина. Попладне, кога по ручекот требаше да започнеме со вообичаената врева во просториите на интернатот, тажна вест. Ни јавија дека еден наш другар, што се наоѓаше на лекување во болница, ја испуштил својата млада душа. Сите нè обзеде некоја тага. Секој во себе ги преживуваше поранешните мигови минати со тој другар и му оддаваше почит. Целото попладне мина во тивок

разговор. Секое катче во интернатот поприми тажен оглас: „Благоја умре, Благоја умре.“ Вечерта, исто. Се договаравме како ќе го испратиме другарот до вечната кука.

Понеделник, 10 април 1933

Болна тишина, чијашто причина ја имавме вчера, владееше од првите зори низ целиот интернат. На предавање не отиде ниту еден питомец. Денеска е ден кога другарот ќе го предадеме на црната земја. Се водат тивки разговори. За што? За погребот на другарот. Погребот беше величествен. Говорите на другарите беа трогателни. На мнозина им бликнаа искрени солзи, па и мене. Оваа смрт, колку што предизвика жалење спрема другарот, толку кај мене пробуди желба за живеење. Да, пробуди тоа кај мене, кој чувствувам дека долго не ќе живеам и дека смртта ме демне од некаде. Колку душевни маки ми задава таа мисла и во какво очајание ме фрла!

Но ликот на русокосата, која – и така расплакана - беше уште помила, ме потсети дека во тоа суштество можам да најдам лек на мојата болка. Дали ме сака? Моите мисли, вака далеку од моите мили само во неа ќе наоѓаат лекар.

Вторник, 11 април 1933

Немирните соништа ме тераа цела ноќ да се превртувам. Колку тажен ми изгледаше овој ден! Дождот што врнеше го правеше уште потегобен. Тагата ме притискаше, затоа што бев под впечаток на вчерашниот ден. Смртта преку целиот ден ми ги одземаше мислите и во врска со тоа ме притискаше тагата што човек ја чувствува кога пред себе ќе ја има ништожноста на животот. Единствената моја утеха не ја видов денеска. Кога би знаела со тоа што ми прави би се смилувала и би ми дала утеха. Таа е ангел, учител за мене! Помислата на смртта ме отстранува од помислата на моите идеали и ме наведува на неработење. Да, во работата е задоволство, но при помислата дека млад ќе умрам ништо не може да ми укаже задоволство. Вечерта, во разговорот со другарите, малу се разведрих и малу се шегував и се смеев. Ох,

колку ми беше слатка таа смеа по толку многу тажни и горчливи размислувања. Веќе сите другари се појдени на спиење, само јас и другарот Ј. Поповиќ ги бележиме впечатоците во своите Дневници.

Среда, 12 април 1933

Наместо да одам на училиште, времето го посветив на контролата на здравјето. Со другарите Б. Н. и Д. Д. отидовме во поликлиника, од каде што нè испратија на рендген. Скоро целото претпладне го минавме во блокот на болницата. Колку лошо се чувствував во таа средина! Нè погледаа, а кај мене најдоа зголемување на хилусите. Враќајќи се во интернатот се сретнав со русокосата и се поздравив. Долго со другарите М. Б. и Б. Т. ја следевме после ѝ пријдоа тие и ја запрашаа за одговор на моето писмо. Рекоа дека милно им рекла дека ќе одговори.

Четврток, 13 април 1933

Сонував дека расадувам некое борче. Тогаш ја сретнав русокосата. Значи, ја сонував русокосата! Бидејќи од вчера почна одморот целиот ден мина во: работа, неработа, прибавување задоволства и др.

Со другарите Балабан, Срб. Ѓорѓ.¹⁵ и Дим. Ман.¹⁶ зедовме велосипеди на час и излеговме во околината на градот; останатото претпладне го минав во карење и пишување на честитки. При умирањето на денот, шетање низ паркот и очекување да се појави русокосата. Да ја видам. Ја видов. Другарот Балабан ѝ пријде и побара одговор. Пак одложи. Ох, да знае тоа одложување колку ја замрачува мојава душа! Но, по сè изгледа дека спрема таквиот јад веќе сум прекален. Главно таа ќе одговори. Ако не ме сака? Ќе ми отиде и единствената среќа во туѓинава, а во родниот крај среќа ми се моите мили.

¹⁵ Србо Ѓорчевски, инженер - агроном

¹⁶ Димо Кантарциски, правник

Петок, 14 април 1933

Синоќа забравив да забележам една појава што ме натера да експериментирам и ми откри еден проблем. Едно тркалце со оска, пуштајќи го да ротира околу неа, ја започнува ротацијата со голема лабилност, а потоа сè повеќе се стабилизира, додека не заземе пак полно стабилна положба; но набрзо потоа оската пак зазема нестабилна положба и поради тоа се прекинува ротацијата. Тоа посебно ми го привлече вниманието, а и ќе ми го привлекува поради тоа што повлекувајќи паралела помеѓу тркалцето, односно неговата оска, земјата и земјината оска, дојдов до сознание дека нивните ротации се слични, дека од тоа може да се извлече извесен заклучок што би бил интересен за науката. За таа работа јас ќе изведам некои интересни опити.

Соништата многу ми беа испреплетени со болницата и настаните од неа. Многу и често сонувам за тоа, па да видам што од тоа ќе излезе: смрт или нов живот?

Денот, што претпладне беше сончев, а попладне облачен, го минав во читање. Вечерва кога излегов на корзо, односно во паркот, просто ми беше одвратно да се движам во тој свет од кој секој имаше по нешто ново од облека, а ние од интернатот: сите во стари костуми и капути, иако е времево топло. Ете како се грижат за нас, питомците.

И русокосата беше во паркот. Кога ѝ пријдоа Балабан и Тошевиќ, таа одговори кратко – „НЕ“. Значи не ме сака! Тоа беше само сон на мојата привидна среќа. Јас сум ѝ пак благодарен, затоа што нејзините погледи често ме изведуваа од најтешките душевни кризи. Мислам дека одбивањето е дојдено како последица на неспогодбата помеѓу неа и мене. Туку ќе се вратам кон моите јадови и со нив ќе одам во иднината.

Сабота, 15 април 1933

Пак сонував нешто од болничкиот живот, некоја операција... Денот неосетно минуваше. Попладне напишав еден фелтон. Мотивот го зедев од мојот живот: несудената љубов помеѓу мене и русокосата. Во вообичаеното време, со другарот Тошевиќ

излеговме во паркот. Русокосата ја сретнав и ја поздравив. Нема зошто да ѝ се лутам.

Целиот ден чувствував некоја тескоба. Можеби тоа доаѓа од жал при помислата на мојот роден крај и приготвувањата за празникот во него. Но родниот крај или наскоро ќе го видам или никогаш.

Недела, 16 април 1933

Првиот ден на христијанскиот празник – Велигден го минав во шетање. Дури и по вечерата шетавме. Ја видов и русокосата.

Понеделник, 17 април 1933

(Бележено утредента)

Некоја нејасна тага ме обзеде уште утрината и целиот ден бев меланхоличен. Претпладнето, речиси целото, го минав во шетање, а попладнето во читање и бев во паркот. А од каде таа тага? Помислата на моето детство, на моите мили: Баба и мајка и помислата на неизвесната иднина – тоа беа причините.

Во вакви мигови може само друштвото да посредува во смекнување на мојата душа. Исто така и филмот „Песна на Југот“, што го гледав по вечерата.

Вторник, 18 април 1933

Пак истата тага ми ја обземаше душава преку целиот ден. Книгата што ја читав пред и попладне, фрлаше по некој весел миг низ густата тага.

Вечерта кога отидов во паркот ја сретнав и ја поздравив русокосата. Преку другарот Тошевиќ таа ми го врати писмото што пред неколку дена ѝ го бев пратил, а таа негативно одговори. Значи, тоа е почетокот на несреќната љубов. Ах, зошто ме одбива? Колку би сакал да знам дали е тоа искрено или неискрено од нејзина страна! Зарем мораше да ме одбие првата девојка што ја засакав со првиот љубовен жар? Отсега со мене ќе владее само суета чиешто најглавни причини се: операцијата, што имам

намера да ја издржам, нејасната иднина поради тоа. Оваа несреќна љубов беше мојата единствена утеха.

Веќе длабоко зацари ноќта. Денот што мина беше последниот ден на Велигден. Но што разбрав од празникот? Ништо. Далеку од моите мили, а друго – неудобности во интернатот. Сите тие се причини за вакви болни мигови и во вакви денови.

Среда, 19 април 1933

Намуртениот ден неосетно минуваше, а моето расположение беше цел ден како она вчерашното. Во размислување за моите идеали и русокосата, со мисли и читање, како и за неизвесната иднина – ете како го поминав денот – уште едниот чекор кон гробот.

Читајќи ја книгата „Адам Бид“ и расудувајќи за карактерите на нејзините јунаци, дојдов до мое мислење што оди во прилог на моралот: дека човек не треба никогаш да си допушти со измама да упропасти некоја жена.

Четврток, 20 април 1933

(Бележено утредента)

Нерасположението малу попусти, било поради дневната работа - работев задачи од математика - било под влијание на друштвото. Вечерта го гледав грандиозниот авантуристички филм „Тарцан“ (I и II дел). Иако длабоко сме навлезени во пролетта, денот беше намуртен со дожд.

Петок, 21 април 1933

На појадок не отидов зашто треба да се прегледам на рендген, за да се утврди надразнувањето на слепото црево. Бидејќи болките траат цела година, ми го трујат скоро секој миг, решив да ги прекинам со операција. Но тоа е патека од која човек лесно може да се истркала во бездна.

Целиот ден го минав во изработување на математички тела. Весниците малу ме разонодија и ме натераа да ја разгледам ситуацијата во светов.

Вечерта, шетање во паркот. Поздрав со русокосата, што ми изгледаше многу мила. Но таа ме отфрли, а јас и натаму ја сакам.

Сабота, 22 април 1933

Бев во својот роден крај. Но тоа беше само сон. Денот ми мина во работа. Но по подолго неработење, за време на одморот, тој ми е потежок. Според денот што беше темен, изгледа се управуваше и моето расположение. Го испратив со шетање во паркот и читање на весници.

Од весникот „Правда“, во статијата за Германија разбрав за целите на режимот на Хитлера.

Недела, 23 април 1933

Како и вчерашниот и денешниот ден осамна темен, магла ги обвиваше брдата, студената морничавост нè фаќаше нас уште сонливи. Иако врнеше, со другарите Тошевиќ и Китана отидов на станица да се видам со капларот Д. Глигоријевиќ, за кого мислев дека ќе помине, но не мина. Времето како во доцна есен ме задржа целиот ден во интернатот.

Понеделник, 24 април 1933

(Бележено утредента)

Ист дожд и матно време го следеа и овој ден. Подолгиот одмор и часовите беа необични. Кога вечерва, со другарот Тошевиќ, излеговме на корзо, се запознавме со една мила госпоѓица, која, по сè изгледа, го симпатизира и доста време минавме со неа во разговор. По вечерата го гледавме завршниот дел на величествениот филм „Тарзан“.

Вторник, 25 април 1933

Времето е како да не сме навлезени во пролетта. Кога станав, ме пречека истото она тропање на дождот што синоќа ме успа. Снегот што паднал по околните ридје ни кажува каква чудна игра игра природата.

Со милата госпоѓица, јас и Тошевиќ и вечерва изменивме неколку зборови. Тој признава дека е заљубен во неа и долго ја придружувавме, иако веќе еднаш се опростивме од неа.

Среда, 26 април 1933

Во училиштето врв на неправда. Со еден Шумадинец одговарав по српски јазик. Одговорите ни беа речиси исти. Додека нему му даде, без сомнение, четворка, мене ми рече: „Тоа ништо не чини“. Не знам само во која смисла го рече тоа наставницата по јазик?

Четврток, 27 април 1933

И утринава кога станавме, нè поздрави сонцето и преку цел ден имавме повеќе елан за работа. Во училиштето врв на неправда: кога наставникот по латински јазик го запрашав дали сум ја поправил слабата оценка, којашто, да бидам искрен, ми ја даде неправедно, тој ми рече дека имам само еден одговор и тоа оној со слабата, иако јас одговарав и по вторпат, кога оценката требаше да ми биде поправена во добра.

Но, ете, тој професор не се погрижил да го забележи и вториот одговор. Зарем на тој начин се работи и се постапува во училиштата? Јас што воопшто не сум амбициозен за оценки - останувам кај наставниците неправедно оценет. А дали така треба да биде? Не. Наставникот е за тоа до крајност да го запознае својот ученик и врз основа на знаењето, а и други фактори, да го оцени. Но, за жал, од тоа нема ништо.

За последните две години претрпев многу неправди, за кои зборуваа и моите другари. Денеска јавно ме опомена и другарот Китановиќ на едно ланско понижување што ми го направи една професорка. Јас сум понижуван, и тоа го знам. Но ако даде господ да дојде до остварување на моите идеали, секогаш ќе ги имам в предвид овие работи: „Трпен спасен“.

Петок, 28 април 1933

Денот како и вчерашниот: ту сончев, ту мрачен и облачен. Часовите минаа на училиште со вообичаените настани. Попладнето нешто работев. Тажно размислување за скорото одење на операција на слепото црево. Деновите на неизвесноста или ќе ги прекине таа или за мене не ќе дојдат никогаш повеќе денови.

Сабота, 29 април 1933

(Бележено на 1 мај 1933)

Денот настана под сјајот на сонцето што постојано грееше. Училишните часови минаа вообичаено освен што одговарав по латински и српски. Ако жив и здрав се вратам од болница, можеби се тоа последни часови во оваа година. Во девет вечерта, отидов на литературната вечер што беше приредена во гимназијата.

Недела, 30 април 1933

Страшен сон ми остана во сеќавањето: една змија ме каснала за рака ... Претпладнето го минав на седница на Трезвена дружина, а попладнето на концерт што го приредуваше нашето училиште. По вечерата, една авантура. Со другарите Тошевиќ и Патрногиќ бевме да гледаме тон-филм, во кој играше божествената Грета Гарбо. Ова ми е првпат да ја гледам одамна обожаваната артистка.

Понеделник, 1 мај 1933

Пак сонував некаква змија, само сега таа беше жртва. Мај со својот прв ден покажа колку е бујна природата. Цел ден сонцето весело грееше. Наместо на училиште отидов во поликлиника каде што добив упат за спонтаната операција. Сето друго време го минав во шетање, капење, шетање. Овие два - три дена, што ги минав во неработење, јасно ми го покажаа сите незгоди што доаѓаат од неработење, односно од мрза. Работата е таа со која сè

во светов е создадено, а посебно ако неа ја вршат таленти и гении!

Утре одам во болница, од која, ако даде господ, ќе се вратам здрав и жив. Ако биде така, со најголема радост ќе си одам во мојот роден крај, ќе си отидам кај Баба и мајка ми, поради кои ми се одрони и солза кога на директорот му го соопштував моето решение. Ќе биде ли така, јас уште ќе ги продолжам моите дејствувања во кои ќе ја внесам целата моја енергија.

Вторник, 2 мај 1933

Иако мислев подолго да останам во креветот, јас се разбудив и станав на првиот звук на свончето. Ден кога ќе стапнам во болница. Но еве ме пак во интернатот. Работите така течат, односно материјалистичките насоки на медицинарите што се фалат дека неуморно работат за народот.

Кога отидов в болница, ми беше речено да го почекам шефот на хируршкото одделение, некој генерал во пензија. Наскоро дојде. При влегувањето слушнав како вреска (иако е постар, сепак морам така да речам). Кога еден човек, чиешто дете беше болно, го запраша за операција на малиот, тој силно врескајќи му одговараше. При тоа човекот се збуни и мене ме праша: „Да не е глуп?!“ Не, чичко, му реков, туку се прави важен. И со мене разговараше така грубо што не може да се замисли: „Што си ти? Гимназист при оваа гимназија? Која? Како во Крагуевац да има кој знае колку гимназии, па да кажам која. Но тој е од оние горди господа што „работат за народот“. Кога му кажав дека сакам да се оперирам, тој суво ми одговори дека не сум за операција.

Тоа го рече затоа што сакав да се оперирам без пари, а да се оперирам со пари, тогаш ќе бев за операција. Најпосле кога му образложив зошто сакам да се оперирам, тој со викање одобри, рече само дека ќе ме викнеле кога ќе соберат извесен број болни. Исто така му рекоа на таткото на килавото дете, без да ги земат предвид неговите маки. Ете како се работи во институциите што се за народот. Така, каде што треба на човекот да му се укаже помош за да го зачува здравјето, тие го одбиваат само поради тоа што нема да плати и поради тоа што за еден болен не фаќаат

хируршки алат в раце. А потоа, истиот тој човек го напаѓаат силни болки, животот му доаѓа во опасност, а често и поради вината на тие фактори тој оди во гроб, токму тогаш кога е во напонот на своите сили и кога работи на некакво добро дело.

На ваквите мигови да даде господ, во натамошен живот ќе се секавам со полна чувствителност и обзираи.

Вечерта, работа - тој фактор што ќе биде еден од најголемите при остварувањето на мојте идеали.

Среда, 3 мај 1933

Кога изутрината ја видов на корзо русокосата ми беше многу мила. Училишните часови минаа без никакви вредности. Попладнето, ме болеше главава и прилегнав малу. Вечерното време го минав во шетање во паркот и во работа.

Четврток, 4 мај 1933

Освен дождот што цел ден врнеше, денот мина без интересности. Попладнето, на седница на литературниот одбор на трезвениците, чиј член сум и јас. Некаква тага ме обзема при помислата на мојот роден крај.

Петок, 5 мај 1933

Го бранев едно дете од едно огромно змииште. (Сон) Едно пријатно изненадување: во последниот број на „Вардар“ излезе една моја статија, која навистина ја пратив пред неколку месеци. Попладнето ми мина во шетање и на седница на Литературната дружина при гимназијата. Но каков лажен факт: при вака голема гимназија, со околу голем број ученици, седницата беше слабо посетена. Како секогаш, само дваесетина ученици! Не можев да одам на погребот на една матурантка, поради преголема чувствителност се отрула. Колку жално! Таков млад живот! Туку таков ти е овој свет!

Вечерата, запознавање со текот на светската ситуација, следење на политиката. Зошто тоа го правам, зошто тоа ме интересира?

Па, ете, поради тоа што од една таква ситуација очекувам слободна Македонија, очекувам и попрогресивно работење кон остварување на моите идеали.

Сабота, 6 мај 1933

(Бележано утредента изутрина)

Поради тоа што не отидовме на вообичаениот „Ѓурѓевдански уранак“ (излет на Ѓурѓовден рано-Ред.), поради лошото време, останавме подолго во креветите. Предпладнето го минав во чистење на костумот и читање, а попладнето, до четири часот, во унапредувањето на прочитаните книги во списокот. Морам да спомнам дека ручекот беше беден, кога ќе се спореди со храната што се дава по други интернати. Потоа со другарот С. Китан отидов во обичаената прошетка во парк.

Таму малу читав весници, а тагата што ме обземаше цел ден, дојде до израз. Бев толку нерасположен, та другарите често ме прашуваа зошто сум тажен. При тоа јас им велев дека сум тажен затоа што сакам да сум во мојот роден крај. И навистина тоа беше една од причините, а другата беше поради сето што се работи во светов и желбата Македонија да биде слободна, и воопшто поради погледите на идните дејствувања во тој правец.

Мојата душа од таков студен јад ја ослободи еден зрак на душевната топлина: русокосата дојде во паркот и погледнуваше во мене. Ја поздравив, ми одговори, потоа многу пати ме погледнуваше. Што ѝ значат тие погледи? Да не почна да тлее љубов кај неа? Ах, како ме натераа да го напушам паркот и неа во него. Пак смуртеност ја обзеде мојата душа.

Разговорот потоа што го водевме со Китана за политичката положба во светот, ми го одзеде целото време и не чувствував тага. Зборувавме за идеите на комунизмот, зошто сме негови приврзаници, и ја засегавме ситуација во Германија... Китан со целата сила се нафрлаше на Хитлера дека тој не му носи никакво добро на светот. Јас ја застапував уште и тезата дека со националната слобода на сите нации може да се дојде до најидеалната состојба во светот.

Кога по овој разговор отидов на спиење, долго не можев да заспијам: во мислите ми се префрлаше целиот разговор, целата состојба на светот, а мислите за русокосата ми паѓаа како мевлеми на мојата денеска многу огорчена душа.

Недела, 7 мај 1933

(Бележено утредента изутрина)

Кога некогаш би се прашувал зошто белешките ги правам утредента изутрина, можеби не би ми било сфатливо. Но кога ќе речам дека немавме сијалици во интернатот, тогаш што да зборувам? Па ете, во овој интернат, покрај сите беди и недостатоци, нема и сијалици поради што навечер не може ништо да се работи, а никој за тоа не води никаква грижа, воспитувачите ниту да сирнат на врата. Да, така се грижат за нас, а на оние долу на Југ, во Македонија, им ги мачкаат очите со формалности. И пред и попладне работев. Истата тага ми ја притискаше душава и денеска. Во вообичаеното време пак отидов во паркот, каде што ја видов русокосата и ѝ го слушнав гласот во разговор со нејзините другарки.

Понеделник, 8 мај 1933 - 25 мај 1933

Денот осамна многу убав. Наскоро по утринското учење бев на корзо. Тоа утро воспитувачот ми соопшти дека ме очекува едно изненадување во гимназијата. На корзо ја видов русокосата и се поздравивме. Изненадувањето што го очекував не ми беше соопштено. Попладнето го минав во работа до вообичаеното време кога со Тошовиќ излегов во паркот. По долгото секавање се вративме во интернатот каде што ми беше соопштено дека итно сум повикан во болница за операција на слепото црево. Веднаш по вечерата отидов со другарот Балабановиќ во болница, каде што над мене извршија извесни подготовки за операцијата што треба да ја направат утредента. Наоѓајќи се меѓу болните луѓе, човек мисли дека целиот свет е болен.

Оваа мисла ми дојде во главава при влегувањето во болницата.

Редови што ги бележам во болница. Каде го бележам ова? Во болница: дојдов за операција, утре што ќе даде господ. Тоа настрана, а сега да ги забележам впечатоците на овој ден што мина. Сонував дека сум добил писмо од русокосата. Изутрина ја видов и ја поздравив на корзо. Како да беше преубава. Училишните часови пролетаа. Долго ноќта, откако ги напишав овие редови, не можев да заспијам. Иако доцна заспав, утредента, во вторник, се разбудив доста рано, додека другите болни – сите спиеја. Туку јас сум здрав-болен. Постепено ги броев часовите, имајќи го предвид значењето на овој ден за мене: се оперирам. Живот или смрт. Кандидати за операција имаше четири. Двајца бевме за слепо црево, двајца за хернија. Додека другите болни добија ручек, ние бевме принудени само да ги гледаме, затоа што не смеевме да јадеме. По осум часот дојдоа докторите и наскоро започна операцијата. Прво беше повикан еден од хернија, еден чичко од 30 години. Потоа ме повикаа мене. Низ споредниот влез ме воведоа во операционата сала каде што ме плисна силниот мирис на медикаментите. Ми го измија мевот и ме приведоа кон операционата маса. Чичкото беа го оперирале и го преврзуваа. Наскоро го однесоа во собата. Тогаш мене ми дадоа инјекција и ме легнаа на масата. Операцијата почна кога долниот дел на телото ми стана неосетлив. Ме оперираше лекарката Вида, а ја подучуваа лекарите: некој Русин, генерал во пензија, Славо, а беше присутен и лекарот Мажо Елих. Бидејќи инјекцијата не фати добро за целото време на операцијата чувствував болки. Најсетне, операцијата беше готова, ме преврзаа и ме однесоа во собата каде што чичкото веќе офкаше. Штом ме легнаа во креветот, јас продолжив со офкањето, како во операционата сала. Наскоро беа готови и другите двајца со операцијата и ги донесоа во собата. Кај тројцата силни болки, (детето беше полесно оперирано па не пушташе од себе ни глас) цел ден и цела ноќ. Повраќањето беше ужасно, затоа што доаѓаше од напинањето, а тогаш многу болеше оперираното место. Од другарите не ме посети никој. Мислеле дека првиот ден не пуштаат никого кај оперираниот.

Утредента, по неспиената ноќ, со досадата од долгото лежење на плеќи, очекував дека ќе дојде некој од другарите да ме посети. Тие навистина дојдоа околу еден часот.

Со нив беше и воспитувачот Свето Максимовиќ, којшто ми соопшти едно изненадување. Тоа беше по повод на статијата во Вардар. Поранешниот бан на Вардарска бановина, а сега магистер за внатрешни работи Жика Лазиќ, ја прочитал мојата статија и во неа нашол родољубиви работи и затоа со едно писмо на директорот на гимназијата ме пофалил и пратил 300 динари. Тоа писмо директорот го прочитал пред целата гимназија. Еден час изгубиле поради мене. Слични денови се редее еден по друг со досадно лежење на плеќи. По малу ме разонодуваа весниците и другарите. Добив писмо од Баба и одговорив како да сум здрав. Досадата на лежењето ја зголемуваше нечистиот воздух, затоа што сите болни, освен неколцина, беа за тоа прозорците да се држат затворени, бидејќи времето по дождот залади.

За сето време, додека лежев во болницата, врнеше дожд и беше постојано свежо, та не почувствував многу досада. Осум дена по операцијата идниот вторник, ми ги извадија конците.

Тука имаше малку зорт. Во петок, на 19 мај, излегов од болница и тоа го очекував со големо нетрпение. Значи, операцијата за мене успеа. Медицинскиот нож за мене беше антички меч. Во интернатот само ќе закрепнувам. И од интернатот му јавив на роднината Методија Џуновиќ¹⁷ дека сум опериран но со тоа да не и кажува на Баба. Постојано во болница мислев на мојот роден крај, на моите мили, а мислев и на русокосата. Првпат излегов в град на 24 мај и се почестив во слаткарницата со Тошевиќ и Поповиќ. Морам да им заблагодарам на моите другари од шести клас што постојано ме посетуваа во болница и ми правеа извесни услуги.

¹⁷ Методија Џунов, од с. Ваташа истакнат учесник во НОБ и најстар партизан во Тиквеш.

Петок, 26 мај 1933

(Бележено утредента)

Денеска кога станав, се облеков и по ручекот излегов в град. Отидов кај директорот на гимназијата. Кога му кажав кој сум, стана, ми честита за наградата. Се информирав за оцените а тој ми рече да го прашам класниот раководител. Потоа со Тошевиќ отидовме в парк, каде што читавме книги, прелистувавме весници, а потоа се вративме во интернатот. Попладнето се одмарав лежејќи в кревет.

Сабота, 27 мај 1933

И денеска сум како вчера. Со другарот Тошевиќ отидов в парк, а потоа на утринското корзо. Таму го минавме времето во прелистување весници и читање. Кога се враќавме од паркот, во пресрет ни идеше русокосата со една другарка. Штом нè виде нас, сврте една друга улица, веројатно да го избегне среќавањето со нас.

Од поранешното познавање и однесување, а особено од денешново, сфатив дека е таа една каприциозна девојка и денеска особено се оладив спрема неа, која толку многу ја сакав и мислев на средбата со неа по долгото несреќавање.

Вечерва можеби ќе одам на кино да го гледам филмот „Пред матура“.

Недела, 28 мај 1933

Филмот што синоќа го гледав е одличен. Реално го прикажува животот на учениците. Кога се разбудив, врнеше дожд и затоа останав во интернатот, минувајќи го времето во одмор и спиење.

По четири часот со Китановиќ и Поповиќ зборуваме за светските режими воопшто. Се разбира, само комунизмот го оправдувавме.

Понеделник, 29 мај 1933

Со облаци осамна овој ден. Дождот што врнеше не ми дозволи да излезам претпладне. По четири часот излегов со Тошовиќ в парк. И русокосата беше во паркот, но јас за инает не ја поздравив поради она нејзиното избегнување. Јас сепак сум во недоумица: дали таа избега или беше принудена да сврти во таа улица. Шетајќи по патеката, таа често погледнуваше кон нас, но јас не ја поздравував. Не знам што си мислеше на тоа. Можеби е таа невина, а јас сум крив. Уште еднаш морам да ја испитам целата работа.

Вторник, 30 мај 1933

Одвај еднаш да осамне насмеан ден! Изутрина, размислувајќи за поминливоста воопшто, дојдов до оваа замисла: Идеалот е бескраен и непоминлива фаза во човечкиот живот!

Среда, 31 мај 1933

Попладнето, по четири часот, кога требаше да излезам в парк, другарот Поповиќ ми приреди еден мал виц. Ми предадоа едно писменце, што го напишал тој, а божем е напишано од русокосата која ме повикува на состанок во паркот. Како обично јас излегов в парк на шетање и дури кога се вративме, тој ми соопшти дека е тоа шега. Од ова произлегува дека не треба да му се поверуваш на друг и дека не треба да имаш многу доверба во другото. Со вчерашниот воз отпатува Тошевиќ, со кого убаво си поминувавме и во кого и јас имав доволна доверба.

Со какво нетрпение го чекам денот кога ќе отпатувам дома!

Четврток, 1 јуни 1933

Мислам дека да пишуваш за исто е досадна работа, но сепак морам да напоменам дека денот осамна убав, а се заврши како вистинска есен да е.

Седејќи во паркот и гледајќи ја војската што се враќаше во касарните, ми дојде следната мисла: зошто постои војска? Па одговорот е: да ја брани нацијата! А зошто е таа тоа? Затоа што човештвото не е на нивото на совршенството. Да се држат толку луѓе во касарни, каде што им е одземена слободата, сопрена енергијата за дејствување, а им се даваат само тие можности да се вежбаат како ќе се уништуваат луѓето ним рамни! Колку човештвото со такви глупи формации оди кон крајност и во каков совршен чин го става таа крајност, тоа не може да замисли! А кога човекот ќе го гледа светот со поетска душа, односно го чувствува тој му изгледа само да е една суета и ништо повеќе. Па, ете, од каде сите тие суети!

Петок, 2 јуни 1933

Во барања оправдување за изостаноците што ми ги врати класниот, ми мина целиот ден.

Сабота, 3 јуни 1933

Додека штурците ја распишуваат тишината, јас го загледував чистачот на патеката во паркот, по која други ќе шетаат и размислував: дали еднаш во светов ќе дојде до еднаквост? Сето тоа ми изгледаше прекрасно, но толку далеку како свездине во бескрајот на вселената.

Недела, 4 јуни 1933

Завршувајќи ја книгата „Идиот“ од Достоевски, што ми беше досадна, но со чии што типови не сум се сретнал во ни една од досега прочитаните книги, ниту такви се среќаваат во општеството во кое се движам – со Поповиќ излеговме в град, од каде што се вративме за ручек. Попладнето го минав во

прелистување на дневните весници а во вообичаеното време бев во паркот каде што го посматрав разнобојното шеталиште, на кое, до колку го познавам општеството, еден голем дел од луѓето немаа никакви грижи. Ете тоа е најголемиот противник на еднаквоста и правдата во светот.

Понеделник, 5 јуни 1933

(Бележано на 7 јуни)

Денот мина во неработење и шетање. Во паркот ја видов русокосата. Беше прекрасна.

Вторник, 6 јуни 1933

(Бележано на 7 Јуни 1933)

Последен ден на оваа учебна година. Отидов со другарите што одеа на училиште в град и влегов во една помодна продавница да купам кошула и вртворска. Цените беа фиксни, не сакаа да попуштат и платив сума од педесет и девет динари, иако знам дека тоа нив ги чинеше половина од оваа сума. За тие пари земјоделецот работи шест дена. Колку е бедна една ваква компарација?

Јас, уште од малечок, чувствувам одвратност кон трговијата, извикнувам: трговијата е со јавен закон заштитен арамилак. Трговецот е крадец кој во својот дуќан го чека клиентот-купувачот да го искраде.

По вечерата со Ј.Поповиќ излегов в град, каде што во една слаткарница поседовме. Денот мина доаѓа друг и оној во кој ќе отпатувам во мојот роден крај...

Среда, 7 јуни 1933

(Бележано утрентата)

По вечерата и шетањето, прелистував весници, а кога легнав, долго не можев да спијам и размислував за сè и сешто.

Четврток, 8 јуни 1933

Дождот ме задржа цел ден во интернатот, во бесцелни размислувања. Како предни ми се одделуваа мислите: одењето во родниот крај и русокосата, што не ми излегува од ум.

Петок, 9 јуни 1933

Пак дождот не ми даде да излезам в град. Денот го минав во неработење и шегување со другарите. Идеализирав за многу нешто. Идеали да, но... Прво слободна Македонија!

Сабота, 10 јуни 1933

Сончевиот ден што осамна, подоцна доби облачни драперии, значи можев да излезам до паркот, каде што ја видов русокосата. Ние веќе не се поздравуваме – царство на заборавот!

Недела, 11 јуни 1933

Дождот истураше, денот како есенски. Доколку времето сè повеќе минува откако сме распуштени од училиште, сè повеќе ме фаќа носталгија, уште повеќе што бадијала нè држат овде. Од министерството не ги имаат пратено возните билети, а управата на интернатот не се грижи да го забрза нивното пристигнување.

Понеделник, 12 јуни 1933

Што имав друго да мислам освен за одењето дома? Но, ете, никако не ни се овозможува тоа одење. И ние сме ти некакви државни питомци. Срамота! Зарем така се води грижа за младина со која сака да им се ласка на Македонија и Македонците?! Но секој нека знае дека е Македонецот свесен човек!

Вторник, 13 јуни 1933

Одамна немам бележано соништа, па еве тоа ќе го сторам. Врнеше силен дожд, ненадејно надојде порој, побегнавме од него и од друг. Една кола прегازی дете, на кое му беше скршен ‘рбетот

...

Се обидов да дојдам до пари од директорот. Но зошто ми се? За да си одам дома. Значи, ќе бидам принуден да чекам на бесплатни билети, што никогаш не ќе дојдат. Ете каква е нашата администрација! Таква грижа се води за нас. Скоро сите се испоболивме. И тоа ми е некој интернат.

Среда, 14 јуни 1933

Скоро целиот ден го минав во размислување и очекување на денот за одење во мојот роден крај.

Четврток, 15 јуни 1933

Сонував како шетам со Ружица Лихтнер. Беше со неа и едно девојче. Размислував за Лондонската конференција, што започна неодамна, како и многу други, се состана да го реши проблемот на кризата, на која и е најголема причина прогресот на науката – барем така мислат денеска „големите” умови, на човештвото. Но сè додека при решавањето на светските проблеми се земаат начелата на денешните режими, дотогаш не ќе се дојде до поволни резултати. А до позитивен резултат ќе се земат начелата на идеалниот режим – комунизмот.

Обидите на денешните светски државници да ја решат кризата на начин на кој ја решаваат, личат на обид еден амбис да се мине пеш. Или, подобро, личи на обид на оној што нема право во расправијата, но иако тоа го увидува, сепак ја брани својата теза. Тоа е тврдоглавост.

Но, пред сè слободна Македонија!

Петок, 16 јуни 1933

Претпладнето, во група, ја посетивме овдешнава фабрика Воентехнички завод, најголема фабрика за воена опрема во Југославија. Ги разгледавме сите нејзини постројки.

Кога влеговме во работилницата каде што машините ги заменуваат луѓето, мене сето тоа ми се стори импозантно. Ремените со бучава ги вртеа моторите, покрај кои со достоинство стоеја работниците или работничките и подметнуваа железа на долните делови. За мене машинските постројки беа величествени, но зошто сето тоа кога сè се работи таму за некому да му го скуси животот, да го оскати нечие тело, да разурне некоја културна придобивка, како што е и самава фабрика?

Совршеноста на техниката ме доведе до размислување кое и пред тоа често беше предмет на резонирањето на мојава душа... Дали да се посветам на техниката, науката и на тоа поле да му чинам услуги на човештвото, или да се посветам на усогласувањето на општествените несогласици во човештвото: на полето на политиката, на политичката, социјалната правда. На прагот е иднината, па таа ќе реши. Само живот и здравје ми се потребни.

Сабота, 17 јуни 1933

Целиот ден го минав во читање, во интервалите мислев на денот кога ќе заминам во родниот крај.

Недела, 18 јуни 1933

Што имав да работам цел ден освен да читам и да тагувам за мојот роден крај. Попладнето, ме фати некоја досада и чмаење при помислата што уште овде нè држат и просто сакам да излезам од кожа. И ние сме ти некакви државни питомци! Но што ќе правиме? Така е тоа кога детето го гледа туѓа мајка. По вечера со Китана и Ст. Трајк¹⁸ излеговме на „Пиварско брдо“ каде што седевме во една бавча-кафеана. Малку е необично питомци на

интернат по вечера да излегуваат в град и да скитаат. Но не треба да се чудиме.

Во интернат нема нити еден воспитувач. Кој знае каде се? Никој за ништо не се грижи. Немаме никакви удопства. Мораме на некој начин да си прибавуваме задоволства. Во кафеанската бавча беше живо и весело, по масите имаше многу гости, а пејачките, придружени од оркестарот пееја севдалинки да ги забавуваат луѓето. Како е тоа гласно: немајќи средства за живот пеењето го земаат како позив. Но таков е овој свет и покрај толку чекори на полето на цивилизацијата и совршенството.

Понеделник, 19 јуни 1933

Размислувајќи за постапките на нашите претпоставени, шетав во околината на Крагуевац.

Вторник, 20 јуни 1933

Навистина ме обзеде меланхолијата. Постојано копнеам за родниот крај и во тој копнеж не можам да се фатам за никаква работа.

Среда, 21 јуни 1933

Скоро целиот ден го минав чекајќи пред канцеларијата на директорот да ми даде пари за да си одам дома, но тој избегнуваше да ме сретне. Не ме прими. Тоа го прави со секој питомец. На овие денови морам да се сеќавам со горчина!

Мечтаам и копнеам да ги видам моите мили и родниот крај, а и тие да ме видат мене. И денеска кога не треба да се зборува за далечините, за просторот, затоа што сето тоа напредокот на науката го сведува на минимум, нас сиромасите сепак нешто не спречува сето тоа да го прекратиме, а тој камен на сопинање е парата, со чијашто помош капиталистите, материјалистите го држат целиот свет во ропство. Да, во ропство!

Четврток, 22 јуни 1933

Денот го минав во читање, неработење, шетање и размислување кога ќе одам во родниот крај.

Петок, 23 јуни 1933

Навистина здравјето е најголемиот фактор во работењето...и за идеализирање. Поради некакво гноење на оперираното место не мечтаев, не идеализирав, освен што читав.

Сабота, 24 јуни 1933

Растроеното место на операцијата целиот ден ми ги матеше мислите: дали е опасно, може ли да дојде до компликации? Мислев на родниот крај и одењето во него. Како што копнеев за родниот крај последниов месец и додека бев на операција, никогаш така не ќе чувствувам поголема љубов кон него. Кога ќе си одам дома да ги видам моите мили и родниот крај?

Недела, 25 јуни 1933

Со страв се прашувам: дали ќе ми зазdravi местото на операцијата?

Вторник, 27 јуни 1933

Кога ќе дојде денот редовните бележења во Дневников да ги правам под поднебјето на мојот крај, додека ќе се распростира тиквешкото небо со рој свезди над мене, над драгата Ваташа моја? Бев во болница. Ми рекоа да не се плашам.

Среда, 28 јуни 1933

Денеска (на Видовден) ни ги дадоа свидетелствата. Јас имам многу добар успех. Попладнето ги посетив земјациите-војници во болничката чета при овдешната војна болница.Зборуваме, повеќе од 2 часа за родниот крај. Кога ќе го видам?...

Четврток, 29 јуни 1933

Мошне карактеристичен сон. Во паркот се сретнав со идеалот на есенската љубов... Се поднасмевнувавме еден со друг, а потоа се прегрнавме и така прегрнати и радосни одевме низ паркот. Сонував и дека сум бил дома. Денот ми помина во читање и во посета кај војници од мојот крај и во шетање.

Петок, 30 јуни 1933

Денот го поминав мечтаејќи за денот кога ќе тргнам за дома. А и тоа ќе биде скоро. Во паркот ги видов предметите на мојата есенска и зимско - пролетна љубов. Тие мене ми беа предмети, ако не јас ним!

Сабота, 1 јули 1933 (Бележано 3 јули)

Денот осамна убав. Очекувавме, и дојде веста да си одиме дома. За тоа патување сите имавме една незгода: не ни дадоа ништо за јадење патем. Јас имав уште една непријатност, но победив. Не сакаа да ми дадат пари за пат затоа што од балкон бев фрлил едно полуискршено масиче. Но, по многуте остри расправања, сепак мораа да ми дадат пари.

Вечерта околу 9 часот со транспортот го напуштивме Крагуевац. Во нашиот вагон екна песната. Си одиме во родниот крај!

Недела, 2 јули 1933

Целата ноќ песната земаше ту посилни размери ту стивнуваше. Вагонот ритмички штракаше и ги тресеше труповите на заспаните другари на вагонските седишта. Не можев долго да заспијам, затоа повеќепати излегував на платформата на вагонот, додека во тоа не ме спречи дождот и студениот ветер. Малку преспав, а кога се разбудив, возот влегуваше во Скопската котлина. Значи, одамна сме влегле во Македонија. Но таа не е слободна! Врнеше дожд кога стигнавме во скопската станица.

Улиците на Скопје беа пусти. Кога малку стивна дождот, излеговме в град, да се прошетаме. Отидов до уредништвото на „Вардар“, да се запознаам со уредникот, но тоа беше затворено.

Околу десет и пол часот продолживме понатаму од Скопје. Забрзаниот воз милно татнеше оставајќи го зад себе Скопје и неговата рамнина. Потоа влезе во долината на Вардар, а ние еден на друг си довикувавме: „Гледаш како јури, како да знае дека сакаме што поскоро да стигнеме дома!“

На минување кај ридјето на Криволак, по војнички ги поздравив голите ридишта на чиешто падини, во 1915 година, во месец октомври загинал татко ми, кој како што им расправале, многу сакал да бидам одличен војник.

Наскоро дојде и Свети Ѓорѓе, каде што престана нашето патување со возот, а потоа малу со автобус и – ете ти го Кавадарци! Оттука тргнав пеш за моето мило село Ваташа, а на полпат ја сретнав Баба што одеше да ги праша мајките на моите другари дали се тие дојдени. Зборувајќи ми милозливи зборови, двајцата продолживме за Ваташа. Секој чекор – еден спомен!

Луѓе, дрвја, обични камења. Поздравување со земјациите што ги среќавав, по пристигнувањето дома, малу седење со другарите, потоа една прошетка до Кавадарци, оттаму назад, шетање по Ваташа и денот мина. Вечерта кај нас беше на вечера бато Методи, по малку разговаравме. А кога на Баба ѝ кажавме дека сум опериран, не ми веруваше сè додека не ѝ ја покажав лузната. Тогаш рече: „А мене не ми јавуваш!“

По десет месеци првата ноќ под македонското, тиквешко небо. Свездите трепкаа во далечината на вселената.

Понеделник, 3 јули 1933

Ме заспаа свездите, на разбудувањето ме пречекаа облаците што силниот ветер натаму ги прогонуваше. Целиот ден останав дома во разговор со Баба. Ваташа е во овие денови пуста затоа што сите се на работа. Речиси кога го видов селото, ми мина желбата за родниот крај, што инаку ми е добро познат, сакав само да ги обноват спомените.

Сакам да запознавам нови и нови краишта, да запознавам свет, да ги запознавам негови социјални поредоци и да видам колку е тој запознат со нив. Животот на човекот е бескраен стремеж кон нешто возвишено. Кога ќе се исполни една желба, доаѓа друга; кога нешто ќе се запознае, се бара друго; кога нешто ќе се направи, се сака повисоко, и сето тоа така оди до бескрај, до таинствениот бескрај, како што е таинствена вселената.

Над мирната Ваташа се спушта полека ноќта, луѓето се враќаат од работа, со пламнати лица и испотени кошули, а таму некаде во едно катче во нашата стара кука го слушам штурецот како ја започнува својата еднолична песна.

Вторник, 4 јули 1933

Доцна станав. Се приготвував и отидов до Кавадарци, каде што посетив многу роднини и другари. Таму, до пладне. А кога попладне дојде Димитрие Ангелковиќ¹⁹ малу кај нас, малу кај нив, а потоа шетаваме низ Ваташа додека свежиот воздух не заплиснуваше. Вечерта долго не можев да спијам. Штурците ја пееја својата еднолична песна, негде се јави и една ноќна птица, а јас, главно, низ мислите ги префрлив настаните од минатите дни, било од денот или оние што се кријат таму некаде во иднината.

Среда, 5 јули 1933 (Бележано на 7 јули)

Откако се вратив од Кавадарци во селската самотија размислував за многу нешта. Ненадејно ми дојде мислата да го запалам писмото што ми го врати русокосата. Тоа го сторив. За неколку мигови изгореа редовите на исповедта на мојата заљубена душа. Остана само пепелта и ништо повеќе. Ќе останат само овие редови мемоарски во мојов дневник.

Четврток, 6 јули 1933

Денот го минав во читање дома. Предвечер излегов и разговарав со другарите што се враќаа од работа. Исто така и со другарот Димитрија, што ми расправаше за некои примери од психолошките науки.

¹⁹ Димитрие Ангелков, учител

Петок, 7 јули 1933

Одамна мислев да ја посетам нашата нива, единствениот полски имот што го имаме. Тоа го сторив денеска со Баба. Гледајќи ја панорамата што ни се укажуваше оттаму, јас размислував: земјава може да роди многу плодови, народот убаво ја обработува, па сепак тој ист народ живее во голема беда. Но и тоа има своја причина. Народот не е слободен и како таков не ја ужива довербата и благосостојба што може да му ја даде врвното раководство на земјава во која живее - чиј што е, божем, поданик.

Сабота, 8 јули 1933

Штом станав продолжив да читам. Наскоро во тоа ме прекинаа другарите Илија Трајковиќ и учителот Д. Ангел. И така сите тројца до пладнето останавме во пријателски разговор. Попладнето кај роднината Д. Цунов^{20а} малку седев, додека тој ми отсвири неколку мелодии на виолината што многу ме разгали, зашто јас ја сакам музика, но, за жал, немав среќа да научам да свирам и да уживам во тоа.

Недела, 9 јули 1933

Бидејќи беше недела, се облеков посвечено и сам излегов „на реката“, како што ние овде велíme, а таму подолго разговарав со другарите. Потоа отидов кај Ѓорѓе Вучковиќ²¹ каде што останав подолго разгледувајќи ги снимките што тој ги направил со фотографскиот апарат. На повикот од домашните таму останав за ручек.

Попладнето пак излегов и разговаравме за фудбалскиот натпревар што требаше да се одигра во Кавадарци. Пред самото заминување за Кавадарци, нè посети сестра ѝ на Баба-баба Миска.²²

Во Кавадарци нашите се држеа доста добро - резултат 4:1 за Кавадарчани но, тука треба да се има предвид дека нашите цела зима не тренирале, а покрај тоа тие се новаци во споредба со Кавадарчани. Според годините стојат 6:1 по возраст КСК

94 ^{20а} Драган Цунов, учесник во НОБ

²¹ Ѓорѓи Вучков, од с. Ваташа

²² Миска Видева, сестра на Наца, бабата на Страшо

„Тиквеш“ напрема КСК „Ваташа“. Кога се вративме од Кавадарци малку шетавме, а потоа на спиење. Ноќта се губеше додека мене ме заспиваа звуците на гитарата. Тоа некаде моите другари правеа серенада.

Понеделник, 10 јули 1933

Денот ми беше наменет за чистење, но кога предпладне сакав да читам, дојде другарот Д. Ангел, ме викна да одиме во Кавадарци. Попладнето го минав кај Вучковиќ; разговаравме за љубовните случки во годината, како за неговите така и за моите што беа, може да се рече, само љубовни соништа.

Вторник, 11 јули 1933

Уште не беше добро разденато, а Баба ме разбуди. Денеска ќе одам во Неготино кај мајка ми.

Тргнавме со соседот Ставрета Ѓорѓевиќ²³ што одеше кај татко му. Патем нè плискаше свежиот утрински ветер, сонцето полека се издигаше над панорамата на Тиквеш, а високите ридишта ги фрлаа своите сенки што сè повеќе и повеќе се намалуваа со извишувањето на сонцето. Не секавајќи замор ние стигнавме во Неготино. Но за жал, моите (мајка ми) не беа дома, беа на работа. Тогаш го натерав Петрета Михаиловиќ²⁴ мојот соученик, да одиме на Вардар, да се капеме. Јас со голем восхит се фрлив во прегратките на брановите. Пливањето е единствениот спорт што многу ме интересира и страсно го сакам. Откако се искачивме, се вративме во Неготино. Бидејќи и попладнето мајка ми не беше дома, отидов на Вардар само сега со другарот Тодор Илиќ,²⁵ со кого се дружам од мал и еден спрема друг сме секогаш искрени.

Среда, 12 јули 1933

Предпладнето шетав низ бавчата на Пантелија Митровиќ,²⁶ попладнето на Вардар, а вечерта, додека шетав на корзо, долго и долго ме гледаше една девојка Русинка, дури ме поздрави, а јас не ѝ отпоздравив. Што, кога не се познаваме!

²³ Ставрета Ѓорѓев, учител од Ваташа

²⁴ Петрета Михајловски – Демирски, правник од Неготино

²⁵ Тодор Илиќ, од Неготино

²⁶ Пантелија Митов, од Неготино

Четврток, 13 јули 1933

Кога се вратив од плажа, шетав на корзо каде што имав можност да се запознаам со неколку мили госпоѓици, но тоа не го сторив било поради нивната срамежливост било поради...

Петок, 14 јули 1933

Само што осамна станав, се приготвив појдов и откако се простив со мајка ми и очувот тргнав за Ваташа, каде што стигнав по два часа. Кога се вратив дома, најдов картичка од другарот Благоја Тошевиќ, на кого му одговорив, потоа напишав картичка и до Серафим Китановиќ, од кого попладнето добив картичка, во која ми се жали на селската монотонија, и во тоа ми мина денот. Помеѓу мене и Баба дојде до остри зборови, кога се вратив од Неготино, и тоа поради ситници. Беше збор за тоа зошто јас не сум отишол таму каде што таа ми велела - како јас да сум дете. Бидејќи за тоа се разлуту, почна да ми префрла зошто не сум отишол во учителската школа, туку сум ја продолжил гимназијата. Но, јас ја познавам, ѝ го познавам карактерот и затоа не сакав многу да се впуштам во препирањето, и затоа работата на тоа остана.

Сабота, 15 јули 1933

Во постојана сонливост, поради големата омарнина, јас, и покрај сите згоди и незгоди, ги голтав редовите на одличната книга на Анатоли Франс „Бунтот на ангелите“. Во тоа, и во една мала караница со Баба, или подобро да се рече лутина од нејзина страна, што сум се капел во Вардар, ми мина целиот ден.

Недела, 16 јули 1933

Откако ја завршив книгата со читање отидов кај Дим. Ангеловиќ и останав до пладне во разговор заедно со братучедот Методија Џуновиќ, што дојде таму. Попладнето излегов со другарите по долината на Луда Мара, а потоа се вративме на

игранка што беше приредена во овденешното основно училиште. Да, отидов на игранка, но не да играм туку да стојам.

Зашто не знам да играм. Не сакав да се научам. Колку човекот се кае за пропуштените можности, во овој случај време, мигови.

Понеделник, 17 јули 1933

Околу пладне со Баба имав разговор за старините во Тиквеш, а попладнето на иста тема разговарав и со Дедо Кољо²⁷. Со старска истоштеност дедо Кољо прикажуваше за сè: било да се секаваше од детството, било нешто да слушнал од старите.

Вторник, 18 јули 1933

Денот го минав во подзидување на сливите, вадење на бавчата и помагање на Баба во перењето како и во читањето. Цел ден дуваше ту посилен ту послаб ветрец. Сега е небото облачно.

Среда, 19 јули 1933

Откога ја прочитав книгата со Дим. Анг. Отидовме Во Кавадарци, каде што се најдов со другарите: Мане Мановиќ²⁸ и Дим. Пановиќ²⁹ и долго со нив останавме во разговор. Потоа го посетивме берберинот Трајко Перовиќ.³⁰ Попладнето го минав и во разговор со Баба и Дим. Анг. Денот е на издишување. Тишината на мракот ја цепи некој штурец на кого му помага крцкањето на селските бунари.

Четврток, 20 јули 1933

По многу Бабини: „Стани бре, ајде стани...“ се разбудив од тешкиот сон. Наскоро по приготвувањето, на дневен ред беше читањето, во што ме прекина другарот Дим. Анг. што ме повика да видам како тој прави сирење. Кога кај нас дојде сестра му Слободанка, тој почна да ѝ префрла, а за сметка на интелигенцијата на сите ваташки моми. Но тој тука паѓа во

²⁷ Не е утврдено за кого се работи

²⁸ Мане Манов, учител од с. Беглиште

²⁹ Димитрие Панов – Туриманцов, офицер на ЈНА

³⁰ Трајко Перов, од Кавадарци

крупна грешка: не ја зема предвид средината во која тие се наоѓаат.

По ручекот другарот Василија ме повика да одиме во полето „по метла“. Се согласив и наскоро одевме по долината на Луда Мара, која е сета обрасната со врби, јавори, тополи.

Пристигајќи пред самото село Моклиште, каде што беше нивната бавча, малу починавме. Потоа почнавме да се качуваме по угорнината кон Мену-така се вика местото поради брегот што стрмно се спушта како сид (а кој е, веројатно, настанат во дамнешно време поради некој јак земјотрес). Откако се искачивме на високите места, пред погледот ја имавме скоро целата панорама на Тиквеш, кој, гледан од овие места, - без некакво претерување е многу романтичен. Ветерот посилено дуваше откако во рамнината, која изгледаше како да е малу втоната, опколена од сите страни со високи ридишта имајќи блиску до својата периферија две реки: Вардар и Црна Река.

Околу нас штурците ја пееја едноличната песна, а ветерот полека ја прифаќаше нивната мелодија и ја носеше натаму измешана со шумот на исушената трева. Предмет на нашиот разговор главно беа жените.

Сонцето почна да клони кон запад, високата стена го прими големото јато орлови, што тука доаѓаа да преноќеваат во пукнатините нејзини.

Наскоро и ние тргнавме за Ваташа, измешани со работните луѓе. Кога си дојдовме, веќе беше полн мрак.

Денот го минав во добро расположение. Но како што капка змиин отров е доволна да го затруе човечкиот организам, така на моето дневно расположение дејствуваше и веста дека на брат ми по мајка ми Илија паднала некоја кола и го повредила. Така расположението го сменија темни мисли.

Петок, 21 јули 1933

Како што реков, самотијата селска толку ми здодеа, што целиот станав стушен и така лутам по неколку чекори далеку од нашата порта. Морам нешто да пронајдам да ја прекратам оваа досада!

Сабота, 22 јули 1933

По ноќта со различни соништа, ден полн досада и стуштеност. Па и читањето ми е мрачно. Од него ме боли главава. Попладнето отидов малу кај братучед ми Драган Џунов,³¹ останав таму во разговор, потоа кај Димитрија...Од сето ова како резултат на денот излегува - Голема ништожност.

Недела, 23 јули 1933

По станувањето, отидов во Кавадарци да се информирам за здравствената состојба на повредениот брат Илија. Ми рекоа дека е прилично повреден. Тогаш решив да одам во Неготино, но утре.

Понеделник, 24 јули 1933

Баба ме разбуди рано, за да тргнам додека не завладеала жештината. Одејќи, минав кај тетка Марија,³² во Кавадарци, бидејќи ќе одиме заедно во Неготино. По два часа пат бевме во Неготино, каде што видовме многу граѓани шокирани од пожарот што пред два часа се случил таму. Кога стигнавме кај мајка ми, го видовме брат ми Илија, целиот во завои како стои кај бунарот и ги гледа луѓето што носат вода кон запалената кука во нивната близина. Јас на сето тоа гледав флегматично, можеби затоа што и самиот сум до некаде „флегма“, било пак и поради тоа што тој пожар, гледан од индивидуална гледна точка, не се судира со моите интереси.

Зашто додека постои индивидуална сопственост, ќе постојат и „флегми“ при несреќните случки. Друго: кога ќе исчезне сето тоа, настанот, добар или зол, ќе биде наш! До пладне останав дома. На брата ми му е подобро.

Вторник, 25 јули 1933

Претпладнето, на покана од другарот Петар Михајловиќ, излегов и малку прошетав. Шетајќи на корзото, ми паднаа в очи погледите на една убавица со голема коса. Таа дури и ме

³¹ Д. Џунов, роднина на Страшо

³² Марија Србинова, учесничка во НОБ, тетка на Страшо кај која тој за време на НОБ престојувал во Скопје како илегалец.

поздрави, а јас бидејќи не се познавам, не ѝ отпоздравив. Долго време откако легнав, мислев на убавицата чиешто име ми е познато – В....

Среда, 26 јули 1933

По синоќешниот договор со другарите, набрзо по станувањето, откако ме повика Перо, отидов на фаќање риби на Вардар. Реката Вардар, поради синоќните дождови, беше матна, а поројната вода фрлаше бледожолти одблесоци на утринските зраци! Откако минавме на другата страна и фативме повеќе скакулци што ни беа потребни како мамки, почнавме да фаќаме риби, но, без да заобиколувам, без успех. Рибите ниту се допреа до јадиците, а камоли да се фатат на нив. Гледајќи дека работата ни е залудна, удривме едно капење и сончање.

Пладнето одамна беше минато кога се вративме во Неготино и дома ме чекаше остатокот од јадењето за ручек. Потоа извесно време поминав во читање, а кога излегов, Перо ме одведе на фудбалското игралиште што се наоѓа на ридот над градот.

Додека тие тренираа, јас го посматрав сонцето што зајдуваше. Ридјето зад кои тонеше имаа романтичен изглед, а облакот што со огнот се растураше во безброј пламени, гореше со портокалова боја, што накај периферијата беше сè побел, а потоа се загуби во синевината на небото.

Посматрајќи го ова, си мислев: да гледаш романтичен заод на сонцето, а потоа да се запознаеш со убавицата со големата коса, тоа е она што не може да се замисли!

Меѓутоа, тие мечтаења се покажаа како лажни. Убавата не ја видов на корзото. Попустина моите погледи лутаа открај-докрај на улицата, но лицето не ѝ го здогледаа.

Четврок, 27 јули 1933

Во пишувањето ме прекинаа другарите што ме викна да излеземе. Денеска е пазарен ден во Неготино. Целото попладне го поминавме во талкање. Одвај чекав да мине времето во мракот. Зошто? Па таа ќе биде на корзо и ќе се запознаам.

Шетајќи, ја видов како стои на една порта. А потоа со колешките стоеше на мостот. Наскоро се поделивме со другарите. А јас ги колнеа миговите што толку брзо минуваат.

Дојдов дома. Но со желба уште еднаш да ја видам, се вратив на корзо, со изговор дека одам кај другарот Петрета. Таа уште беше на корзо, но сега шеташе со една другарка. Кога минав покрај неа, нешто ми дофрли, но не знам точно што.

Петок, 28 јули 1933

Попладнето го минав во скитање и гледање една циганска кола што ја имаа запленето околските власти, а сопствениците ги распитува поради некои кражби.

По враќањето од Вардар, каде што се искапав иако беше матен, почна корзото. Вечерва ме огреа среќата. На корзото беше В. . . . со Г. . . ., која е исто така убавица. Многу ми префрлаа и преку еден другар ми пратија „селама“, поздрав од В. . . . На заминување В. ми направи неколку комплименти, јас ѝ се заблагодарив, а таа ми рече дека се тие вистина, а не комплименти.

Долго не заспаа. Мислев на девојките од корзо што ме восхитија.

Сабота, 29 јули 1933

Целото претпладне - скитање со Перо и видување со колешката од училиштето Слободанка Хаткинсон, која сега се мажи. Потоа, капење на Вардар. Наскоро по враќањето бев со другарите на корзо, каде што беше и В. . . ., но никаква можност да се запознаеме.

Недела, 30 јули 1933

Кога отидов на Вардар, не најдов ниту еден другар. Некои мои рекоа дека отишле кај манастирот Св.Горѓија. Отидов таму и јас со намера да најдам некој познат, а таму видов сватови и невестата – Слободанка Хаткинсон. Ме поканија да се почестам, а потоа целото наше друштво отиде на капење на Вардар. Се

капев во друштвото на братот на Слободанка и братучеда ѝ С. Наоѓајќи се покрај разголеното женско ме обзеде некоја страст. Бујното тело ги мамеше моите погледи. Останавме сами. Но не си допуштив себе си слобода да ја помилувам. Зборувавме сосема слободно и кога се сончавме на песокот од каде што нè истераа мажите што почнаа да ѝ префрлаат. Отидовме подалеку, но тој миг нè викнаа на продолжување на свадбата.

На корзо – со Перо и Тошо. В... при средбите ми фрлаше погледи. Перо ѝ пријде нејзе и на Русинката што беа одделени. Ме викна и мене и ме запозна со В... Шетавме сами, потоа стисок на рацете и таа си отиде дома.

Понеделник, 31 јули 1933

Со мислите на неа заспав и се разбудив. Попладнето излегов до слаткарницата, каде што седевме со Перо, зашто врнеше. Вечерта малку позборувавме со В..., што беше во друштво на Г.

Вторник, 1 август 1933

Кога станав отидов со братчињата на блиската нива каде што печевме пченки. Со Перо и Тошо отидовме во чаршија во еден дуќан каде што работи В. - Другарката Г.А вечерта кога застанавме на мостот, кај куќата на В.- другарка, ја видов неа како љубезно ми се насмевнува, а јас ѝ одговорив, за жал, таа вечер не можевме да се сретнеме; шеташе со некои роднини.

Среда, 2 август 1933

Штом се разбудив, мислите ме јурнаа кон неа. И едно облекување излегов. Скитав таму-ваму, но нигде ја нема. Попладнето, целото друштво, по договор, беше во слаткарницата. Оттаму тргнавме на Вардар; дувкаше студен северен ветер, но ние се капевме. Кога се вративме, требаше да го посетиме матинето во соколаната, но бидејќи не сме од тие што го сакаат, решивме да се позабавиме со читање весници.

Минаа В. и Г. И нè повикаа на матине. Не отидовме. Останавме на корзо одвај чекајќи да се вратат. Тие се вратија пред свршувањето на матинето и наскоро беа во мое друштво. Водевме бучен разговор на разиграни младински срца.

Деновите на мојот престој овдека минуваат! Ние мораме да се изјасниме еден со друг.

Четврток, 3 август 1933

... Братучедата на В., К., е нејзина врст. Таа ми го кажа своето мислење за В. и тоа како таа ѝ зборувала дека човекот треба повеќе да гледа да си помине добро одошто на други работи. Таквото разбирање на В. за животот воопшто не ми се допаѓа. А тоа е доказ дека искрено ја сакам и ја жалам поради незгодите што можат да ѝ се случат со таквата непресметаност. Откако излегов откај роднината, се најдов со Перо, Илија и Благоја. Пак прошетавме малу низ пазариштето, попладнето бевме на Вардар на капење, а кога се вратив дома, ме чекаше писмо од Благоја Тошевиќ.

Вечерта се состанав со неа на корзо. Си зборувавме нежни зборови и се восхитуваме на преубавата ноќ: тивка, никаде ветре да дувне, сјаен месец се лизга по небесниот свод и со своите зраци нè милува нас двајцата. . . Таа ми рече : „ Без сомневање, ова ќе го внесеш во дневникот“. Јас по ова се восхитував на нејзините поетични чувства. Кога се сретнавме ,таа ми даде страк босилек , а јас ѝ ветив дека ќе го ставам во мојот Дневник. Тогаш таа ми рече: „ Па ќе ти овене“. Да, но нема да овенат чувствата за вас! - ѝ реков. . .

Петок, 4 август 1933

... Се занимавам со читање весници. Со Тошо и неколку други другари времето го поминуваме во посматрање на Циганите што тогаш ги пуштија од затвор. К-на ми рече дека В-а отишла на работа, вечерва ќе се вратела, а синоќа не останала долго на корзо затоа што не била дотерана. А утревечер ќе се најдеме кај неа . . .

И вечерва месецот убаво сјае, но не можевме да му се восхитуваме заедно.

Сабота, 5 август 1933

... Претпладнето го минав во ништожности. Попладнето го минав на Вардар, а кога се вративме, љубовта ми се насмеа. Но што ќе правиш кога времето се расипа! В. посебно убаво беше се дотерала и излезе порано, но лошото време не ни даде можност подолго да прошетаеме. Вечерта отидов кај баба Лена³³ на вечера и на спиење, и таа ме убедуваше дека треба да ѝ дадам на В. слика за спомен.

Недела, 6 август 1933

К-на ми рече дека едно друштво денеска ќе оди на излет до манастирот Св. Ѓорѓија, а во него ќе биде и В. Отидов и јас со Илија Трајковик, а ни се придружија Перо и Тошо ... Кога го приготвивме ручекот и седнавме да јадеме, ги понудивме В. и Г.

Тие само малу мезе зеdoa, а сестра ѝ на В. ми даде четири круши: две од В. и две од Г. На В. ги изедов, а кога ги јадев оние од Г. едната ми заголтна. Тогаш сестра ѝ на В. ми рече дека В. повеќе ме сака... Потоа нивното друштво отиде да руча, се разделивме, но дождот нè натера сите да се засолнеме во манастирот... Зборувавме за сè и сешто, а со В. разменувавме само милни погледи ...

Вечерта на корзо зборувавме само за нашата разделба. Но, како што можев да забележам, таа многу не жалеше. Зборувавме за заемните чувства, за допишувањето, во што таа не беше толку загреана. Кога се разделивме со „довидување“, ми рече што поскоро да ги посетам пак.

Немајќи повеќе желба да ја имам покрај себе, во душава почувствував некоја празнина... Слушајќи го штурецот, размислував: дали умира оваа моја прва земна љубов?

Понеделник, 7 август 1933

Со празнина по душата, рано се разбудив и тргнав за Ваташа. Го сретнав Тошо и им испорачав поздрави на сите, се разбира, пред сè нејзе ... Во Ваташа претпладнето то минав во препишувањето на Дневникот. Потоа го посетив Илија и Д. Пановиќ и се договоривме да одиме утре во Градско и Стоби.

Вторник, 8 август 1933

... Ме разбуди гласот на Баба. Тргнав за Кавадарци да се најдам со Илија и Димитрија. По долго одење, минуваќи ги селата Рибарци и Паликура, стигнавме во Стоби. Тој ми е, инаку, познат во него најдовме доста нови ископини, затоа што старите ми се познати. Античките ископини со својата импозантност даваа вистинска слика на тогашната култура на тој народ. Но, колку беден контраст помеѓу два империјализми: римскиот и османлискиот? Стоби со своите уметнички остатоци и Љубеш и другите ридишта жигосани со дивјаштво, - нигде шума!

Откако сè разгледавме и за спомен појадовме во сенките на античкиот театар, отидовме во Градско, во посета ка другарот Трако Тефовиќ ... Пак се вративме во Стоби, се капевме, ручавме, а потоа за Кавадарци. Пристигнувајќи во Паликура сите тројца моравме да слегуваме по еден бунар за да ја згаснеме жедта, бидејќи бунарот немаше кофа. Потоа, по истиот пат назад. Кога го минувавме превојот на еден рид сонцето тонеше кон запад. Нешто величествено!

Среда, 9 август 1933

... Цел ден, и претпладне и попладне, го препишував Дневникот... Никакви мотиви . . . Постојано чувствувам некои тешкотии во душава . . .

Четврток, 10 август 1933

По многу соништа, во кои беше и таа, отидов во Кавадарци кај еден кројач кај кого го имав оставено жакетот за преправање. Во разговор со него ја засегнавме и светската политика. Тој, како и секој Македонец, страшно се залагаше за независност и слобода на Македонија. Враќајќи се, влегов во дуќанот на братучед ми Методија Цуновиќ, каде што разговаравме за Стоби, што тој го посетил пред неколку дена со своите деца . . .

Петок, 11 август 1933

Не знам зошто, но откако сум овде во Ваташа, постојано ме обзема некоја меланхолија, тага, монотоност и секогаш кога од такви агли го посматрам животот, тој ми изгледа ништожен.

Денеска почнав да го пишувам одамна смислениот напис за Тиквеш. Целото попладне го минав нешто во пишување, а нешто во излегувањето „на реката“...

Сабота, 12 август 1933

Некако ја сонував неа ... Од утрината продолжив со пишувањето на статијата. Попладнето до вечерата ја препишував, а потоа шетање со другарите и ноќ...

Недела, 13 август 1933

Пак, некако, ја сонував неа . . . Празникот внесува по малу промени во овој монтон живот. Па тука е поголемото друштво, повеќето движење.

. . . Поручек отидов малу „на реката“ потоа на натпревар во Кавадарци, каде што играа неготинчани и кавадарчани. Таму го најдов другарот Пантелија од Неготино, кој ми кажа дека госпоѓиците ја примиле мојата карта од Стоби . . . По натпреварот се вратив дома да се приготвам за другарската вечер што беше закажана во Кавадарци. Кога ѝ кажав на баба, таа се налутуи и

почна да ме кара, како не сум се „завртил“ дома и како јас сакам само да скитам. Значи, таа сака да направи од мене дрвен тип, кој не е способен ниту за друштво, ниту за нешто друго.

Не осврнувајќи се на нејзиното карање, тргнав за Кавадарци, но сепак размислував за тоа. Таа мисли дека јас сум зелен и општествената средина може да ми ги наметне сите овие манири, посебно лошите. Но, јас сум прилично свесен за своето достоинство и за својата идна работа, та лошите манири на друштвото не можат да ми го завртат мозоков и да ми ги расипат моите планови за иднината! Впрочем, таа, со своите спротивставувања, ги застапува старите сфаќања за животот. Не треба за тоа да ѝ се замери, зашто сè уште е со старински идеи, а јас морам по нови патишта. . . . Во Кавадарци отидовме само на корзо, бидејќи другарска вечер се приредувала и во Ваташа Отидов докај неа. Другарите играа, а јас не играв зашто не знам. Тоа ми е голема мана, што ми пречи да доаѓам во контакт со поголемо друштво

Понеделник, 14 август 1933

Ден без одмор; претпладне со Баба бевме на нива каде што товаравме фејки. По ручекот отидов кај Зарија Сејменовиќ,³⁴ кој што ме замоли да му нацртам некои антички споменици. Таму се задржав до четири, а потоа кај ученикот на спремање. Кога се вратив оттаму, почнав со препишувањето на статијата што ќе ја испратам до редакцијата на весник „Вардар“. Потоа разговарав со Баба, која беше многу нежна со мене...

Вторник, 15 август 1933

. . . Штом станав, ја препишував статијата и претпладнето ја препишав ... Попладнето напишав писмо до г. Јовановиќ, уредникот на „Вардар“, ѝ му го пратив заедно со статијата...

³⁴ Зарија Сејменовиќ, од Ваташа

Четврток, 17 август 1933

Со иста монотонија ми осамнуваат и минуваат деновие. Целото претпладне го минав поправајќи еден сандак за жито. Попладнето, малку читање. Во меѓувреме поведов разговор со Баба за покуќнината што таа ја приготвува. Јас ѝ реков дека таа мене не ми треба, со што таа се најде навредена. Таа навреденост може да се земе различно: прво, затоа што не сум ѝ благодарен за нејзината работа, а второ, во таа навреденост има славољубивост и егоизам, односно поради наследството човек треба да се сеќава на неа и да ја смени.

Јас ќе се сеќавам на неа и ќе ја славам затоа што ме одгледала од мал и ме воспитала, а материјалните остатоци за мене не значат ништо...

Петок, 18 август 1933

Претпладнето мина во читање, а и попладнето. Во тоа ме најдоа другарите Димитрија Пановиќ и Перо Михајловиќ што дојдоа од Неготино . . .

Сабота, 19 август 1933

Денеска требаше да се дотерам, бидејќи е празник. По долго чекање во берберницата, се потстригов, потоа со неколку другари отидовме до лозјето на Ѓорѓе Вучковиќ, а попладне со Димитрија Ангеловиќ во Неготино. Стигнавме околу четири часот и откако се одморивме во куќата на мајка му, отидовме на матине.

Мојот поглед беше веднаш во центарот на салата. Таму беше В. Се приготвуваше за играње. Таа е страствена играчица, а јас не знам ниту да мрднам. Ах, тоа ме погаѓа многу, сакам да речам: ми пречи.

Штом нè забележаа, В. и Г. дојдоа да се поздрават. Јас ги запознав со Димитрија. Наскоро тој почна да игра со В. За целото време на играњето на матинето разговарав со Гора, Љуба, Спаса Костадиновиќ. В, по завршувањето на играта, ќе дојдеше кај нас и еднаш нежно ја стисна сликата на која бев јас со другари.

По завршувањето на матинето излеговме на корзо, така сите заедно. Се зборуваше за сè и сешто, но тие рано си отидоа дома.

Се разделив со надеж дека ќе се видиме вечер на „другарската вечер“. Таа надеж се исполни. Беше таму, играше со Димитрија и другите. А јас, јас клапсомун! Ја испуштив шансата да научам да играм, неа сега да ја држам во прегратки и да ѝ шепотам нежни зборови . . . Да не заборавам да напомена дека В. беше многу студена спрема нас. Не знам што значи тоа . . . Кога на играњето му дојде крајот, ние неколцина бевме заедно и си зборувавме умилни зборови еден на друг . . . Се разделивме . . . Чувствувам дека таа се загледа во Димитрија . . . Колку е ова точно, еден господ знае . . .

Недела, 20 август 1933

Станав кога сонцето беше високо извишено, но нерасположен. Излеговме в град. Се најдовме со Тошо, Перо, Пане. Отидовме до една берберница да слушаме свирење на мандолина во придружба на бугарија. Музиката многу ја сакам!

Оттаму отидовме на Вардар. Како и секогаш, сечејќи ги бранчињата на реката, мислев на љубената В.

. . . А кога В. и Г. излегоа на корзо . . . по неколку минути бевме и ние со нив. Тие носеа босилек. Им побаравме. Но, ах! В. поголемиот страк му го даде на Димитрија, а мене помалиот! Што значи тоа? Да не престанала мене да ме сака, а почнала да го сака него? Отидовме да шетаме, прво сите, а потоа по двајца. Ы зборував за спомените што ќе останат меѓу нас, но тие не ќе бидат потврдени со никаков чин. Ы зборував дека не ми дала ништо што ќе предизвикува сеќавање на неа. Ы реков дали сето тоа не значи споменот за едно време да го фрлиме во заборав. Таа рече дека не значи заборав, туку просто воздржување и додаде дека ова и е прво вакво чувство, односно дека првпат сака - и тоа мене. Ако може да им се верува на нејзините зборови?!

А како да ѝ верувам кога таа си отиде порано од другпат и за моја љубов не сакаше да остане, уште неколку мигови. Но барем

да отидеше дома, туку, преку сестра си, го викна Димитрија и со него нешто зборуваше и кога им пристапив, тие ме замолија да ги оставам сами. Потоа останаа долго сами и шетаа. Што значи тоа? Го оставааш човекот на кого, пред неколку мигови, си му рекла дека чувствуваши оти го сакаш и сега зборуваши со неговиот, од него посимпатичен, другар и тоа во тајност од него? Што значи тоа?

Те прашувам, мила В! . . .

. . . Наскоро со Тошо, Перо, Благоја тргнавме дома. Димитрија со својот убав глас пееше некоја серенда, ја видовме Г. како стои и гледа во нашето друштво. Можеби посака уште еднаш да го види Димитрија, кој, како што кажуваше, во разговор ја восхитил. Но тој неа и В. . . . просто ги очарал . . . затоа во мене се јави љубомора.

Кога останавме сами, ми расправаше за разговорот со В. . . . Ми говореше дека ѝ рекол оти Г. не е идеална и таа, В., треба да биде подалеку од неа. И зборувал за ситуацијата во која се наоѓаме ние двајцата и дека е потребно кореспонденција помеѓу нас, а таа му ветила, како и мене, додека шетавме. Ми рече дека тој ќе се допишува со неа . . .

Понеделник, 21 август 1933

Уште пред изгревот, Димитрија и јас станавме, јас целиот испотен, а мајка ме прашуваше зошто сум ја викал. Тоа веројано во сонот. Отидовме во блиското лозје да набереме грозје за баба, а по пат Димитрија ми раскажуваше детаљ од разговорот со В..., што ме направи подозрив. Ми рече дека зборувал во моја полза.

...Се простивме со Пани, Ташо, Перо, преку кои ѝ испорачав поздрави на В. . . . Тргнавме за Ваташа и патем пак разговаравме за неа, и тогаш тој ми го кажа и овој детаљ од разговорот. Кога ѝ пришол, ја прашал каде ме оставила мене, а таа му рекла дека е доволен тој кога е покрај неа, а јас не сум бил потребен. А тој, тогаш, како што вели, ѝ рекол: „Јас газам врз татко ми, а врз Страшо не газам!“ И потоа тој ѝ зборувал дека него го интересира

нашата врска, а како мој добар другар сака да го следи развитокот на нашата љубов.

Но, дали можам да им верувам на неговите зборови? ...

Вторник, 22 август 1933

Претпладнето го минав во читање и разговор во дуќанот на Ѓорѓе Ѓорѓевиќ, потоа отидов во Кавадарци, од каде што му се јавив на другарот Илија Трајковиќ што е веќе во Крагуевац.

Среда, 23 август 1933

Веднаш се приготвив и отидов во Кавадарци, каде што се најдов со другарот Душан Ицевик³⁵ Чемерски и разговарав за тоа како да се провеселиме во блискиот манастир Моклишки, на денот на неговата слава... Ја посетив сестра ѝ на Баба, баба Миска... потоа се вратив во Ваташа. Времето до ручек го минав во читање...

...Бидејќи спијам во дворот, над мене го имам бескрајниот свод на вселената опсипан со безброј далечни и блиски ѕвезди вечно свртени со треперливите светилки. Јас во мислите ги спојував со права линија, на тој начин создавајќи безброј слики и фигури од тригонометријата, а како ѕвезда што во далечната вселена и нејзиниот безграничен простор ја има секаде, беше В-кината појава.

Четврток, 24 август 1933

Разговорите и читањата во вообичаниот час - тоа беа точките на дневниот ред, а помеѓу нив конците на монотонијата се виеја.

Навечер, малку промена, шетање по корзо и дофрлања, а потоа на својот бостан нè однесе Ангел Вељаковиќ³⁶ мене, Василије Х. Јордановиќ,³⁷ Ѓорѓе Вучковиќ и Мешковиќ. Таму настана смеа, а тоа беше поради мене, зашто бев бос и имав триста маки по патот од вријавецот што го правевме и грабањето на валканите лубеници.

Кога се вратив оттаму и си легнав, ја имав истата слика над главата со таинствената вселена, а како круна над неа ја имав В....

³⁵ Душан Чемерски, од Кавадарци, офицер во ЈНА

³⁶ Ангел Велков од Кавадарци

³⁷ Васил Јорданов, убиен во Ваташко клање

Петок, 25 август 1933

Правење капак за едно каче и разговор со другарите, во порано споменатиот дуќан - тоа беа точките на препладневното време.

А попладне, откако ја облеков пристојната облека, отидов на вообичаениот час. Потоа отидов во Кавадарци со братучедата Катерина, која вчера дојде од Неготино. Таа ми го предаде и поздравот од В.... Во Кавадарци од В... зет добивме, но со резерва, вест дека е В. во Кавадарци. Враќајќи се оттука, свративме и кај нас, каде што на Катерина ѝ ги покажав моите снимки. Откако ја одведов Катерина кај братучедот Драган Џуновиќ, јас отидов во куќата на селскиот поп за да го посетам неговиот син свршен студент по медицина, Ристо.³⁸ Тука долго останав разговарајќи со него. Зборувавме за подробностите од ученичкиот живот, како за мојот така и за неговиот. Потоа тој ме праша која струка мислам да ја земам на универзитетот. Јас му кажав дека имам желба за техника, а во текот на разговорот ги спомнав и науките што се занимаваат со изучување на социјални прашања, како правните науки.

Тој ме советуваше дека сепак правните науки се најдобри, што и самиот го одобрував имајќи предвид дека од нив човек има излез за сите страни и сите видици отворени.

Во самиот мрак си отидов и почнав да се корзирам со Ѓорѓе Ѓорѓевиќ.³⁹ Тој ми соопшти, но јас сепак со резерва ја примив веста, дека братучетка му Г. ќе дојде за манастирската слава овде во Ваташа, а ќе дојдат уште некои нејзини другарки, па веројатно и В. По долгото шетање си отидов дома на вечера, а потоа и на спиење.

Сабота, 26 август 1933

Бидејќи ова последно време од школскиот распуст го поминувам во совршено неработење, може да се заклучи кои точки се на дневен ред: малку безначајни разговори со другарите, потоа одење на нашата нива, нашето единствено полско богатство каде што се наоѓаат остатоци од старото лозје, да собирам малку грозје од лозјето што никогаш не сум го копал.

Оттука се вратив околу ручек, а по ручекот вообичаениот час, потоа отидов во Кавадарци. Таму го посетив другарот Димитрија Апостоловиќ.⁴⁰ А потоа се сретнав со роднината Василије Х. Васиљевић⁴¹ со кого и отидов во кафеаната „Јавор“ каде што ме честеше еден локум. Тука, на кафеанската маса напишав картичка до другарот Серафим Китановиќ. Потоа отидовме во паркот, каде што Васо имаше намера да се сретне со својата швалерка, но таа не беше таму. По моја желба пак се вративме во центарот, а сето тоа со цел да ја видам В., зашто се надевав дека е тука. Таа без секакво сомнение не е тука, зашто секогаш што го прашав никој не ја имаше видено.

Заедно со Васо појдовме за Ваташа, но тој се задржа со некои кавадарчани, и јас си отидов. Направив малку „метла“ низ Ваташа, но едно неспокојство ми се меткаше, зашто ме болеше грлото.

Недела, 27 август 1933

Сон: појадувал во некоја кафеана и тука некако се најде и В., и таа јадеше од мојата чинија. А потоа како со Димитрија повторно да бевме во Неготино. Г и В. нè истераа, но ни фрлија неколку погледи. Ние седнавме во слаткарница и оттука го следевме нивното движење. Кога одеднаш гледам: тие се поздравуваат со групата што излезе да ги придружува. Одеа за Демир Капија. Значи, нема да дојдат во Ваташа, мислев јас. В. беше божествена со својата коса и прекрасниот бел фустан што имаше некој вид офицерски ширити.

Станувајќи, фатив да се бричам, а откако се облекох, отидов на последниот час кај ученикот што го подготвувал.

Во тоа ме прекина роднината В. Х. В. што заради својата швалерка беше дојден во Ваташа, а токму пред самиот ручек дојде мајка ми од Неготино со брат ми Илија. Откако малку позборував со нив, отидов да го завршам недовршениот час. Потоа следеше секојдневен разговор со другарите. По разговорот следеше натпревар, а бидејќи бевме малку порано отидени, навративме во паркот да поседиме и позборуваме.

⁴⁰ Димитрија Апостолов од Неготино

⁴¹ Васил Хаџи Василев, од Кавадарци

Кога заврши натпреварот, го испративме Тошо и Благоја и ги замоливме да им пренесат поздрави на В. и Г.

Среќавајќи се со Душан Ицевик, појдовме в град и долго тука шетаваме и дури доцна си отидовме во Ваташа. Не бев уште ни добро раскомотен, а другарите ме поканија да појдеме во Моглишкиот манастир кој идниот ден ја славеше својата слава.

Враќајќи се оттука, на една патека го најдовме Тодор Илиќ – Тоша⁴² како седи сам, а токму тогаш беше дојден од Неготино. Тој ми ги пренесе поздравите од В., а исто така и од Г. Оттука сите заедно отидовме на игралиште. Тука го најдовме и Димитрија Анг. и потоа сите тројца разговаравме за девојките што нас нè интересираа. Кон друштвото ни се приклучи и Илија Шкартовиќ⁴³ и имаше многу смеа и шеги.

Отидовме, но бидејќи не беше којзнае колку интересно, а и умората нè јадеше, набргу отидовме во црквата да спиеме.

И додека надвор ечеше од звуците на мандолини, гајди и тапани, јас не можев да заспијам и постојано мислев на В. Јас сум таква природа.

Штом ќе се заљубам во некоја мома, секој ден, секој миг во мислите ја носам, но ако забележам и најмал знак дека не ме сака, брзо се ладам и огнот на љубовта полека се топи.

Понеделник, 28 август 1933

Со помали и поголеми интервали на неспиње ја минав ноќта. И кога повторно излеговме во дворот, зората веќе се најавуваше, а од секаде свет доаѓаше во мали и поголеми групи.

Кога добро се раздени, тргнавме кон Викало, стрмен рид над самиот манастир, со цел да го освоиме. Искачувањето на врвот на Викало, овде кај нас е со традиција, уште како мали тоа го чиневме. И откако ја прошетавме околината, се вративме во манастирот, каде што на многу места имаше игранка.

Димитрије Ангеловиќ ми приреди едно разочарување, всушност отиде во едно друштво каде што беше и неговата сестра и со нив се фотографира, а мене ме изостави, иако пред тоа бевме договорени. Можеби на првото фотографирање и не требаше да

му замера, зашто тоа беше фамилијарно, но тој тоа го направи уште еднаш и се фотографира со другарите. Тоа ме засегна повеќе, зашто изгледаше дека не се грижи многу за другарството, а јас непожртвуваноста за својот другар ја сметав за тежок престап за денешно и идно време.

Задржувајќи се извесно време на игранката, ја напуштив и отидов во Ваташа. Откако по ручекот малку отспав, излегов и поштарот ми предаде писмо во кое Илија Трајковиќ ми јавуваше дека најдоцна до петти идниот месец треба да се најдам во Крагуевац.

Го посетив матинето за да се загрижам уште повеќе што не научив да играм, а потоа и корзото. Тука Димитрија ме запозна со еден штипјанец, кој познаваше многу другари од интернатот.

Потоа му направив една услуга на Василија Х. В. однесувајќи му едно соопштение од неговата швалерка.

Уште малку прошетав во друштво со Василија и си појдов дома. По вечерата следуваше спиење, не појдов на другарска вечер зашто не умеам да играм.

Вторник, 29 август 1933

Кога се разбудив, имаше што да видам. Есенски дожд ромонеше, а на соседните ридишта полегната беше сива магла. Студените морници што ми минуваа по телото ми ја навестуваа есента што доаѓа. Учебната година беше на врата, и наскоро ме чекаше сериозна работа.

Претпладнето го минав, малку дома, малку во дуќанот на Ѓорѓевиќ, каде што ми го поправа куферот. Попладнето се шегувавме и смеевме во алваџилницата со музика од моите другари. Вечерта уште малку шетање по корзо со Ѓ. Ѓор. и со штипјанецот, којшто во разговорот многу повољно се изразуваше за нашата Ваташа.

Среда, 30 август 1933

По одличниот сон, имав пак намуртено утро. Ситен дождец си росеше. И штом дождот малку попрестана, веднаш отидов во

Кавадарци, се задржав долго в чаршија и посетив некои роднини, каде што и останав на ручек.

А откако се вратив во Ваташа, отидов кај Димитрија каде што ги најдов сестра му Слободанка, братучетката Катерина и уште една друга гостинка од Кавадарци, Рајна. Тука долго останав и разговаравме.

Со Ристо многу зборувавме за историски работи и во врска со училиштето, кон разговорот ни се приклучи и штипјанецот, а потоа со него долго шетаваме.

Вечерта ме чекаше расправија со Баба ми за некои ситници, но сето тоа заврши со нежниот Бабин збор и преградка.

Четврток, 31 август 1933

Скоро целото претпладне го минав дома. Меѓутоа, ја испратив мајка ми за Неготино. И Баба со неа замина за Кавадарци. Кога Баба се врати, беше ручек, а потоа јас и Димитрија отидовме покрај реката да поседиме тука и поразговараме. Додека бевме тука, Димитрија ме запозна со учителката Васа, од тукашното училиште, која штотуку беше вратена од летниот распуст.

Штипјанецот Илија, јас и Димитрија отидовме потоа на фудбалски натпревар во Кавадарци. До крајот на денот се редееа вообичаените работи, а кога дојде ноќта - спиење под покривот во нашата старинска кука.

Свежината на летната ноќ ми ги ширеше градите, а јас леко се спуштав во преградките на топлиот сон.

Петок, 1 септември 1933

Уште рано ме разбуди Бабиниот глас за да одиме во нашето старинско лозје. Со лек чекор низ утринската свежина одев покрај Баба и размислував во себе. А откако ги собравме гроздовите што негде - годе беа останати, се вративме в село. Времето до ручекот го искористив за пеглање на мојата долна облека.

Попладнето пак беше резервирано за разговор со моите другари покрај реката Луда Мара, а и за фотографирање. Во

предвечерината повторно бевме во Кавадарци на вообичаеното корзо.

Сабота, 2 септември 1933

Сонот ми се прекина од гласот на мојот братучед Методија Џуновиќ, којшто ме канеше да појдеме во неговото лозје. Друштвото беше големо, бевме: јас, Дим Анг, брат му, Ристо, Бл. Методија, Ристо Грковиќ,⁴⁴ брадучедата Катерина и Драг. Џуновиќ.

Со Ристо зборувавме за политичките тенденции на (официјална – Ред.) Југославија спрема Македонија, а по враќањето оттука времето мина во безначајни работи.

Попладнето го искористив да појдам во Кавадарци за да ги погледнам снимките и се простам со роднините пред заминување. Вечерта ја поминав на другарска вечер, но бев многу разочаран, зашто во денешно време да не знаеш да играш значи многу.

Недела, 3 септември 1933

Дали спав нешто околу еден час и Баба ме разбуди по синоќешниот договор. Утрото го минав пријатно, зашто младата учителка Васа, Ѓорѓе Вучковиќ, сестра му и јас отидовме на лозје и тука минавме неколку пријатни часови, а за спомен и се сликавме заедно.

По враќањето, на брзина се приготвив за пат, а по ручекот, откако се поздравив речиси со сите пријатели, тргнав за Кавадарци, и оттаму фатив автобус за Неготино. Во Кавадарци заедно со Баба ми ја посетив и тетка Сијка. На разделба со Баба неколку бакнежи од неа, а јас ѝ бакнав рака и отидов.

По полчасовно возење со автобус јас и Димитрија бевме во Неготино. Тука нè пречека и штипјанецот, па откако ги оставивме куферите, малку се прошетавме.

Ја видов В. и Г. и се поздравив со нив. Некако беа ладни, особено В. Малку навративме до мајка ми, а оттука и на матине. Димитрија веднаш се впушти да игра со В. а јас останав сам како утка, така и ми требаше, кога сум клепсомун. В. не сакаше ни

⁴⁴ Ристо Грков, тогашен студент од Ваташа

еднаш да дојде кај мене малку да поразговараме. Макар што тоа и го напомнал Димитрија, бар така тој ми рече.

Иако матинето сè уште не беше завршено, јас излегов и заедно со Перо поседовме во слаткарницата.

Подоцна кога излегов на корзо, го најдов Димитрија во друштво на В. и Г. Ме поканија во друштвото, им пристапив, но ништо од тоа. Разговаравме сувопарно, се гледаше дека В. беше заљубена во Димитрија.

Тоа можеше лесно да се заклучи, зашто бараше од него нешто за спомен, а исто и сакаше да му врати, а мене просто не ме ни земаше предвид. Во тоа нагудување околу давање спомен, таа нешто му потшепна што јас не можев да чујам.

Наскоро се простивме. Е, моја драга В. зар така се разделуваш од човек за кого пред извесно време речиси трчаше? Што треба да ти зборувам, ти не си идеална жена.

Вечерта во една кука имаше другарска вечер. Димитрија го одложи патувањето со намера да остане со неа, а од сето тоа произлегуваше дека и тој е зацапан во неа. Како врв на сето тоа доаѓа дека тој не е центлемен, кавалер од дваесеттиот век.

Неколкупати поминав покрај кука каде што имаше другарска вечер. Ја видив В. таа весело играше, а потоа се заседнав со Перо во кафеаната „Југославија“.

По вечерата што ни ја даде мајка ми, се поздравив и со неа. Околу дванаесет часот ние веќе бевме на станица, каде што наскоро влеговме во возот. На вообичаеното место му одадов почит на мојот покоен татко.

Клацкајќи се во возот дремев и повремено мислев на В. девојката што ми приреди едно разочарување наместо топла љубов.

Понеделник, 4 септември 1933

Утринската свежина нè разбуди сите заспани. Возот влегуваше во Скопската котлина. Новиот ден руменееше. Низ Скопје долго шетавме облечени во палта поради студот. Нашето друштво го сочинувавме: Дим. Пановиќ, Мане Маневиќ, Петар Михајловиќ.

Ја посетивме и црквата Св. Спас и разговаравме за нејзиниот прочуен дрворез. Скитавме низ Скопје, а потоа Пановиќ отпатува за Крагуевац.

Јас наминав во редакцијата на „Вардар“ во посета на г. Јовановиќ, но многу малку зборувавме, зашто беше зафатен. За мојата статија за Тиквеш ми рече дека има многу нереалности. А тоа го рече токму затоа што го имав најреално претставено Тиквеш, и неговиот народ, затоа што не бев ласкав националист.

Попладнето во три часот јас и Перо го напуштивме Скопје. Во Кралево во поштенското сандаче испратив до В. една анонимна карта во која многу ја обвинував.

Околу дванаесет бевме во Крагуевац, а по половина час се заспивав себеси во интернатскиот кревет и мислев на времето однесено од виорот.

Вторник, 5 септември 1933

Утрото ме пречека со многу поздрави од другарите. Во градот, во гимназијата само коментари околу тоа што ни бараа такси околу уписот.

Скоро цело претпладне, попладне и вечера ги поминав во шетање, во паркот, на корзото. Додека приквечерина се шетавме на корзото, русокосата ми рече, а тоа ми го потврди и другарот Тошевиќ, дека сум многу симпатичен. Од корзото отидовме на кермес каде што имавме прекрасна слика за ученичкиот живот. За да го забошотат плаќањето на една малина, двајца другари ја однесоа и чашата.

Слушавме и музика, гледавме играње, па се вративме во интернатот.

Среда, 6 септември 1933

Второто утро се појавува од зад шумадиските ридови додека сонот полека ме напушта. По појадокот излеговме да ја видиме војничката парада што се приредува во чест на престолонаследникот. На овие глупи монархистички обичаи

гледавме со најголем презир. Потоа следеше вообичаената прошетка низ паркот со Добривое Јовановиќ.⁴⁵

Морам да бидам искрен, скоро секоја вечер секавајќи се на прошетките со В. постојано мислам на неа. Но тоа како да е неизбежно за секого. Како е можно бргу да се заборави човечко суштество што искрено си го љубел.

Четврток, 7 септември 1933

Веднаш по појадокот, ние петмина, отидовме на пазар, купивме овошје (круши и сливи) и, јадејќи ги во паркот ги задевавме девојките што тука минуваа. И по ручекот со една група пак дојдовме во паркот да читаме. И пак прошетки до отпаѓање на нозете, но мислата за В. насекаде ме следи.

Деновите ми минуваат без никакви мотиви, во крајна меланхолија.

Петок, 8 септември 1933

Ќебето со кое спијам е така малечко за мене и целиот сум премрзнат. Затоа целото претпладне сум со неугодни чувства.

По појадокот, зедев нешто да читам, но веднаш се фрлив на спиење и го преспав целото претпладне. Во интервалите кога бев разбуден, чувствував некоја тегоба во себе. Не знам зошто. Но тука се мешаше некоја чудна желба, некое очекување...

Сабота, 9 септември 1933

Нешто читање, движење по интернатот, и така помина претпладнето. А по ручекот присилно спиење, па вообичаеното шетање низ паркот и, на крајот, корзото. Потоа ја сретнав русокосата што намерно се приближи кон нашето друштво додека јас се правев невешт.

Недела, 10 септември 1933

И овој ден многу не се разликуваше од вчерашниот.

Понеделник, 11 септември 1933

За разлика од сето она што се случи во минатиот и другите денови, на кино го гледав филмот „Црниот Хусар“. Мотив од времето на Наполеон.

Авантурите на јунаците и прекрасната музика ја ублажија меланхолијата во мојата душа.

Вторник, 12 септември 1933

Пак денот го минав по истите патеки од минатиот ден, а вечерта во гледање на одличниот авантуристички филм „Јавање во смрт“.

Среда, 13 септември 1933

Во осум часот бевме во гимназија, од каде што отидовме в црква заради призивање на Св.дух. Тоа е наедно и почетокот на учебната година. Бевме околу илјада ученици и само што не се задушивме во црквата, а останатиот дел од ручекот го минав на капење.

По ручекот спиење, прошетка во паркот, вечера, и на крајот корзото без никакви цели.

Нок...

Четврток, 14 септември 1933

Без понатомошни одложувања учебната година започна токму во осум часот и пак бевме во училиштето.

Класниот раководител нè воведе во училницата и запознавајќи нè ни зборуваше за многу подробности. Се вика Живота Филиповиќ. Веќе по вторпат ми е класен раководител, зашто првпат ми беше во трети клас.

И макар што ние државните питомци, се водиме на списокот на класот, сепак не сме запишани и тоа поради една такса, од која божем никој не се ослободува. Какви сме ти ние државни питомци кога не се ослободуваме од таксата и не уживаме никакви повластици во нивните установи? Тоа е сето поради негрижата на надлежните. Поради таа такса нас постојано нè

малтретират во интернатот, а ние одговараме дека немаме пари и квит, па да видиме кој ќе победи. Другиот дел од времето го минав во читање сè додека не излегов на корзо. Шетање, вечера, а по вечерата сам морам да одам в град за да се напијам вода. Ете и вода нема во интернатот.

Пред спиење малку се бркавме со Тошевиќ и Балабанот, тоа беа секојдневни задирања.

Петок, 15 септември 1933

Еден карактеристичен сон ме разбуди во ноќта и долго не ми даде да заспијам. Како јас и Дим Анѓ. да патувавме, како и што патувавме. Штом во Неготино ја најдовме В. и Г. веднаш В. потрча по Димитрија и го праша за една слика на лаѓи, тој на која е лаѓа? Исто се чувствував како кога бевме во Неготино кога таа му бараше и даваше предмети за спомен...

Целото претпладне го минавме ту во училиште, ту пред споменикот пред кој беше даван помен. Попладне, читање, шетање по корзо и денот пролета.

Сабота, 16 септември 1933

На предавањата ни беше соопштено дека ни е променет класниот раководител, што многу нè разочара. А, променет беше затоа што во седми клас е укината филозофијата, а тој го предаваше тој предмет. Ова укинување и воведување на предметот во одделени класови од страна на министерството е само затоа идните чиновници што повеќе да се протресат, а никако за повеќе знаење да им се даде на учениците.

Денеска целото претпладне го минавме на предавања, зашто некои наставници започнаа да предаваат.

По ручекот со другарите отидовме да береме дренки. Одејќи поминавме покрај полето каде што паѓаа гранати од невоиспробаните топови. Големи јами изриени од гранатите зјаеја и даваа слика на една војна. Колку труд се вложува само затоа за со продукцијата на тој труд да се убиваат луѓе.

Штом се вратив во интернатот, веднаш се подотерав малку и набргу излегов на корзо со Тошевиќ.

По извесно време од другата страна на корзото, дел што беше забранет за нас, помина русокосата со некои свои другарки; гледајќи во нас почнаа да се смешкаат. Кога по вторпат се вративме, поминавме на нивната страна, а тие нас нè стигнаа, сега беа две, русокосата и една друга. Започнаа дофрлувања на сметка на забраната; и ние го правевме тоа. Доаѓајќи на крајот на корзото, и тие минаа на нашата страна, а ние наместо да појдеме кон нив, тргнавме накај интернатот. Вечерта пред спиење малку игравме.

Недела, 17 септември 1933

Од слаткиот сон доцна се разбудив како и другите питомци. Целото попладне го поминав во приготвување на тетратките. Полека и неосетно влегуваме во сериозна работа. Уште малку претпладне читав, а попладнето бричење и излегување в парк. Ја видов русокосата. Изгледа како да сака да го обновиме пријателството, јас на тоа не би се противел.

Понеделник, 18 септември 1933

На утринско корзо ништо особено, но исклучок на тоа дека, како и во минатите денови, ја видов русокосата. Часовите на предавањата поминаа на вообичаен начин.

Попладнето го минав во работа: ги шиев тетратките. Пред вечера, шетање по корзо, по вечера, истата работа.

Вторник, 19 септември 1933

Со зафаќањето со сериозна работа во училиштето, дневните мотиви се упростија, скоро се исти, па и овој помина без некоја особеност.

Среда, 20 септември 1933

Претпладнето во училиштето помина со вообичаените манири на учениците и наставниците. Попладне започнав да го читам делото „Неимари на современа Европа“ - мемоари од блиското минато, за дејноста на политичкото поле во Европа. Кога излегов во паркот, а и во интернатот, другарот Серафим Китановиќ што тоа утро се врати од Белград, ми раскажуваше за многу подробности од патот и престојот во Белград. Така на патот бил нападнат од кондуктерот, дека е истеран од училиштето уште во второто тримесечје (а постојат само полугодија), а тоа зашто глупиот кондуктер не можел, подобро да речам: не умеел да прочита на книшката. Уште за ништо бил затворен во некој белградски квартал.

Такви појави не се ретки во денешното време, а не би требало ништо слично да има на тоа, а камоли вакво нешто.

По вечерата го испратив Благоја Тошевиќ кој што си отиде дома, да среди некои работи за понатомошното школување. На разделбата за спомен ми даде еден часовник.

На станица додека го чекавме возот, се шеткавме, а кога Благоја се качи во возот за Југ, ние се вративме на спиење.

Четврток, 21 септември 1933

Претпладневно шетање, работа на учебните предмети, одење во поликлиниката, поради некои убедувања на Тошо. Попладне исти мотиви со излегување четири пати во парк, но без цел.

Петок, 22 септември 1933

И во овој ден никакви промени.

Сабота, 23 септември 1933

Едноличноста на предавањата во училиштето не даваа никакви мотиви, та така мина ист како другите и овој ден. Попладнето го минав нешто во читање, нешто на состанокот на Трезвената младина.

И шетајќи размислував. Никако не можам да ја отстранам мислата за девојките што ги сакав; барем јас ги сакав, па знаеле или не, имале или не исти искри на чувства спрема мене.

Недела, 24 септември 1933

По вообичаените работи го прелистував весникот „Вардар“, кој од денес започнувам редовно да го добивам. Предвечер излегов малку во паркот, а потоа гледав одличен филм „Алаховиот закон“.

Понеделник, 25 септември 1933

Од предавањата ништо интересно, само што нè известија дека утре ќе одиме на екскурзија што кај нас роди неописива радост. Попладне, читање и денот одлета.

Вторник, 26 септември 1933

На хоризонтот се појави сонцето што навестува дека ќе имаме убав ден. Штом станавме, добивме бело кафе со повеќе проценти вода, а потоа ни го поделија јадењето за екскурзијата.

Јадењето се состоеше од половина леб и парче салама од најлошата и тоа за цел ден. Ете каква грижа води за нас интернатската управа и како нè зеде државата да нè воспита.

Алиштата ни се скоро како партали, но никој за тоа не води сметка и сè е во најлоша состојба. Но ние сме „државни питомци“, и со тоа се подразбира дека ни е доволно што ја носиме таа титула, па макар и не јаделе ништо.

Штом стигнавме на целта на екскурзијата во селото Дивостиња, јас веднаш ја изедов целокупната моја храна, а уште колку требаше до вечерта. И затоа, откако се фотографирав неколкупати со другарите, си отидов за Крагуевац.

Среда, 27 септември 1933

По многу свежата ноќ, и денот беше таков. Предавање претпладне, работа во интернатот попладне, и денот мина. Но... Извесно време во работа и потоа, спиење.

Четврток, 28 септември 1933

Работа, а кога излегов во паркот да се надишам свеж воздух, се задушив во правови.

Петок, 29 септември 1933

Предавањата започнаа со најголем обем, но сè уште не сме начисто со книгите. Никој и не се грижи за тоа, така мораме многу работи да приготвиме, а тоа е сè губење време. Преку цел ден работа, а навечер на корзо: онака отепан во алиштата – за никаде. Минувачите – шетачи имаат чест да видат државен питомец.

Сабота, 30 септември 1933

На училиште сериозно работење. На часот на класниот раководител еден инцидент помеѓу него и еден ученик. Раководителот се покажа цел руски тип на конзервативец.

Е, кога сега би го експедирале кај Сталина! – им дофрлував јас на другарите. Попладне го гледав филмот за животот во Африка. Понатаму исти мотиви, нема други.

Недела, 1 октомври 1933

Претпладнето го минав малку на манифестацијата на Црвениот Крст, малку во работа. Попладнето го минав пак работејќи зашто има да се работи многу, а ние питомците сме без книги. Прошетка на корзото и во паркот, вечера и работа.

Понеделник, 2 октомври 1933

Деновите се губат еден по друг. Миговите на животот течат и младоста поминува. А колку е таа кај мене бедна, нема ни ронка од онаа вистинска младост. Навистина секое нејзино катче е исполнето со идеали, но тоа е работа на утрешнината, а во денешнината баш ништо. Нити стапив во некое друштво, нити ја почувствував големината на дружењето со другиот пол. Навистина понекогаш во мене пламтеше љубовта, но таа во мигови беше задушувана. А сега нема ништо, затоа што немам пристојно да се облекам. Каде оди сето тоа? Младоста ќе исчезне без нигде ништо.

Целиот ден го поминав во школска работа, со исклучок на одењето на капење и на лекар за преглед поради заболување на чмарот. Малку прошетка со Китан на корзо и долг разговор. Сега тој работи како писар кај еден адвокат, а во исто време и учи.

Нема ништо од ваков начин на живеење. Но како да го изменам овој начин на живеење. Па да, морам да се борам со капитализмот, зар не сме сите еднакви?

Долу капиталистичките стремежи!
Сите мораме да бидеме еднакви во секој поглед.

Вторник, 3 октомври 1933

Цел ден се задушувал, треперев, се плашев меѓу клупите и сè поради несовесното однесување на одделени наставници. И тоа ми се вика стекнување на интелектуално образование.

За сето ова време толку ми е тегобно во душата, што немам ни друштво, а ни средства да се впуштам во него, а и моите не ми се јавуваат. Сè само незгоди.

Среда, 4 октомври 1933

Често човекот го сонувал она за што копнее. Па и кај мене еден таков случај. Друштво за какво копнеам имав барем во соништата. Си дофрлувавме мили насмевки со една госпоѓица што ја познавам само од видување. Уште сонувал дека некаде

патувам. И многу друго, многу ... Можеби цела ноќ само сум сонувал. Барем ако деновите ми минуваат во најголема монотонија и досада, се одмарам во сонот и наоѓам разонода.

Малку работа на училиште, малку во интернатот, и денот мина. Покрај сите незгоди и крајната досада, денес ни со здравјето не се чувствувам добро. Каде да ја најдам причината за сето ова?

Четврток, 5 октомври 1933

Педантна работа целиот ден. Навечер шетање на корзо, и тоа е сето за еден ден. Спомнатото заболување повторно ми создава душевни немири како и слепото црево минатата година. Зар секогаш треба да има причини за мојот душевен немир и за здравјето? Зар морам секогаш да имам некоја телесна мана, и тоа е сè од ланската година.

Петок, 6 октомври 1933

Со вревата на учениците и професорите поминуваат часовите на училиште. Сериозно работам во интернатот и се трудам отмено да изгледам на корзо. Па зар во овие партали ...? Их!

Вечерва ја видов на корзо русокосата, мојата некогашна љубов. Јас сум сосема рамнодушен спрема неа, како ли е кај неа?

Сабота, 7 октомври 1933

Животот тече, а јас од него баш ништо невидувам. Заболувањето на чмарот ме праќа пак на некоја операција. Токму денес бев на лекар и тој ми рече дека заболувањето на чмарот може да се отстрани со операција. Така, јас секоја година да легнувам под хирушки нож, тоа некако непријатно ми струи во душата.

Недела, 8 октомври 1933

Сè ми е во душата некако тегобно и ништо од душата не може да ми ја искубе таа тегоба. Ниту седницата, на која го минав целото претпладне, не можеше да ме разоноди. Постојано сум во

некое големо очекување. Очекувам и сè ми се чини како некако да ќе дојде...

Како мевлем за ваков душевен бол би била нежна љубов на некоја девојка, на која јас би и се предал со сите свои масла, би ги разбркал темните облаци, и би се вивнал во рујните зраци на идеалната љубов.

Цело попладне работа, парк, корзо и спиење.

Понеделник, 9 октомври 1933

Денот помина, а јас баш ништо од него не сетив и само бескрајната монотонија на еднообразниот живот. Кога се вратив од предавањата, го затекнав другарот Тошевиќ: беше вратен од дома.

Со него поминав доста време во разговор. Тој ми раскажуваше за новините од Југ. Ми кажа дека на В. и пратил писмо, она што јас оттука и го испратив. Ама има таа да се чуди ... „ Кој ли го пишува ова? Можеби овој ... можеби оној ... ? “

Работа, прошетка на корзо и денот помина.

Вторник, 10 октомври 1933

Есента сè повеќе зема замав. Студените дождови го навестуваат тоа. Денеска цел ден росеше ситен дожд и на среќните детски денови ме потсетуваше. Работев и во работата ја барав утехата, кога веќе никој друг не може да ми ја даде.

Среда, 11 октомври 1933

Часовите во училиштето поминуваа без никакво значење, а попладнето во друштво со Тошевиќ добив некое особено расположение. Цело попладне се бркавме и се смеевме.

Четврток, 12 октомври 1933

Работа во интернатот, во училиштето, прошетка на корзо и тоа е сè.

Петок, 13 октомври 1933

И додека чекам да мине времето во училиштето, исполнето се смеа, страв, испади и други работи, доаѓам во интернатот и како да очекувам да дојде нешто, а сето тоа идење се крунисува со мала прошетка на корзо.

А и како можам да имам друго? Костум немам, не ни даваат. Тоа не ни даваат, друго не ни даваат, трето не ни даваат, па какви сме ти ние државни питомци?

Иако ова го кажувам неколкупати и станува брутално, но тука и има една вистина која ја открива неправдата, лицемерството и многу други работи.

Сабота, 14 октомври 1933

Кога се разбудив, чув како надвор ромони дожд, уште еден мотив за меланхолија. Претпладне часови во училиштето, попладне на литературна седница, каде што имаше многу препирки поради несовесното избирање на управата, а вина има дежурниот наставник кој во свое време ја забрануваше либералноста.

Вечерта, онака размислувајќи за тоа како во целиот свет се уредило да постои сопственост. „Па се трудел“ – често се слуша. Па добро, а зошто другиот да нема?

Недела, 15 октомври 1933

Кога претпладне отидов во гимназијата на седницата, не најдов скоро никого, та затоа целото време до ручекот, го минав во читање весници. Светската политичка ситуација одново се заострува. Германија истапи од Друштвото на народите. Попладне работа, шетање.

Понеделник, 16 октомври 1933

Свежината на есенската ноќ ме тераше да го подвитувам ќебето околу себе ...Целиот ден личи на вистинска есен, сиви и ладни облаци притискаат од секаде, а студот штипе по лицето.

Во училиштето ја најдов мојата другарка од четвртиот клас Даринка Љутиќ. Наеднаш нејзините зборови ми го оживеаја спомените за минатото. Часовите минаа во смеа, непријатности, морав да зборувам против моите сфаќања – бев прозван за оцена од веронаука.

Попладне – читање весници, книги и работа од предметите. На корзо одново ја најдов колешката Даринка. Зборувавме за деновите минати; сè од минатото е сјајно.

Уште некој миг и ќе бидам завиткан во ќебето, а потоа соништата, соништата...

Вторник, 17 октомври 1933

Цел ден во училиштето, а навечер малку прошетка по корзо.

Среда, 18 октомври 1933

Кога во ваквиот живот нема никакви удобности ни убавина, јас се впуштам во мечтаење и соништа за нешто што е навистина неостварливо.

Мојата фантазија во поглед на социјални еднаквости и хуманости е оправдана, ама е неостварлива, баш денес во најголемиот разгор на материјализмот.

Уште мечтаам на кој начин би можел да извлечам костум барем од управата на интернатот, која баш за ништо не се грижи. Нејзе многу ѝ е грижа што ние одиме во партали. Од нејзините претставници само може да се чуе: „Вам ви е овде одлично!“ Треба да сте задоволни од она што ви се дава. Тие мислат дека ние сме дечиња, па со такви зборови да нè тешат, или, подобро речено, заслепуваат. Од овие причини нема да ми остане ни еден добар спомен од мојата најубава младост! Ах!

Четврток, 19 октомври 1933

Кога станав по целото тело чувствував некакви бодежи, тоа е затоа што настаив во ладната есенска ноќ. Предавањата

поминаа без никакви значајности, а кога ни соопштија дека утре нема да имаме предавања, настана веселба. Да се одделиш од професорите што ги мразиш (тоа се однесува само на некои), значи многу за ученикот.

По ручекот воспитувачот ми кажа да одам на слава кај некој професор, кој викнал еден ученик (кој било) од интернатот, на ручек, но воспитувачот заборавил да ми каже.

Кога отидов, ме пречекаа многу љубезно и, како надомест за изгубениот ручек, ме поканија на вечера.

Ја чекам јас вечерата, шетам на корзо, другарите одат во интернатот на вечера, а јас останувам, уште малку, па ќе одам на гозбата.

Кога влегов во дворот, и токму да влезам во куќата, а таму сите професори. Се слушаат извици, песна, а јас трчаница назад. Кој ќе оди во тој куп од професори? Ајде уште малку да почекам. Шетам по улицата како некој будала. Приоѓам кон портата на куќата, слушам некој вријавец, па назад на шетање. Се враќам на истата улица, поминувам од тротоар на тротоар, и сè си мислам, што барам јас таму освен за вечерата...? И најсетне назад во интернат. Се пласнувам в кревет без вечера, а пред тоа им се фалев на другарите како ќе вечерам кралски.

Петок, 20 октомври 1933

Макар што рано си легнав, мислата дека немаме предавања ми навлече долг сон и станав непосредно пред самиот појадок. По појадокот веднаш се зафатив со пишувањето на статијата по повод на стогодишнината на гимназијата во која слушав предавања, а која мислам да му ја испратам на уредникот на „Вардар“. Целото претпладне го минав работејки ја неа и изработувајќи ја концептирано, како примерок што ќе остане за мене, а другиот примерок на преписот, штом ќе го средам ќе ѝ го испратам на редакцијата на споменатиот лист. Во статијата се трудев најреално да го претставам историјатот на гимназијата и идеалите што ги одгледуваа нејзините генерации. Секако дека тука вее извесен пацифизам (мирољубивост) чиј сум јас

воодушевен приврзаник, но само прво „Слобода за секоја нација“, а потоа сè друго.

Попладнето го поминав во учење, прошетка по корзо, вечерта малку разговор со другарот Китан кој намина во интернатот. До спиењето читање весници, зашто се надевам дека и утре нема да имаме настава.

Сабота, 21 октомври 1933

Претчувствата дека наставата и денес нема да се одржи се исполнија. Настава немаше и ние веднаш се вративме дома. Еден акт на лошиот интернатски живот и ни најмала грижа од неговата управа. Се јавив кај директорот, управникот на интернатот, за костум. Тој само ме погледна, и без да изусти ни збор си замина. Како да не бев човек, како пред себе да имаше некое животно, некој предмет.

Ете така се грижи тој управник за нас и тој истиот нè тера нас питомците да вршиме физички работи околу подготовките за прославата на стогодишнината, како да сме овде дојдени да служиме.

Времето во ручекот го минав во препишување на статијата, која потоа ја експедирав до редакцијата. Потоа читање, излегување на корзо и спиење.

Недела, 22 октомври 1933

По појадокот отидов во канцеларијата каде што работеше другарот Китановиќ и така тој ми ја отчука мојата статија за Тиквеш.

По ручекот се избричив и предизвикав сомневање кај другарите зашто ќе одев на матине. Јас со смеење го одобрував па дури и на другарот Тошевиќ му ги побарав панталоните да ми ги позајми, иако од негова страна ме дочека зависливост и егоизам. Во неговото однесување се чувствувавше дека сака да навредува. Подлото одбивање да ме послужи со панталоните, толку ме јадоса, толку ме навреди, што за сето време додека бев кај Китановиќ, бев под импресија од ваквата злоба од страна на

еден другар. Видов дека човек не може да се опре на кој и да било. Запни сам и биди самостоен.

Кога излегов на корзо, долго слушав музика на радио и цагорење на светот покрај мене, постојано мислејќи на мојата бедна состојба. Вечерта, читање... Длабока ноќ.

Понеделник, 23 октомври 1933

Предавања немавме. Но нè ангажираа да пренесуваме некакви маси од колонијата до гимназијата. Сега рамото од тоа ме боли .

По ручекот воспитувачите ни соопштија дека за време на пославата ќе спиеме на слама за да ги отстапиме креветите за гостите. Дури ни рекоа дека можеме слободно да одиме на гости кај некои другари. Мислат дека сме ние некои слепци. На ваквата изјава ние се буневме, но ни рекоа ако не сакаме со благо, тогаш ќе сакаме сосила.

Да, како да сме ние некоја стока, а не питомци. Тие, управата, особено директорот, сакаат на штета на нашето здравје да стекнат почести за гостопримство. Но нека знаат дека сето тоа ние добро го памтиме.

Попладне читање, прошетка по корзо и, по вечерата, пак читање. Веќе е есента многу завлезена, ноќ и наскоро и јас ќе бидам во царството на соништата.

Втроник, 24 октомври 1933

Знаејќи дека ќе нè тераат нешто да работиме, јас и не отидов во гимназијата. Макар што за тоа беше дадена наредба, и тие што отидоа се вратија брзо.

Целото претпладне го минав во читање, и попладнето исто, а вечерта го гледав прекрасниот филм „Титани на небото“, во кој покрај суровоста на воената техника провејуваше љубов спрема човекот.

Среда, 25 октомври 1933

Претпладне, читање со прекин поради излегување в град. Попладне, пак читање. И пак едно малтретирање од страна на нашата управа. Носевме некои кревети од гимназијата во интернатот.

Четврток, 26 октомври 1933

Претпладне, читање и откако го прочитав романот, разговарав со другарите. Попладнето зедев нешто да работам, препишувам, но поголем дел од времето го минав во разговор со другарите и читање весници. На корзо зборував со Илиа Трајковиќ и Благоја Тошевиќ за статијата „За психичките особености на Јужносрбијанците“, печатена во вчерашниот број на „Вардар“.

Сите мислевме дека на авторот треба да му одговориме остро и да ги побиеме сите негови глупави тврдења.

Петок, 27 октомври 1933

Сега кога наставата не ни е на дневен ред, ние спиеме до пред самиот појадок. Времето до ручек го минав во читање. Попладне, спиење, а потов започнав со пишувањето на статијата која беше како одговор на онаа за психичките особености на Јужносрбијанците „подобро речено, Македонците. Во пишувањето сум така строг, зашто авторот на кој му пишам ми ја навредува националноста.

Корзо... Шетам во искинати панталони.

По вечерата некое време се препирав со Балабановиќ околу еманципацијата на жената и додек јас бев за, тој беше против. По тоа неколку другари се собравме во спалната кај земјакот Димитрија Паневиќ на кого му е денес славата. И со малку овошје, што го купи на пазар, се провеселивме. Душата ми пееше, што е редок случај кај мене. Мислев и на В. и со екот на песната како да свонеше нејзиниот глас, за гледав нејзината лика. Јас речиси секој ден мислам на неа.

Тоа е кај мене некако утврдено и јас долго и долго во своите спомени ги носам личностите што сум ги сакал.

Сабота, 28 октомври 1933

Веднаш по појадокот се фрлив на читање, а потоа со препишување на споменатава статија и до вечерта ја експедирав. И попладнето го минав со читање, читам, некоја книга за половите прашања. По вечерата веднаш отидов на спиење.

Недела, 29 октомври 1933

Претпладне, читање на спомнатата книга и прелистување на дневниот печат. Попладнето го искористив за пишување на еден вид предговор на мислите на другарот Китановиќ што тој ги даде да се печатат.

На корзо излегов необлечен, а и немам што да облечам. Палтото иде на еден ред, а панталоните се за ни каде. Не шетав, туку слушав радио. Ах, ми ми мина младоста вака без никакви убави спомени!

Вечерта продолжив со пишувањето на она што реков. Потоа разговаравме со другарите за животот и начинот на поминувањето на младоста.

Понеделник, 30 октомври 1933

Откако го довршив предговорот, другиот дел од денот го минав во совршено неработење. Времето до ручек го минав во потстрижувалје, потоа низ град. Попладне легнав да се одморам, да спијам, но никако не можев да заспијам. Сè некакви мисли ми се превртуваат в глава за неизвесноста на мојот живот. Ајде и сè да фрлам настрана, но болеста – и таа ми го труе времето. Околу четири часот дојде економот, и ние сите потрчавме за костуми, но тој рече да почекаме до среда. Ах, до кога ќе нè лаже со ветување. Ете, главно во вакви безначајности ќе ми мине младоста. Ах, животе, што си толку безначаен? Без никаква убавина за поединци. Ах, судбино, што си толку сурова спрема мене?

Вечерта, малку прошетка на корзо. Ноќ...

Вторник, 31 октомври 1933

Сношти долго не можев да заспијам, а и утринава рано се разбудив. Не знам што значи тоа.

Претпладнето го поминав работејќи на учебните предмети, а и помагав во изградувањето на една патека во дворот. Каде може тоа да се замисли: ние сами да ги градиме патеките? Да помагаме - и некако, но... Попладнето малку преведував од една француска лектира. По вторпат не успеав да добијам костум, зашто вчера економот нè измами. Мајсторот дојде да ги закрепи само искинатите, но не и на сосема искинатите да им даде ново. Тој со своето избегнување мисли да ја штеди државата и да ни дава повод за секирации. А младината треба да има што подобри удобности, се разбира онолку колку што приликите овозможуваат, а не на ваков начин.

Вечерта дотеран излегов на корзо и шетав, шетав, само летав. За време на вечерата дојде до вистинска бура во трпезаријата, и после и во целиот интернат. А предмет на сето тоа бев јас.

Кога седнавме да вечераме, воспитувачите сè уште не беа присутни, јас зедев малку од нивната вечера. Имавме за вечера сирење, па малку од нивното изрежав. Кога дојде воспитувачот Филиповиќ и забележа дека недостигнува од сирењето, а недостигнуваше и од лебот, започна со распрашување.

Никој не сакаше да каже, па дури и јас самиот реков „не“. Започна да застрашува дека ќе нè казни сите. Тогаш некои од питомците започнаа да шушкаат дека треба да се предаде виновникот - .т.е. јас. Дали го рекоа тие или не, мене ми е сеедно, зашто јас утре тоа ќе го откријам на еден карактеристичен начин. Па нека му биде по волја на воспитувачот, кога тој на малите работи им придава голема важност. А кога има големи работи, како што ги има, тој тогаш бега од одговорноста и ја фрла неа на други.

По вечерата малку читав, а потоа игравме во училницата на осмиот клас.

Длабока ноќ

Среда, 1 ноември 1933

Ноќеска спиев добро. По јадењето по свое решение му соопштив на воспитувачот за сирењето, околу кое настана цела афера. Секако дека по тоа имаше и кавга, поради што бев казнет: да бидам без ручек, и тоа утре, а јас на тоа му одговорив дека нема да останам. А од ова последното излезе тоа воспитувачот да не викне на распит за да го извади својот инает. Распитот го беше забележал, а јас го потпишав.

По оваа расправија до ручекот се занимавав со предметите. Попладне преведував од француската лектира.

На корзо не излегов зашто го чекав економот, што оној пат ни рече дека денес ќе дојде. Но тоа беше само лага. И ова ми е некој интернат, а и неговата управа! Пи! Но сето ова јас во понатамошниот живот, ако ми даде господ здравје, ќе го имам в предвид. Вечерта ги прелистав весниците. И пак мотиви исти, исти...

Четврток, 2 ноември 1933

Овде оваа ноќ беше толку свежа, што неколкупати онака сонлив се покривав преку глава. По појадокот малку работев, а потоа отидов на капење. Кога се вратив, ги најдов другарите како бришат прозорци. Ете уште што не ќе дочекаме во овој интернат.

За ручек, бидејќи сум казнет за аферата со сирењето, не отидов во трпезаријата, туку Тошевиќ скришно ми донесе храна во училницата. Попладневното време не знам како просто ми мина. Па корзо... и старата песна...

По вечерата ние питомците приредивме игранка во училницата на осмиот клас. Од игранката не избрка воспитувачот, кај кого не тужеа служителите. И тие господа не можеа нас питомците да не трпат, а ние ги трпевме да траскаат и да цркаат оној пат цела ноќ. Но што можеш кога и воспитувачот е никаков.

И пак не можев да заспијам.

Петок, 3 ноември 1933

Веднаш по појадокот сите бевме зафатени околу зградата и дворот на интернатот. Извесно време работев. Потоа со Балабана излегов в град. Питомците ми соопштија дека ме барал некој човек од Кавадарци кој дошол да учествува на прославата, а тој беше тетинот Диме, со кого подоцна се најдов.

Со Балабана накупивме овошје од пазарот, а потоа јас купив една кошула. Тогаш се најдов со тетинот и еден друг Кавадарчанец. Со нив малку прошетаваме, а потоа се вративме на ручек. По ручекот се облеков и излегов со Илија Трајковиќ...

По вечерата излеговме цела група, зашто не се плашевме дека некој ќе нè забележи, зашто некои одеа на дежурство по училиштата, каде што беа префрлени постелните работи за да преноќеваат гостите.

По кратко скитање низ град, појдовме на станица да пречекаме некои ученици што доаѓаа на прославата.

Враќајќи се оттука на дневен ред ја имавме кафеаната. И бидејќи целото друштво не сакаше да оди в кафеана, отидовме само јас, Илија Трајковиќ и Тошевиќ. Отидовме во кафеана „Ориент“. Се разбира тука имаше женски и една русокоса веднаш ми се залепи за око. Откако испивме по едно кафе, решивме да погледаме уште во некои кафеани... Отидовме во „Крит“. Илија пред малку си отиде, а нам тука не ни се допадна и се вративме назад во „Ориент“...

Увидов дека само во идеална љубов можам да ги задоволам своите желби. Дај ми, господи здравје и живот, мојата најголема среќа ќе биде, ако моите изливи на чувства ѝ - ги предадам на мојата жена, која ќе ја земам од чиста љубов, а која кај себе ќе ја има како својство невиноста и искреноста воопшто спрема мене.

Сабота, 4 ноември 1933

Гости од сите страни пристигнуваат. Крагуевац е сè пожив. Излегов на корзо да шетам, полно свет. Го најдов тетинот и отидов да ми ги предаде работите, всушност, јадењето што ми го

испрати Баба - леблебии и бонбони, и уште некои работи што требаше да му ги предадам на војникот.

По ручекот доста време останав во интернатот, потоа малку дежурав, но оттука побегнав и отидов да гледам огномет.

Вечерта одново бев одреден на дежурство, но повеќе спиев отколку што дежурав.

Недела, 5 ноември 1933

Денот одамна со есенските облаци и студот. Уште пред осум часот едно чудо свет одеа кон гимназијата . Ние бевме наредени пред гимназија. Секаде наоколу се полнеше со свет. Се чекаше да дојде кралот. Свеченоста не почна сè до неговото доаѓање. Такви се тие привилегии во денешно владеење. А и самиот крал без желба доаѓа овде во Крагуевац, зашто овде се приврзаниците на бившата династија на Обреновиќевци. Ете до какви размирици доаѓа во државата каде што на чело треба да биде некое однапред одредено лице. Кој однапред може да го одреди менталитетот на еден иден водач на народот!

Кога се појави кралот, масата до изнемоштеност викаше: „Да живее“! Тој присуствуваше на светењето на спомен-плочата, одржа говор и, испратен пак со „да живее“ отиде, по него фрлаа цвеќиња.

Потоа преку радио ги слушавме говорите што се држале во гимназијата. Попладне му го однесов куферчето на тетин Диме, а потоа свратив во палилулското училиште, каде што се задржав долго читајќи весници.

Оттука отидовме в гимназија за да ја разгледаме изложбата. Но, поради тоа што тука имаше многу свет, останавме до мрак без да можеме да влеземе. Вечерта на палилулската станица го испратив тетинот Диме, зашто си одеше за Кавадарци. Бидејќи бев уморен, а и поради далечината на интернатот, свратив во палилулското училиште и тука си легнав.

Понеделник, 6 ноември 1933

Штом се облеков, се вратив во интернатот на појадок. Попладнето отидов на концерт, кој божем беше за ученици, а таму не нè пуштаа, та одвај се провлековме.

Вечерата на корзото ми паднаа в очи погледите на една мала убавица што ми беа наменети мене. Јас исто така ѝ вратив со поглед. Ми остана во паметта. По вечерата отидовме на концерт во соколаната, а таму не само што не нè пуштија да влеземе ами и нè набркаа жандармите.

Ја видов малечката кога со родителите отиде на концерт. Немајќи што друго, јас отидов на кино, а по преставата се вовлеков во соколаната каде што уште течеше програмата.

Стоејќи горе на балконот, ја барав малечката меѓу светот, но никако не можев да ја најдам. По завршувањето на концертот ја здогледав малечката: си одеше дома. Заспивајќи, мислев на неа.

Вторник, 7 ноември 1933

Кога се разбудив, секаде наоколу лежеше густа магла. Околу десет часот излегов в град, покрај другите работи најповеќе за тоа да ја видам малечката. И ја видов. Стоеше пред портата. Отидов в гимназија и за разгледав изложбата. Оттука свратив кај нашинецот Митре меанџијата да ти прочитам весниците.

Вечерта одново бев на корзо за да ја видам убавата малечка, но неа ја немаше. Па таа е уште дете за некоја сериозна работа... Но сепак би можела да биде прекрасна љубовница.

Среда, 8 ноември 1933

Како што сонував оваа ноќ, не верувам дека тоа ми се случило кога и да било порано. Сонував како да сум во Неготино. В. сестра ја извести В. за моето доаѓање и таа веднаш излезе, но не се поздравивме, зашто јас бев лут. Сонував една операција на слепо црево и веднаш потоа пациентот одеше. Копав нешто. Пливав. Па сонував битка во која беше ранет Димитрија Анг. Шетав со другарите во селото и др.

Штом се разбудив, веќе свонеше за појадок. Времето до ручек го минав во препишување. Попладне отидовме во горното основно училиште и се сликавме сите што дежуравме за време на прославата. Тука добивме и по една значка со гимназијата потставена на неа. Наскоро падна мрак. Дождот одвреме-навреме подвртнуваше.

Четврток, 9 ноември 1933

Дожд, читање, малку шетање и друго ништо.

Петок, 10 ноември 1933

Денеска денот осамна без магла. Претпладнето го минав работејки. Попладне отидов уште еднаш да ја разгледам изложбата, а и знаев дека таму ќе ја видам малечката на скаутската изложба. И ја видов. Бидејќи беше дежурна, ја терав да ми објасни некои работи, а всушност го барав нејзиниот светол поглед. Но од него ни трага. Можеби во својата детинска наивност сакаше да го прикрие. Но што е најважно таа е така умилна и дражесна, драга.

Сабота, 11 ноември 1933

Кинејки се поради ваквиот начин на живеење, ми мина со учење денот, со исклучок што денес слушав предавање за Полска.

На корзото постојано седев пред радиото без оглед дали тоа свиреше или не, зашто носев искинати панталони.

Вечерта ме разгали филмот „Нокта на големата љубов“. Ах, љубов! Колку е тоа во својата суштина возвишено и убаво!

Недела, 12 ноември 1933

Бидејќи ноќеска доцна си легнавме, доцна и станавме. Отидовме в гимназија и разнесувавме некои работи.

Во денешниот број на „Вардар“ ја прочитав мојата статија одговор на статијата од оној психијатарот. Триумфирав во себе,

што настапив јавно да ја бранам својата раса, својот народ, зашто ги напаѓаше Македонците.

Потоа, се вообичаени работи, а вечерта пак ја видов малечката на корзото, гледаше во мене и намерно одеше во близината на нашето друштво.

Понеделник, 13 ноември 1933

По толку денови, пак настава. На часот по француски јазик се скарав со наставничката.

Вторник, 14 ноември 1933

Предавањата завршија, а кога се вратив во интернатот најдов нови питомци, меѓу кои и еден од моето село.

Со денешната пошта примив и една картичка од мојот другар Димитрија Григоријевиќ, питомец по воената академија, со кого имав одамна престанато да се допишувам. Исто така примив картичка од Неготино од другарот Пантелија и од другарката Горица.

По попладневните часови јас им одговорив.

Среда, 15 ноември 1933

По вообичените работи пред вратата од економот турканица поради оправка на чевлите. Но добив и нов костум. Вечерта излегов, иако се излагав на опасности, но се решив да го гледам симпатичниот Вили Франча и умилната Лилиен Харвеј во филмот „Конгресот се забавува“ од времето на Наполеон.

Четврток, 16 ноември 1933

Во ваква монотонија еден чекор напред низ животот.

Петок, 17 ноември 1933

Иако нема други мотивации освен училиштето, ќе имам по некојпат мотиви од интернетот. Кога утринува од воспитувачот побарав перо, зашто имав писмена работа, тој ме натера сам да си

купам. А тоа сето го правеше, зашто не бев за време на прославата редовен на дежурствата. Другиот воспитувач ми дофрли поради аферата со сирењето. Срамота, за парче сирење да се зборува толку многу. Ете затоа бев одбиен кога побарав перо. Но нека знаат тие два скота дека јас не спијам и дека сум свесен за сè што ми се прави, а особено за неправдите.

Сабота, 18 ноември 1933

Денот бега, а и извесен период на животот со него. Секој ден имаме нови и нови поими, но со однапред земени директиви.

Денес за време на одморот примив писмо од Димитрија Григоријевиќ во кое ми испрати една фотографија. На фотографијата беа тој и брат му. Можам слободно да речам дека тој ми е еден од најдобрите другари.

Откако денот мина безначајно, вечерта го гледав филмот „Мајка“. Во него е претставен најреално животот на една мајка наспрема децата. По легнувањето, долго, долго размислував за својата Баба која, подгрбавена, мораше многу години да заработува пари за леб, а мислев и на мајка ми, која исто така не изостанува зад неа. Но ако еднаш животот ми дозволи, јас достоино ќе им се одложам.

Недела, 19 ноември 1933

По слаткиот сон, време беше за појадок. Потоа отидов во болница на хируршкото одделение. Докторот ме прегледа и ми препиша на рецепт некои средства за болеста на чмарот.

Од болницата отидов во гимназијата на седница на Трезвената младеж, а во гимназија, затеков писмо од Пане од Неготино, во кое беше и писмо од В. Нејзиното писмо со искрена содржина многу ме погоди, а особено „милозвучната“ реченица: „Сакам да пишувам зашто сум уверена дека хартијата сè прима“.

Попладнето, покрај другите работи, и напишав на В. едно топло писмо. Вечерта, работа и задирање со другарите.

Ноќ...

Понеделник, 20 ноември 1933

Наставата мина, а попладнето отидов на седница на Литературната дружина. Но тука не можеше да се чуе ништо освен карање. А тоа беше само затоа што едно множество членови не бевме задоволни. А и не бевме задоволни со досегашната управа, која беше минатата година насилно избрана. Членовите на управата се избираа меѓусебно, а надзорниот наставник тоа го потврди и сега жестоко ја брани таа диктаторска управа која треба по секоја цена да биде симната.

По седницата го испратив писмото до Панета во кое беше и за В. Оттука отидов кај нашиот лекар да ми го потпише рецептот од болницата. Тој ме предупреди дека лековите, и покрај високата цена, ќе ми бидат некорисни. Ми даде некое средство и ме утеши велејќи дека моето заболување е честа појава кај многумина. Па и докторите се такви, избегнуваат да им го дадат на пациентите потребното средство ако тие немаат да го платат. Ох, материјализам! Материјализам!

Потоа отидов кај економот да му го побарам костумот, а тој ме одби со својата вродена умешност, зборувајќи дека сите ќе добиеме. Ништо не сакаше да знае, па ни тоа дека немам што да носам. Но што можеш? Ние сме деца на робја, деца земени од господарите божем да нè школуваат и на тој начин да ги задоволат оние долу на југ со кои постапуваат како со робја.

Со ваквите постапки само нè предизвикуваат спрема себе. Но можат да ни го расипат и здравјето. Да даде господ здравје и живот, а во иднина јас сè ќе расправам.

ДНЕВНИКОТ ОД АДА ЦИГАНЛИЈА

(пишуван на македонски јазик)

(Белград)

„ ... Кај мене се јави желба на парче хартија ... да го изразам она што сум го почувствувал за несекојдневните дни, за дните како овие во кои има можности за долги размислувања.“

(С. Пинџур)

Стоев налактен покрај прозорецот. Пред мене се решетките, мрежата против комарците, дрворедите на оголените црници, црвениот од тули затворски сид, зад кои можат да се видат врвовите на врбите и на малку облачното и зацрвенето небо кое се губеше во маглиштето накај северозапад. Денот гаснеше... стоев, а погледот ми скокаше по панорамата, а мислите ми беа бесцелни. Во тој миг штотуку го довршив писмото за другарката Л. Колку многу сакав, а колку малку умеев да ѝ кажам и колку малку просторот ми дозволуваше да го сторам тоа. Нејзе, не без причина имав толку многу да ѝ кажам, но малку умеев, а и можностите не ми беа големи.

Педесет дена како не сум слободен. Релативно може да се земе дека е тоа мал временски период. Но по она што сум го преживеал, тој период многу отскокнува од другите. И не затоа што сум во овие специјални околности, зашто во такви бев и порано, во 1933 година. И макар колку и да има сличности, а и ако не, зашто лишувањето од слобода од политички причини го следат секогаш добро познатите методи на оние што сакаат да си ја запазат својата „од бога дадена“ положба и тука е разликата. Ако по ништо друго, тогаш по она што човек веќе однапред ја знае процедурата низ која ќе мине. Кога греша против законот, знае и чека таа да мине како и секоја друга формалност, чекајќи таа врз него да се струполи со сета своја тежина. И како ниски инквизиторски методи нафрлани со парталите на денешната цивилизација, човекот сето тоа го знае, чека и по сето тоа се приготвува да остане нескршен и со здрав и бодар дух. Зашто тоа не е доследност само во буквална смисла, ами и настојување неговата индивидуална еволуција во општото настојување на прогресивните сили да не се прекине.

Стоев налактен и додека погледот бесцелно ми скиташе преку решетките ту на оголените црници, ту на врвовите од врбите, ту на езерото кај Сава, до ушите ми допираше вревата од работата на периферијата на големиот град и ликот на возовите што патуваа на разни страни – мислите пак си врват. Мислев исто како

пред две години од истата оваа кука и ја гледав истата панорама како до мене допираше истата врева и истата бучава. Нели го мислам пак истото, она што сум го мислел и тогаш праќајќи го мојот поглед во просторот на слободата таму зад затворските сидови. Секако дека не. Пред сè друго, тука се поминати две години за кои се натрупало искуство на стварноста на еден човек кој сам се пробивал на студиите и кој сега има дури и диплома, со другите свидетелства, што лежи свиткана во некое коше на мојата селска соба таму далеку во Македонија. Тогаш, пред две години, ми беше уште пресно сеќавањето на моето неуспешно патување во земјата на хероизмот и борба за подобар живот. Денес таа земја стенка под игото кое ѝ го истовари меѓународната реакција, а во лицето на потомството на големите инквизитори. Денес меѓународната реакција си ги пречистува сметките, крв тече од народните маси, кои се приготвуваат и зреат за да извојуваат подобар и повесел живот. Тука е и приказната за едно непослушно чедо, кое и по вторпат им фрла на мајка си и Баба си црни мисли. Баба ми која со нејзината бела осумдесетгодишна глава има само едно минато на црни мисли, прво за татко ми, а потоа за мене и секогаш ми повторуваше дека со мојата „неразумна“ глава ѝ чинам да ѝ се повторува невеселата историја. Мислејќи на нејзината желба, се прашувам: Не грешам ли што мојата Баба своите задни дни не може да ги мине спокојно крај своето најмило? Не, секако не! Не сум јас виновник за нејзината судбина. Јас сум само еден од оние што ги даваат своите скромни прилози во борбата против судбините на многу и многу онакви каква што е и Баба.

И мислам и не мислам како првиот пат кога бев овде. Мислам, зашто мислам на она што стои пред мене чувствувајќи се дека ни најмалку кај мене не е растресено моето уверување со сето она што имаше за цел да го растресе и со сето мое минато. Не мислам дека пред мене се уште појасни поголеми перспективите, перспективите на сите оние што се со исто уверување, и тоа појасни, под светлината на настаните што се развиваат на сознанието во мене дека патот по кој сум тргнал е пат на луѓе кои

покрај сите пречки ќе останат со чист образ и ќе бидат соработници во изградувањето на еден почовечен живот.

Овде од оваа страна на решетките човек има повеќе време за размислување. Поправо сето време тој, сакал-нејќел, го минува во размислување. Понекогаш сето тоа завршува и со голема меланхолија, но сетики тоа не одраз на некоја си депресија што постојано навлегува во мене, а сметам дека и кај другите е ист случајот. Ако би било противно тоа, тогаш секако би било паѓање на еден затвореник, паѓање со кое само би го тврдел она што си го имале за цел оние што нè довеле овде – скршување на духот на еден човек. Во некои моменти дури и јас самиот настојувам да си внесам некоја меланхолија во мене – сакајќи на тој начин да го зауздам мојот темперамент, кој, признавам, ме фрла во доста големи грешки на кои и другите ми обрнуваат внимание. Сакам само до толку да ги зауздам, онолку колку што иако сега имам 25 години, во мене има нешто несериозно, и ако имам едно искуство, сепак сум груб и неизделкан, кои работи макар колку да не се големи минуси во општата конституција на еден човек, сетики претставуваат еден непотребен баласт кој треба да се симне од таа конституција.

Стоев и мислев за сите овие работи и сè повеќе идев до сознание колку се тие опсежни работи и кои треба со внимание да се анализираат. Доаѓав до сознание колку е тоа тешко и колку труд треба да се вложи ако сака да се изрази сè што се чувствува. Многу време има поминато откако не сум правел обиди да го изразам на овој начин сето она што сум го чувствувал, што сум го преживеал и искусил.

Додека бев во гимназијата, водев дневник, но тој беше само хронолошко бележење на секојдневните настани на мојата непосредна околина и овде-онде може во него да се најде забележано нешто што сведочи дека јас подлабоко сум размислувал за сето она што било и што јас сум го нотирал и чувствувал. За сето време на студирањето само во понекое писмо се обидував да го изразам тоа и да му го кажам на онега на кого му било наменето писмото.

Мислејќи на сето ова, кај мене се јави желба на парче хартија да го нафрлам сето она што сум го преживеал и искусил, дури не толку ни тоа, отколку да направам обид и начин да го изразам она што сум го почувствувал за несекојдневните дни, за дните како овие во кои има можности за долги размислувања. И низ тоа размислување да го анализирам како моето минато така и сегашноста, дека може да се најдат многу грешки, а на грешките најубаво да се учиме како да не ги повториме. И затоа ќе се вратам назад во овие педесет дена откако сум затворен.

Беше скоро ручек време. Баба баш нешто приготвуваше, а јас тоа време излегов да чујам радиовести во кафеаната. Таа баш ми напомна да не задоцнам. Нема да се задоцнам, ѝ реков јас, но не се вратив. Мојата мила бабичка ме чека.

Уште и не беа почнати вестите кога во кафеанчето влезе една цандарска патрола од двајца и по мала пауза и еден од нив ми се обрати и ми рече дека има нешто да ме праша. И бидејќи имав намера да си одам дома на ручек, излегов со нив. Штом ја заминавме нашата порта, јас сакав да се вратам, зашто сметав дека ми е дадено објаснување за претресот што го правеа кај мене, зашто тие така ми го претставија пардонирањето во кафеанчето, но не ми дозволија и бараа да појдам со нив. Јас веќе ја насетив работата и им потцртав дека ако сакаат да ме лишуваат од слобода, треба да ги исполнат формалностите и да ми дадат решение. И секако затоа што е ова еден национално потиснат народ, тие штиковите ги ставија на пушките и ги управија кон мене. Сето тоа, сиот оној свет што беше во кафеанчето и сите оние што беа надвор, со големо внимание го следеа. Пред нивните очи врвеше сликата на едно насилство над еден нивни син. Од друга страна тоа требаше да им влее страв во коските на сите тие што гледаа. Готови беа смрт да сеат ако робот си го дигне својот глас.

И кога неколкупати околу рацете ми го врзаа синцирот и го заклучија, ме потераа пред нив. Зад мене останаа луѓето со своите погледи да ме испраќаат, а во нашиот двор го чув расплаканиот глас на Баба. Оф, леле! Викаше таа. Иако беше многу ладно, пак не ми дадоа да го облечам зимското палто и капата што еден

другар ги изнесе. Секако дека мислеа оти од студот во мене ќе се замрзне и мислењето на еден народен син.

- Ете гледаш, Страшо, нисам хтео да те пред људима везујем, али ти ниси хтео да будеш послушан, наравно ја бих те ван села опет везао, знаш, дужност ми је.

Така рече, а сигурно затоа ме поминаа низ кавадаречката чаршија, за да ме види светот врзан. Секако дека ќе ме понижеа да ме водеа врзан по околните патишта до жандермериската станица, а вака... вака барем народот можеше да види што го чека ако си го бара своето право. Зар тие мислат дека на некој му трепна срцето? Се лажат! Овој крај е прочуен по својата слободарска борба против ропството. Традицијата на таа борба е жива и таа се продолжува со нови методи и млади сили.

Нема да ми излезе од моето сеќавање една епизода кога ме водеа покрај финансискиот оддел пред кој стојеа двајца финанси. Откако еден од моите спроводници се поздрави со нив, за'ржа како куче вртејќи глава кон мене, а финансите задоволно се смееја.

Тоа најубаво го илустрира расположението на оние што дошле кај нас да го чуваат законот и да администрираат над македонскиот народ.

- Где си досад био? - тие зборови ми ги нафрли командирот на станицата гледајќи во мене со сверски израз.

Штом го направија вообичаениот претрес и ми го упатија прашањето „ Да немаш уште нешто” (секако дека мислеа оти треба да го извадам и она што го имам во главата), намина поручникот, цандарот и праша:

- Ви сте? А ... а! Ви сте тај кога ја држава школовала, а сад јој се тако одужујете - Срамота!

Уште со неколку зборови заврши неговата критика и отиде. Мисли тој дека државата е она што му е нему дадено да го чува - интересите на властодршците. И како народот да не е оној што носи сè на свој грб, па и моето школување.

- Где си се крио, зашто нам се ниси јавио? - така го започна распитот командирот од станицата.

Зар навистина се криев, се прашував јас. Тогаш, во тој случај Кавадарци и Ваташа се една голема скривница. Но сигурно тие со тоа сакале да конструираат една вина и на тој начин од мене да создадат виновник, зашто по позитивното законодавство треба прво да постои кривично дело за кое ќе одговара човек кој е виновен.

- Шта ви желете? ... Слободну Македонију, македонско право? О свему ми имамо података ... Него би требало смакнути једно двадесет глава као што је твоја, па би све било мирно!

Со многу такви зборови беше исплетена беседата на уважениот командир. Настрана сета онаа памет и важност што сакаше да ја изнесе низ тие зборови, но само едно е значајно, тие зборови беа огледало на она што му го мислат на македонскиот народ оние што него го владеат.

Некаде на полпат меѓу Неготино и Кавадарци, врзан, со двајца зад мене, ја испратив старата година. Со новата, 1941 година, одев на средба со искушенијата што треба да ги почувствува секој што и најмалку сака да ја држи право главата. И бев предаден на власта во Велес. Тука бев потребен во интересот на истрагата.

„Но ти не треба да молчиш, зошто да те тепаат ...? со тие зборови ме пресретнаа служителот и двајца слободњаци од притворот, кои тука биле доделени на работа. Иако бев сигурен дека тие се поставени како добронамерни и незаинтересирани да вршат „морална“ пресија, сепак не можев да сфатам дека толку ниско може да биде паѓањето кај извесни луѓе и кај нив ни најмалку нема чувство што човека го фрла во еден стоицизам спрема сè што го чека.

Од нивните зборови произлегуваше рефлекс на нивниот сосема скршен дух, нивното неверување во сè кога од другата страна ја имаат предвид грубата сила. И макар колку да се занимавав со нивните зборови и макар колку да ми изгледаа ниски, јас искрено ги сакав и сакав на тој начин да им вратам за нивното жалење. Ги жалев тие бедници што беа во состојба да им ги лижат нозете на оние што под нив го фрлиле целиот наш народ, а поединци, како што се овие бедници, ги довеле и до тој степен на духовно скршување.

Во интерес на истрагата ја бев доведен во состојба да не можам да стојам на нозе. Оние што ја водеа истрагата настапуваа како грамадни сили кои можат да се слушаат и како питачи кои сакаа да им се смилувам, а сè на сè тоа беа само бесни пци што верно го чуваа трлото на своите чорбации. Дали макар во еден момент ме поколебаа? Не! Тоа го почувствував. Дали згрешив? Мислам - да, во една мала мерка. И баш оти можев да не згрешам воопшто, до толку повеќе се осудувам што ја направив и таа мала грешка.

Потоа бев предаден во понатамошна надлежност на скопската полиција. На скопската станица, кога со мака излегов од перонот, гласот на еден носач допре до мене: „А реума, реума?“ жалосниот глас на носачот слатко ме насмеа. Ни на крај ум не му беше на најексплоатираниот роб, носачот, да може реума и да се добие кога се настојува да се отфрлат оние услови што ја носат вистинската реума, кои носат глад и беда за него и милиони нему слични.

Скоро целиот ден во мојата ќелија врвеа оние што беа најниско паднати. Ги слушнав нивните иронични и со многу закани исполнети забелешки: „Их, мајку им нивову што те упропастише!“ врвеа тие ниски и гадни созданија и настојуваа со нивното дефиле да ми влеат страв, да внесат неспокојство.

И навистина, - и сам не верував, јас бев упропастен за натамошната „надлежност“ - „истрагата“ беше заменета со болница. Утредента бев сместен во еден автомобил во придружба на еден агент. И кога автомобилот ја остави и периферијата на Скопје, јас се сетив на еден нивни познат трик - но зборовите на агентот го надоместија: Ме носеа во кумановската болница, зашто им беше нужно светот да ме види до која степен бев донесен за време на истрагата.

Непредвидената епизода не само за мене ами и за нив, лежењето во болницата, започна штом бев изваден од автомобилот, во едно мало одделение беа приготвени два кревета, еден за мене, друг за агентот кој требаше да ме чува и да биде „здро-во-болестан“ како што самиот викаше.

Болничкиот мир, чистотата, нечујното влегување на сестрата - сето тоа така се разликуваше од атмосферата во полицијата.

Деновите се нижеа. Болничката атмосфера сама по себеси ме силеше на мислење. Баба ми и мајка ми таму далеку во неизвесноста за мојата судбина. Но сето тоа не ме фрлаше во депресија. Ми беше само жал, зашто со сето ова им задавав болка. За мене лично само толку ми беше жал што низа планови со овој случај паднаа во вода.

На крајот пристигнав и во Белград и по распитот на судот полициското ауто ме одведе некаде. Ада Циганлија. Кошавата брише преку Сава. Нашиот чамец се лула и нè носи кон куќата со смрачен изглед - во затворот. Уште оддалеку се назираат силуети низ решетки, тие се со нашата судбина.

По две и нешто повеќе години пак сум тука. Во собата што ми е одредена ме очекува еден другар работник од Белград. Неговиот глас, неговото однесување многу ме потсетуваше на мојот најценет другар од студиите - другар кого го ценев како најкарактерен, најискрен, како човек што ретко се среќава. Но ден-два по тоа тој отиде в болница, а јас останав сам со моите мисли, но со една најмногу, со другарката Л.

Мислите во кои бев потонат, по пишувањето на едно писмо за неа, придонесоа да дојдам на идеја да ги бележам моите мисли од ден на ден, доживувањата итн. Поправо да се анализирам себеси. Но над сите мисли се наткрилува една мисла: доживувањата овде во затворот, каде што животот е така едноставен, се така ретки. Доживување е за мене кога се дели поштата - чекам писма, а најмногу од неа. Копнеам и чекам. Само еднаш, неколку збора од неа напишани толку надеж, толку радост ми влеаја, но тоа беше само една искра што светна и изгасна. Дали смеам да дозволам од таа причина? Дали смеам да дозволам моите субјективни преживувања да ми го исполнат сето време кое е многу порастегнато отколку кога е човек надвор? Дали со тоа не се повлекувам во себе со својата единствена мисла и се оддалечувам од сите настани што течат со вртоглава брзина? Што е тоа што се случува во мене? Дали со сето тоа не забраздувам во некојси индивидуализам и некое си живуркање во таа смисла? Не и по стопати не? Не затоа што моите чувства спрема неа се развија на сосема друг начин за разлика од оние што се развиваа спрема

другите жени, чувства што се викаат љубов. Не, зашто во другарката Л. гледам жена со особени својства. Жена што навистина може да ми биде другар онака како што јас чувствувам да ми биде другар. Во неа го најдувам она што кај мене не можам да го најдам. Мислам дека таа е во состојба во мене да внесе нешто, што ме прави кај себе да наоѓам многу недостатоци. Јас, кој не можам да трпам према мене да се пројавува многу нежност, најдувам дека таа со нејзината другарска непристрасност секогаш ќе биде тука за да не се најдам осамен. Другарката Л. од пред една година, а особено од пред неколку месеци - тоа е една кај мене отсега непозната мисла. На неколку дена од моето идење тука на 1 февруари вечерта, седејќи сам во мојата затвореничка соба, моите мисли брзо трчаа кон неа враќајќи се една година назад. Се сеќавам на една бурна ноќ, а и сега времето надвор е такво, кога шетав со неа. Тогаш кај мене се роди она чувство, кое е сега до неизмерен степен израснато, а и понатаму непрекинато расте. Тоа е мисла што постојано лебдее пред мене, тоа е мисла што никнува од секој ред на книгите што ги читам, тоа е мисла што ме чека наутро и ме испраќа навечер, тоа е предмет на моите соништа. Другарката Л. --- тоа е инкарнација на моите стремежи, неизоставен атрибут според моето уверение.

Чувствувам: јас не можам да најдам зборови со кои би ги изразил тие мои чувства кои не можат да ме одведат во никакви индивидуалистички бразди ами чиешто опредметување уште може да ме тргне подалеку од секое заструнување. Не е ли тоа натценување, не е ли тоа само една фикс-идеја која еден ден ќе изветрее како секоја илузија? - се прашам јас. Од ниедна страна не можам да најдам афирмативен одговор на тоа прашање. И таа самата кога ми викаше дека сепак тие чувства спрема неа еден ден ќе изветреат како и многу други, сакаше да обрне внимание на тоа дека сè е со свој ток и крај. Таа ме тераше своите чувства да ги задушам, зашто таа нема да може да ми одговори на нив. Јас сум немоќен за такво нешто, тие пак растат и дали со тоа јас не си создавам кај себе една фикс-идеја, која како сврдел за еден завој повеќе се вовира во нас до колку ние се стремиме да ја отфрлиме. Како што вели Нуго во еден свој расказ на чиј наслов

не можам да се сетам. И ми велеше дека моите чувства се само една фикс-идеја. Дали затоа што таа мислеше дека се неискрени? Но ако така мисли, таа треба само да сирне во мојата душа и ќе се убеди во спротивното. Дали можеби затоа што таа нејќе да одговори на нив? Ако е од таа причина, тогаш јас не можам да си најдам објаснување. Тогаш, кога напoлно ќе се уверам во ова последното, кај мене ќе се настапи големо кршење. Колку се плашам од тоа! Не од тоа дека таа ќе ме скрши во секој поглед. Не за тоа. Но кршење во една смисла ќе има. И затоа што таа не ми пишува, го гледам остварувањето на мојата мисла и јас од неа се бранам. Тоа е причината за големите бури во мојата внатрешност. Она што ми е во мојата природа необјасниво и тоа баш не дава од мојата внатрешност да избие на површината ни една трага од сета бура. Тоа необјасниво во мојата природа ме потсетува на водите на Јангце за кои една писателка вели дека во нивната внатрешност има бесни и опречни струи, додека озгора лежи една скрама на неподвижност и стаеност.

ЗА ДНЕВНИКОТ И ВРЕМЕТО

ПО ОСЛОБОДУВАЊЕТО на Македонија, органите на народната власт најдоа во архивите на стара Југославија документи за просветната политика во тогашната Вардарска бановина, односно Јужна Србија, како што обично се викаше Македонија. Еден од тие документи е и писмото на сенаторот С. Крстиќ до банот Вардарска бановина Жика Лазиќ во кое покрај другото се вели дека. . . „ Секако отворање на училишта во Јужна Србија е штетно и спротивно на националните интереси . . . ”. Ова, како и еден мал поглед на општествено-економските прилики и политичката состојба во Македонија по Балканските војни редовно зборуваат дека кај великосрпските властодржци бил присутен стравот од тоа дека просветувањето на македонскиот народ носи со себе и буђење на свеста и сознанијата што логично водат кон сè поголем револт против политиката на поробувањето и овесправеноста. Впрочем, управувачите на стара Југославија не требало да се враќаат многу назад во македонската историја па да се уверат дека во времето на националноослободителното движење и ВМРО народот го воделе токму интелектуалците како: Гоце Делчев, Јане Сандански, Никола Карев, Ѓорче Петров, Даме Груев, Димо Хаџи Димов исплашена од евентуалното повторување на историјата во Македонија, власта презеде и многу други мерки да го попречи тоа. Во Вардарска Македонија 1918 година се управуваше според поспецијалните одредби и наредби. Македонците живејат независно од законите на т.н. кралство на Србите, Хрватите и Словенците, а за овој дел на земјата важеа и посебни права. Единствено Комунистичката партија на Југославија и ја призна националната самобитност на Македонците и нивното право на самоопределување до отцепување. Овој правилен страв на КПЈ е посебно значаен за привлекувањето на масите од Македонија во нејзините редови и борбените линии. Тоа веднаш се манифестираше на општинските и парламентарните избори во 1920 година кога Комунистичката партија на Југославија доби во Македонија 38% од вкупниот број гласови и во Уставотворната скупштина Македонците испратија

15 комунистички пратеници, од вкупно 58 колку што Партијата доби мандати во цела Југославија. Истата година, и покрај теророт, комунистите победија на општинските избори и ги зазедоа општините во Скопје, Велес, Кавадарци, Куманово и некои други места во Македонија.

Каква беше состојбата во Македонија за време на стара Југославија, најдобро зборуваат и овие податоци: од вкупно 14.000 жандари, колку што имаше стара Југославија, во Македонија беа стационирани 12.000, Македонскиот јазик е забранет, бројот на училиштата- крајно недоволен. Македонскиот народ беше измамен и при спроведувањето на долготрајната аграрна реформа. Наместо одземената земја од бегови да им биде доделена на оние чија што била и со векови ја обработувале, власта им ја даде на колонистите, жандарите, „солунашите“, таканаречените „национални елементи“, а само 2,4% од неа доби македонското селско население. Аграрната реформа во Македонија создаде нови феудалци, како што беше случајот со Милан Стојадиновиќ, подоцнежниот претседател на владата еден од експонентите на фашизмот во Југославија, кој во Тиквеш доби во посед цело село.

Но не сите колонисти во месното население гледаа непријатели, како што и старите жители во селата во нив не гледаа единствени виновници за својата тешка општествено-економска положба, обесправеност и немањето на политички слободи. Напротив, подоцнежните настани, па и НОБ и Револуцијата, покажаа дека многу синови на тие колонисти активно се вклучуваа во единиците на НОБ во Македонија и се бореа против фашистичките окупатори за слободата на македонскиот народ и народностите во Македонија. На некои паднати борци од редовите на колонистите им се подигнати и споменици во знак на благодарност (во Кавадарци, на пример).

На македонската земја крв пролеваа и припадници на српскиот народ, тие чинеа не за да создадат од Македонија нова кралска колонија туку со чувството на братство меѓу југословенските народи, верувајќи дека и народот од овој дел на Балканот, кој најдолго останал под турско ропство, најсетне ќе заживее

слободно во една братска заедница. Таквите борци не биле малобројни, како што не биле малу и Македонците-доброволци во редовите на српската војска што се бореле во рововите на Првата светска војна верувајќи дека победата ќе ѝ донесе слобода и на нивната Македонија.

Сите нив великосрпската власт ги изигра и тоа не само со стационарањето на толку голем број жандари во Македонија туку и со други мерки против македонскиот народ и народностите Албанци и Турци во Македонија.

Против денационализаторската политика на големосрпската влада од Белград, македонскиот народ се бореше раководен од КПЈ. Затоа и него Обзнаната тешко го погоди. Според податоците, до 1926 година во Македонија се убиени, без некое судење или иследување преку 1.800 Македонци, Албанци и Турци. Низ затворите на стара Југославија минаа преку 35.000 луѓе, а само во 1927 година во нив се наоѓаа 7.000 Македонци. Во такви услови постојано се влошуваше економската моќ на народот.

Власта на стара Југославија беше во Македонија комплетирана со службеници од другите краишта на земјата, пред сè од Србија. Таков беше случајот не само со судовите (дури и служителите и куририте во нив беа од другите краишта), туку и со полициските начелства, просветните институции, училиштата. Во Македонците и македонското население се немаше никаква доверба и не им се даваа никакви служби, дури и споредни. Извесен број од дојдените службеници гледаа во македонското население непријател и објект што треба да го владее, да се присилува да ја сака кралската власт, а своето службување во Македонија го сметаа како животна шанса да се обогатат земајќи голем поткуп и плачкосувајќи го населението и богатствата на оваа земја. Во Македонија постоеја, (на пр. Дебар), реони-казнени логори во кои се испраќаа по казна офицери, полицајци и други службеници од сите краишта на Југославија. Може да се замисли каква збирштина на лоши елементи имало меѓу службениците во тие градови и со каков бес и бескрупулозност го владееле населението од тие општини!

Македонија беше грижа не само на граѓанските партии што беа на власт туку и на оние во опозиција. Денационализација на македонското население беше нишка што ги соединуваше сите политички партии на стара Југославија освен, како што рековме, комунистичката. Сите беа единствени во обесправувањето на овој народ. Меѓутоа, таа политика среќаваше отпори, жестоки судири, протести и решеност да се поведе борба за национално ослободување. Единствено комунистичката партија му подаваше рака на македонскиот народ и помош во неговата борба.

Пред крајот на дваесеттите години од овој век, великосрпската политика во Македонија почна да прави маневри за создавање на каква-таква опора меѓу македонското население. Во тие обиди посебно место зазема желбата да се создаде еден број учени луѓе од редовите на Македонците што ќе бидат приврзаници на кралската политика во Македонија. На почетокот на остварувањето на овие илузии кралската влада во Белград донесе одлука полните гимназии во Македонија да се сведат на нижи, со четири класа, а неполните дефинитивно да се укинат. Така, во учебната 1929/30 година беа укинати гимназиите во Охрид, Струмица, Кавадарци, Гостивар, Куманово, Велес, како и учителската школа во Прилеп. Овој акт убедливо покажа дека великосрпските политичари и дворот се уплашија од порастот на македонската интелигенција и затоа со укинувањето на гимназиите сакаа да се штитат од таа опасност. Од друга страна власта го согледа ќорсокакот во кој беше влезена нејзината политика и се обиде да пронајде некое за неа поблагопријатно решение за да го смири големиот револт на македонското население по укинувањето на гимназиите, кои беа речиси единствени средни училишта во „Јужна Србија“. Затоа пред крајот на 1929, три и пол месеци по почнувањето на учебната година, владата во Белград донесе решение за отворање на специјални интернати во Крушевац, Неготин (Краина), Велико Градиште и Горни Милановец само за ученици од Македонија. Устројството на овие интернати, политиката на прифаќањето на питомците, чиешто подбор го правеа лично околиците полициски началници, како и лоцирањето на интернатите во

центарот на Србија, зборуваа јасно за тоа дека кралската влада сакаше да создаде учени предавници на македонскиот народ, верни орудија за понатамошната негова денационализација. Меѓутоа, иднината ќе покаже дека овој потфат доживеа комплетно фиаско. Но, за тоа понатаму.

Првите генерации на питомците „благодејанци“ коишто во интернатите имаа бесплатен стан, храна, облека и книги, го започнаа летописот на овој потфат на политиката на стара Југославија кој ќе живее сè до 1941 година, до кога интернатот во Крагуевац примаше питомци. Но сите генерации во интернатите живеа во многу лоши услови. На пример, првата група од десеттина питомци, испратена во интернатот по Крушевац, беше сместена во една зграда на касарната на 47 пешадиски полк, односно во една просторија што истовремено беше: спална, училница, трпезарија, а првиот старешина на питомците беше дисциплински офицер, вториот професор на гимназијата, а третиот наредник на митралеска чета! Животот на питомците не беше поднослив ниту во другите интернати. Националистичките елементи, веднаш по пристигнувањето на македонските ученици по интернатите, се обидоа да ги претстават како „деца на големи бугараша од Јужна Србија што се обиделе да побегнат преку граница во Бугарија но ги фатиле нашите граничари и ги спровеле овде во Србија на превоспитување“. Навистина беа потребни многу месеци додека самите питомци, преку раскажувањето вистината за своето доаѓање во интернатите на своите училишни другари успеаја да ги разобличат тенденциозните прикази на великоспските шовинастички елементи.

Во групата питомци за овие интернати во Србија се наоѓаше и Страшо Пинџур, ученикот од с.Ваташа кај Кавадарци. Тој беше распореден во интернатот во Горни Милановац, каде што ги заврши четирите класа на гимназијата со одличен успех, а бидејќи таму немаше полна гимназија петтиот клас го учи во гимназијата во Неготин (Краина), пак како питомец во интернатот за македонските деца.

Како ученик на петтиот клас Страшо влегува во својата зрелост и почнува да пројавува интерес за многу работи вон од

училиштето. Питомците, попречувани од разни шовинистички елементи, не секогаш можеа да ја користат гимназиската библиотека за да позајмуваат книги. Затоа донесоа решение самите тие, со свои доброволни пролози, во интернатот да формираат своја библиотека претежно со белетристички книги потребни за школска лектира. Страшо е еден од иницијаторите за формирањето на оваа библиотека. Овој факт не е така обичен како што изгледа на прв поглед, туку има далекосежно значење за понатамошното развивање на свеста и солидарноста на питомците нови димензии, ги збогати нив со сознанија што дотогаш не биле присутни кај нив.

Од Неготин (Краина) интернатот беше преместен во Крагуевац. Таму Пинџур го продолжува школувањето во гимназијата. Тоа е од пресудно значење за понатамошното развивање и на Страшо Пинџур, селанчето родено на 5 мај 1915 година, од татко Димитрија, учител, другар на Гоце Делчев, учесник во револуционерното движење на македонскиот народ кој не ја видел својата рожба бидејќи загинал истата година во борбите на Криволак. Затоа Страшо растел како сираче во бедно семејство чиј „хранител” била само старата баба Наца, мајката на татко му на Димитрија, позната револуционерка и курирка на организацијата на ВМРО во тој крај, во која активен борец бил и нејзиниот маж, дедо му на Страшо. Токму од таа стара жена Страшо, како што и самиот изјавуваше, го примил првото револуционерно воспитување, таа во него го всадила ‘ркулецот за борба против поробувачите на македонскиот народ. Во долгите вечери на самотијата, тој и баба му (мајка му на Страшо се премажи веднаш по смртта на Димитрија), куќата ја исполнуваа со приказните за тешките времиња и борбите на комитите, за илегалната работа на целото семејство Пинџуреви. Страшо ја слуша непришаната хроника за своите предци и се восхитува од нивните херојства. Тие кажувања длабоко му се всадија во душата и многу години подоцна, еден ден во Крагуевац, во својот Дневник ќе постави прашање: „Дали денеска навистина го почувствував духот на моите предци? . . . Мислам дека нема да ги изневерам!“

Воспитуван од својата баба да ги гледа работите онакви како што се навистина, живејќи во крајно бедни услови, Страшо уште во своето рано детство ја чувствуваше обесправеноста на македонскиот народ, и ја гледаше експлоатацијата на богатиот Тиквешки крај и пљачкосувањето што го вршеа великосрпските експоненти коишто од овој дел на Македонија, од година на година, создаваа сè потипично место за свое богатење и осиромашување на населението.

Природниот талент, бедните услови за живеење, приликите во кои живееше во интернатот, и големата интелигенција и бистрина уште во годините на неговото детство од Страшо направија зрел младинец, дури позрел за својата возраст. Сите тие негови особини ќе дојдат до вистинска експлозија по средбата со Крагуевац, која е посебно значајна за иднината на сите питомци. Крагуевац не само што тогаш беше речиси најработничкиот град во Југославија туку тој отсекогаш бил познат и како противник на дворот на Караѓорѓевиковите, град во кој најмалку нашле можност за постоење поголеми групи шовинистички елементи бидејќи беа потиснувани од напредните работнички слоеви. Во колку ги имаше и во време на отворањето на интернатот во Крагуевац, питомците не можеа да ги сетат, како што се случуваше тоа во Крушевац, Горни Милановац и Градиште, затоа што нив ги гледаа само во малубројните тогашни експоненти на великосрпската политика. Слободарскиот дух на Крагуевац, како пријатен повев, ведаш ги погали и македонските ученици-питомци на кои им ги отвори гостољубивите срца на граѓаните што ги примија како свои деца, како деца на еден намачен народ што и по создавањето на Југославија доживеа нови измами и разочарувања. Токму Крагуевац е тој што им помогна на питомците-Македонци, во текот на сите години на постоењето на интернатот, национално и социјално да се осознаат, им помогна да се зближат со Комунистичката партија, којашто за нив покажуваше посебни грижи и внимание. Како резултат на активноста на партиската организација на Крагуевац меѓу питомците-Македонци кон крајот на 1933 година во интернатот беше формирана скоевска организација, во која членуваше и

Страшо Пинџур. Меѓутоа она што најповеќе ги воодушеви питомците, веднаш по доаѓањето во Крагуевац, беше присутноста на борбата за југословенството што беше задушувано во другите краишта на земјата. Воодушевен од настојувањето на напредните елементи на Крагуевац што повеќе да се шири и развива југословенството и братскиот живот меѓу народите на стара Југославија, Страшо Пинџур, есента 1932 година, го напиша својот прочуен патопис „Во југословенскиот Пиемонт“. Патописот, објавен во скопскиот весник „Вардар“, беше прочитан пред учениците на целата гимназија и авторот награден парично. Во него Пинџур се придружува кон оние што се борат за развивањето на југословенското братство и против великосрпските букачи.

„Беше рана есен, -пишува Страшо Пинџур во овој патопис. – нè галеше студенилото на првите есенски утра, но ние, и покрај тоа, упорно стоевме на прозорците од возот што бесно јуреше низ раскошната долина на Западна Морава. Во раѓањето на денот густата магла ја пробија сенилните зраци на есенското утро, што постепено почна да ни ги открива предметите, потонати во магла . . .“ „Таа земја - пишува понатаму Страшо - што во мугрите на денот се догледуваше низ вагонските окна, таа земја што се покажуваше пред наши очи беше Шумадија.“

Младиот Пинџур се восхитува од Шумадија како земја, во која живее братски народ; тој ги разликува оние што во неговиот Југ плачкосуваат и ги одделува оние од луѓето во Шумадија: сиромашни и потчинати работници и селани, исти како оние во негова Македонија.

„Ако навлеземе во душата на Шумадинецот“, пишува тој понатаму - „ќе видиме дека е тој слободоумен, што ја покажува храброста на неговите расудувања, на тој начин ставајќи му секому до знаење дека никому не ќе дозволи да господари со него. Иако одамна се здобил со национална слобода, овој народ во своето срце носи жив, огнен војнички дух. Тој смело чекори во духот на цивилизираните идеи и секогаш е готов да се брани. Секому Шумадија се покажува ваква. Таа живее со својата традиција и со своето право: таа е убава со своето чувство на

сигурност и со љубовта спрема сите, особено спрема нас од Југ. Ако некој се обиде да гибне во нејзината слобода, Шумадија ќе го разигра својот воинствен дух, ќе затупка нејзиното срце, Шумадинците први ќе летнат со извикот: СЛОБОДА!“

Ете, тоа е дел од чудно убавата, вистинска химна за борбеноста на народот од Шумадија, тоа се визонерски редови, напишани девет години порано за настаните што ќе дојдат по фашистичката окупација во кои Шумадија навистина беше истата онаа што ја виде дечованот од Ваташа Страшо Пинџур при својата прва средба со неа. Таа прва летна во борба, и даде најповеќе жртви, а посебно Крагуевац - градот маченик! Шеснаесетгодишниот Страшо израснува пред нас како голем патриот на југословенската земја во чии граници подоцна ќе го бара и местото и правата на својата поробена Македонија.

Младиот питомец во Крагуевац се оформува на политички план и како борец за ослободувањето на Македонија. Работничката средина, бунтовноста на Крагуевац, исполнета со штрајкови и илегална работа на Партијата, придонесоа за позитивното политичко ориентирање на поголем број питомци - Македонци.

Тој свој раст, тоа свое движење кон револуционер, Страшо Пинџур документирано и богато, релјефно и пластично, и над сè зрело, ќе го засведочи во својот Дневник што во Крагуевац го водеше од ден на ден, грижливо бележејќи ги не само обичните настани од секојдневието туку и своите размислувања, револти, лутања и барања на животните патишта и определби. И документите што ги остави ни зборуваат за една особена атмосфера на тоа време. Во годините на заздравување од големиот удар што на народните сили и нивната КПЈ им го зададе кралската диктатура во Југославија, почна сè повеќе да расте и националната свест на Македонците, коишто ослободувањето на својата земја и национално потврдување го сврзуваат со Комунистичката партија на Југославија. Убав пример за тоа се белешките на Страшо Пинџур, од кои јасно се гледа дека неговите погледи не се само лични замислувања туку и резултат на контактите што тој Пинџур со својот Дневник, на 15 јануари 1933 година ќе запише: „ . . . Разговорот со другарите денеска го

сметам за капитален настан . . . Попладнево со другарите разговаравме за политичките работи. Зборувавме за немањето права на Македонците“. И понатаму: „Вторник, 7 март 1933 . . . Мислата којашто во мојава глава посилно се изделува од другите, а особено денеска, е македонското прашање. Да, да! Прво морам да мислам на нацијата, којашто во градењето на моите универзални идеали морам да ја земам како база . . .“.

Тој упорно ги истражува причините на ропството на македонскиот народ. Тоа му е секојдневна преокупација. Затоа во својот Дневник тој се навраќа често на тие размислувања. На 16 март 1933 запишува: „Вечерта пак разговарав за политичката ситуација во Европа и за директориумот на големите сили. Франција секогаш ги штитела, ги штити и ќе ги штити своите интереси. Според тоа во неа не треба да се гледа како во пријател . . . Затоа Македонија чмае во ропство. Јас секогаш ќе ги презирам силите на Антантата и тоа треба да го прави секој Македонец!“ Такви се размислувањата на младинецот Страшо кој еден ден во својот Дневник ќе запише дека е радосен што се запознал со идеологијата на комунизмот, кој го смета за најправеден општествен строј.

Краткиот живот на Страшо Пинџур е исполнет со политичка борба за ослободување на Македонија од сите видови поробувачи. Во раната младост тој се оспособува за борец против великосрпската хегемонија и поробување на Македонија. Студентските денови му се исполнети со борба против класниот непријател и со приготвување за борба со фашизмот што упорно настапуваше. Замина за Шпанија, да се нареди во интернационалните бригади за спасување на Републиката. Но отиде само до Прага и поради недобивање врска е присилен да се врати и да ја продолжи борбата во својата земја, каде што фашизмот навлегуваше преку многубројните предавници, во сите пори од политичкиот и др. живот на стара Југославија. По капитулацијата на стара Југославија и идењето на фашистичките окупатори Пинџур друг живот и немаше освен животот на револуционер и активен организатор на востанието против фашистичките окупатори на Југославија.

Страшо е личност која умее, како ретко кој друг, да ѝ се радува на слободата, да и пее химни и тогаш кога е таа далеку, далеку. Колку во Крагуевац напреднал во своето оформување како ревуционер и комунист, зборува и неговата писмена задача по литература, изработена во шестиот клас на гимназијата на тема: „Во што е слободата?“ Иако има на располагање еден школски час од 45 минути, Пинџур успева блескаво да ги изрази своите размислувања за тоа што е слобода и во што таа се состои. Сето тоа го има речено движејќи се по крајната граница на тогаш дозволените политички размислувања, кога за најмало префрлање на таа граница се одеше под ударот на злогласниот „Закон за заштита на државата“, по кој беа судени само комунистите. Тој ден во својот дневник ќе запише: „Денеска, барем до некаде, пуштив во јавноста една искра на моите идеали . . . Тема на писмената задача по српки јазик беше „ Во што е слободата?“ Целата ја проникнав со моите идеали . . . “

Еве ја таа, за среќа зачувана задача, во неколку изводи.

„Кога во мојата памет почна да се издвојуваат познанијата за светов, тој истиот свет ја имаше завршено својата игра на светската сцена. Се завршуваа сите формалности околу ликвидацијата на еден страшен колеж, од кој многумина излегоа со зажарени лица: тоа ги милуваше првиот глас на слободата.

Се одигруваше последниот чин, но тој во моето сеќавање, во моите сфаќања, не претставуваше ништо особено: само ме занесуваше таа воена врева, и јас само сакав да тргнам по трагите на луѓето, кои во колонии оделе на фронт, а отаде се враќале без одделени делови, или останувале на фронтот погодени од шрапнели.

Но, доколку времето ги решетеше моите поими толку јас поинаку ги гледав тие игри на животот. Се прашував: што е тоа што ги раздвижува луѓето, во еден таков хаос да ги оставаат своите животи, или да им ги земат животите на другите? Во главава ги префрлав сите оние историски знаења и секогаш во нив гледав страшни драми на поредокот на човекот.

Пинџур како дете не можел да најде одговор на овие прашања што и тогаш, можеби не во ваков вид, се поставувале пред него. Но . . .

„Со добивањето поими по малку можев да си одгатнам некои историски загатки . . . И доколку сè повеќе чекорев по полето на историјата, сè повеќе ги одобрував бунтовите на потчинетите, бидејќи во нив гледав птица затворена во кафез.

До скоро време, иако некои народи имаа своја национална слобода, тие беа робови на своите браќа внатре во земјата . . . Погледнете ги страниците на историјата, тие се исполнети со војни за национална слобода. Но, сето тоа е малку. Масите што ја извојувале слободата не се слободни. Тие се сега во уште поголемо ропство на силната рака, раката на материјализмот.

И кога еден ден човештвото ќе биде устроено според правилта: „Слобода, братство равенство!“ - што сето значи само слобода, тогаш и секој поединец слободно ќе дише под слободно небо. Таквото устројство на човештвото ќе тргне кон вечни патишта, тогаш ќе бидат исполнети општочовечките идеали на големите луѓе коишто нив ги имале за начела.“

Тоа се драгоцените размислувања на Страшо Пинџур за слободата, за она што најповеќе го цени и кон кое се стреми, забележени од него во една училишна задача, без да помисли на опасностите што го демнат поради ваквото пишување.

Токму нејзе, на слободата односно борбата за неа, Страшо ќе ѝ ги посвети наредните години од својот живот. Овие редови немаат за цел да бидат подробна биографија на Страшо Пинџур, туку само краток оцрт на времето во кое настанува Дневникот и тече животот на неговиот автор.

Кога во 1935 година се запиша на Правниот факултет во Белград, Страшо веќе беше член на СКОЈ. Со себе носеше гимназиска диплома, но и неизвесност за својата егзистенција. Додека во интернатите, иако под тешки услови, ги имаше колку толку обезбедено основните елементи за егзистенција, во Белград не можеше да смета на стипендијата ниту на некаква помош. Затоа работеше разни работи: продавајќи книги во аулата на факултетот, служеше во Војводинската менза и др. само и само

да можеше да егзистира. Притиснат од бедата, тој не потклекнува. Напротив, политички е уште поактивен. Се пројавува, со својата активност, во првите редови на македонските студенти на Белградскиот универзитет. Покрај илегалните должности и активности, Пинџур зеде видно место и во легалната организација на студентите „Народен студент“, која беше потпора на КПЈ на Универзитетот. Поради активноста во оваа организација Страшо беше затворен од полицијата но пуштен поради недостаток на докази. Наскоро на Белградскиот универзитет напредните студенти од Македонија формираа друштво „Вардар“, кое имаше за цел да ги обединува акциите на сите македонски студенти и да ја координира нивната работа, политичката и културната активност. Страшо беше секретар на ова друштво, кое наскоро беше забрането.

Како член на Акциониот одбор, што претставуваше раководство на организацијата „Народен студент“, Страшо Пинџур развиваше дејност не само во Белград туку и во Македонија. Особено е забележана неговата политичка активност во парламентарните избори во 1938 година и неговото ангажирање на листата на т.нар. Здружена опозиција. Благодареејќи на таа активност опозицијата победи во Кавадаречката околија, а Страшо ги обиколи Штип, Велес, Прилеп, Неготино и др. места . . .

Својот престол во родниот Тиквеш Страшо го користеше за интензивна политичка работа, за формирање и на скоевски групи и партиски ќелии. Тоа се првите ќелии на КПЈ во Тиквеш што Страшо ги организира не само во Кавадарци туку и во некој тиквешки села.

Политичката активност на Страшо во Македонија не остана незабележана од полицијата. И есента 1940 година, во последните денови на декември Страшо беше уапсен во Ваташа, спроведен во Кавадарци распитуван и мачен, а потоа префрлен во полицијата во Велес, каде што беше толку претепуван што не можеше да стои на нозе. По доведувањето во Скопје полицијата е принудена да го префрли во болницата во Куманово на лекување. Откако од последиците од злочинечката тортура над

него донекаде беа залечени, Страшо беше префрлен во затворот на Ада Циганлија во Белград, каде што по вторпат се најде, и овој пат неосуден, бидејќи пред полицијата не призна ништо. Со ова апсење Страшо Пинџур дојде по вторпат да чека судење иако дело не постоеше. Од затворот на Ада Циганлија Пинџур излезе пред самото потпишување на Тројаниот пакт од страна на кралската влада во Белград. Познати се настаните што уследија по потпишувањето на тој договор, познато е што се случи на 27 март 1941 година кога народот предводен од КПЈ, излезе на демонстрации и ја урна владата што сакаше да им ја предаде Југославија на фашистичките сили и да ја впрегне во нивната воена кола. Тие судбоносни денови од поновата историја Страшо Пинџур го затекнаа во Македонија, каде што беше повикан од Покраинскиот комитет на Комунистичката партија на Југославија за Македонија. Тука го затече и капитулацијата на стара Југославија и тоа на работа во одделот за техника на Покраинскиот комитет. По капитулацијата набрзо станува инструктор на ПК. Иако беше принудуван да ја спроведува на терен линијата на Методи Шаторов Шарло, тогашниот секретар на ПК, што се состоеше во отцепување на Комунистичката партија на Македонија од КПЈ и припојување кон бугарската комунистичка партија (БРПК), во ставот дека окупацијата на Македонија од страна на бугарските фашистички сили објективно значи национално ослободување, Страшо Пинџур беше еден од првите македонски револуционери кои се спротивстави на таквата политика на Шарло во Македонија и застапа на страната на КПЈ, која веќе ги имаше повикано сите југословенски народи да се борат против фашистичките окупатори. Во деновите на борбата против опортунистичкиот став на Шарло, Пинџур беше активен и еден е од најзаслужните за победата на линијата на КПЈ, односно за кревање вооружано востание против окупаторите и предавниците.

По сменувањето на Шарло и победата на линијата на КПЈ, Страшо Пинџур беше избран за член на Покраинскиот воен штаб а подоцна беше и член на ПК КПМ. Вршејќи, заедно со Мирче Ацев, обиколка на единиците во Велешкиот реон, Пинџур беше

уапсен на 18 декември 1942 година во Велес, префрлен во скопскиот затвор, ужасно мачен и присилуван да каже што знае за Партијата и борбата во Македонија. Тој храбро ги издржа сите тортури на полицијата и умира во ќелијата на затворот во Скопје во првите денови на 1943 година. Веднаш по неговата смрт полицијата го фрла низ прозорец и вториот затвореник Мирче Ацев сакајќи со тоа да го прикрие своето злостворство.

И по некоја игра на случајот, стана она што Страшо Пинџур го предвиде во својот дневник многу години порано. Плашејќи се и од мртвиот Страшо, кој веќе беше израстен во народен трибун на еден голем дел на Македонија, бугарската фашистичка полиција посмртните останки на Страшо ги закупува на некое скришно место што до денеска не е откриено. Меѓутоа смртта на Страшо во бугарскиот полициски затвор не значеше и негово умирање. Тој и по неа остана да живее со својата храброст како легенда на македонскиот народ како одличен организатор на борбата и востанието не само во Тиквеш туку и во другите краишта во Македонија, како херој кој ги издржа сите мачења на полицијата, умре храбро и не изусти ниту еден збор освен познатата реченица: „Сверови, јас сум Страшо Пинџур и од мене ништо повеќе не ќе дознаете!"

*

*

*

Страшо Пинџур спаѓа во редот на оние македонски интелектуалци што целиот свој живот ѝ го посветија на делото на борбата на работничката класа за нејзиното ослободување од јаремот на капитализмот и експлоатацијата, а напоредно со тоа се бореле и за националното и социјалното ослободување на македонскиот народ. Од животот Страшо ја имаше само младоста. Зрелата врст не ја доживеа. Загина во борбата за вечно да остане да живее на страниците на историјата на македонскиот народ.

Благодаревјќи на двете тетратки од Дневникот што го водеше во 1933 година во Крагуевац, како питомец на гимназискиот

интернат, имаме многу податоци за неговите карактерни особини, за залагањето на револуционерната свест кај него, за стремежите, бунтот, револтот, готовноста за борба на еден младинец - Македонец, кој уште пред првата лекција од комунизмот“ (чија дата кога ја примла толку восхитено ја бележи во Дневникот, заедно со името на „учителот“ неговиот класен другар), чувствува дека многу работи во општественото уредување на стара Југославија не се како што треба, дека е нужно да се менуваат, дека се онакви како што им е од интерес на управувачите, капиталистите . . . Во колективот на интернатот тој се истакнува не само со својата анегдотска трудољубивост, талентот, бистрината и појавата воопшто, туку со своите погледи на светот и општественото уредување воопшто оди најдалеку до многумина други питомци. За тоа зборуваат и страниците на неговиот Дневник.

Страшо Пинџур почнува да го пишува Дневникот во почетокот на својата осумнаесетта година. На страниците на таа книга ни соопштува дека релативно рано политички многу узреал, иако дотогаш немал можности, во годините на момчештвото, да стекне некое посебно образование. Дневникот е исполнет со могу зрели гледања на проблемите со кој светот живее во триесеттите години, на политичката состојба, на односите што владеат не само во монархо-диктаторската Југославија туку и во капиталистичката Европа воопшто.

Страшо е редок визионер. Таков го знаеме и ние, неговите другари од интернатот. Тоа го потврдува и самиот тој на страниците од Дневникот. Ретко кој, уште во февруари во 1933 година, би се осмелил да ја изрече констатацијата: „Зборуваме за хаосот во Европа. Од тој хаос мора Македонија да излезе слободна!“ Треба да се знае дека е тоа година кога во Германија зачекори на сцена нацизмот на Хитлера. Хаосот во Европа уште беше далеку. Него, по неколку години, ќе го донесат на своите бајонети германските фашисти. Но, Страшо Пинџур него го здогледа порано и преткажа дека од тој хаос ќе излезе слободна Македонија. Тоа ќе се реализира единаесет години подоцна, но,

за жал, тој не ќе доживее да ја види слободна својата толку сакана татковина. Неговиот голем живот згасна на полпат кон слободата.

Благодарејќи на својата зрелост, Пинџур проблемите ги поставуваше правилно. Зарем во прилог на ова не оди и неговата констатација во Дневникот, во јануари 1933 кога вели дека „... треба да се бориме за правата на работничката класа, но, пред сè, за правата на неслободниот македонски народ.“

Тој е младинец кој има време за сè. Со голема страст чита сè што ќе му дојде до рака, за сè има и волја и време и љубов: за училиштето, за општествената работа во ученичките организации. Член е на управата на друштвото на трезвената младина на гимназијата. Во Дневникот скоро секој ден среќаваме податоци за тоа дека „читав една книга“. „Потоа остатокот на времето го минав во учење на задачите од предметите во училиштето, а вечерта: во парк, на корзо . . .“

Дека во револуционерниот живот стапува со голема смелост и без страв, потврдуваат и редовите на Дневникот во кои, во тоа време на полициски прогони, диктатурата на крал Александар Караѓорѓевиќ, среќаваме смели напади на режимот и размислување за идното општествено уредување на земјата. Тоа е време кога во Скопје и другите македонски градови одржуваа монструозни судски процеси на кои Македонците комунисти беа судени не како комунисти туку со преквалификација на делата како предавници и бугарофили. Комунистите во цела Југославија ги судеа по Законот за заштита на државата, кој не предвидуваše смртна казна. Македонците, иако редовно на судовите изјавуваа дека се комунисти и не ги признаваат обвинувањата за божемна припадност кон бугарската пропаганда, редовно беа судени на смрт.

Среќа е што тетратките на Дневникот на Страшо Пинџур не паднаа во полициски раце. Велиме: среќа, зашто ќе беа уништени прекрасните документи за раѓањето на една младост, еден херој, една подоцнешна легенда. Секојдневните бележења во тетратките ни зборуваат дека она што постојано му се вртело во главата беше неговиот идеал. Иако се тоа години на ученички палавости, прва ученичка љубов, веселби и немаштија, тој

постојано конвертира со своите идеали и е загрижен за тоа да не умре пред нивното остварување. Но ако пак умре пред да се остварат идеалите, тој е убеден дека „ . . над гробот тревата ќе биде побујна токму заради тоа што ќе бујаат и идеалите . . . „Од вечер на вечер тој во Дневникот ќе ги бележи настаните и размислувањата и како да се плаши некој подоцна да не го обвини што не размислувал тој ден за своите најдраги работи - идеалите, барем со два - три збора ќе го каже тоа дека мислел и на нив, И Д Е А Л И Т Е. Многупати кажува во што се состојат тие и како може да дојде до нивното остварување.

Во Дневникот многу простор и внимание ѝ посветува на работата: нејзе, на многу страници ѝ пее прекрасна химна. Работата ја гледа како излез од корсокакот но, не секоја туку само „работата за доброто на човештвото“ - како што често пишува. Идеалите, исто така спрема пишувањето во Дневникот, му се пред сè, а потоа доаѓа првата љубов и воопшто љубовта кон блиските во кое доминантно место, по нежност и трогателност, доаѓа чувството кон баба му Наца (она „баба“ секогаш го пишува со голема буква), па и тогаш кога редовно, од сите свои екскурзии, излети во други градови, патувања или од Крагуевац ѝ праќа разгледници адресирани со „Баба Наца Пинџур, село Ваташа . . .“ Кога во дневникот ѝ се обраќа на баба си, ѝ вели дека тој не е крив за нејзината несреќа туку се криви други и ја повикуваа во борба против нив, во борба за остварување на неговите идеали, што ќе значи и нејзина победа и среќа за двајцата. и ако уште многу млад, тој ќе напише: „Може ли човек да биде среќен, а човештвото да живее во несреќа? Не може!“

Како ретко кој, со нему својствена упорност и дисциплина, Страшо Пинџур, од ден на ден бележејќи случките од изминатите денови, неосетно го слика својот интимен портрет на младинец: одличен ученик, бунтовен и револуционерен, интелигентен и самокритичен, дружељубив, прек и незен до крајност, склон кон филозофијата и предан кон марксистичката наука, заљубеник и размислувач за настаните околу него, визионер кој својата смрт ќе ја предвиди и ќе ја опише до детали и тоа осум години пред таа да му го прекине младиот живот. Во белешките го остава својот

портрет на голобрадо момче но со обриси, фон, валери што само ќе се надградуваат во понатамошните години, а не се менуваат зашто и нема што да менува момче што детството го минало во семејната школа на револуционери, со вечери исполнети со осаменост во која, додека прегоруваа гламните на отвореното огниште во селската кука во Ваташа, а погледот на баба Наца ги молеше тоа да го сторат што подоцна, зашто нема со што да го стопли телото на единственото чедо - Страшо, курирката на Илинденското восание му ги расправаше првите приказни за бедата од која македонскиот народ настојувал да се ослободи и да спечали слобода низ долги крвави борби во кое му загинале: дедо му, татко му и илјадници други . . . “

Неколку години подоцна во белешките од затворот на Аа Циганлија во Белград, во приквечерината на Втората светска војна, Страшо ни се прикажува во својата полна револуционерна зрелост како млад човек што одамна го минал букварот на марксизмот. За време на војната, уште еднаш, во 1942 година, ќе земе перо в раце да остави подолг самокритички интониран текст, всушност цела студија за настаните во Македонија гледани од ретко објективен агол во времето на големите кризи на востанието. И тој текст зборува многу пред сè за неговиот карактер.

Рековме дека овие редови не ги пишуваме за да го објасниме Дневникот на Страшо Пинџур што му го предаваме на читателовиот суд. Сметавме само дека треба да го оцртаме донекаде времето во кое се случија ред судбоносни настани во историјата на македонскиот народ. Во тој склоп иде и укинувањето на гимназиите во Македонија. Би било нескромно тој акт да се спореди со некои историски настани од поголемо значење. Но она што го сторија питомците од тие интернати, речиси од сите генерации, за победата на македонскиот народ, прилогот што го дадоа во таа борба и во Револуцијата, секако се должи на политичкото воспитување што го стекнаа во тие интернати, односно во средината во која живееја. Тие чесн о ѝ се оддолжија на својата земја и народ. Најдобра илустрација за ова е фактот дека од сите генерации на питомците, а тие броеја

стотина души, само еден оди на другата, непријателска страна, а сите други стапуваат во редовите на НБО и, кој помалку кој повеќе, го дадоа својот прилог за победата на таа борба.

Затоа и Дневникот на Страшо Пинџур треба да се разбере како прилог во проучувањето на минатото, но и како повод за што посестрано осветлување на животот и делото на овој народен херој кој веднаш по својата смрт израсна во легенда. Не се знае дали некој зад себе оставил толку јарки документи за својот борбен пат. Тоа го сторил Страшо во Дневникот. Читателот ја согледува наполно зрелата фигура на револуционер и борец за социјална и национална правда, што ќе стане и еден од првите херои на НОБ на Македонија.

Квалитетите на овој Дневник се многустрани. Тој не е само документ за животот на Страшо Пинџур, иако е и тоа, туку прилогот кон историјата на времето во кое живеела таа младост, документ за тоа како се школувале генерации наши младинци во Србија, што значи нивниот престој таму. Дневникот ни овозможува да се запознаеме и со другото лице на српскиот народ кое не беше претставено овде во Македонија благодарейќи на великосрпските властодршци, кои доверуваа луѓе што ја спроведуваа нивната политика.

Дневникот на Страшо Пинџур, со дел од неговите други преписки и книги, за цело време во сите години љубоморно го чуваше баба му Наца, која по ослободувањето го предаде на потамошно чување. Оригиналот на Дневникот заедно со белешките од Ада Циганлија сега се наоѓа во Историскиот музеј на Македонија во Скопје. Тоа се две обични тетратки направени од авторот од табаци хартија за пишување.

Идејата за издавање на Дневникот - ваков литературен вид не се среќава во повоената македонска публицистика - ја носам поодамна во себе и ги запознавам со неа раководните лица во Кавадарци за поголемата афирмација на нивниот сограѓанин Страшо Пинџур. Објавувањето на Дневникот е потребно, со перото на еден современик, за едно време кое се уште не е доволно обработувано во македонската публицистика. До толку е поголема вредноста на Дневникот на Пинџур како автентично

сретство за тоа време од перот на еден извонредно буден младинец.

Затоа Дневникот на Страшо Пинџур не е обична хроника, ниту се тоа само интимни белешки на авторот, дукумент за живот на македонските питомци во интернатот во Крагуевац, како што не е само збир на размислувања за настаните во политичкиот, економскиот и општествениот живот на триесетите години во Југославија, посебно во Македонија, којашто има предно место во овој дукумент затоа што таа е веднаш сврзана со идеалите на авторот Страшо. Дневникот на Страшо Пинџуре е сето тоа. И најмногу - тоа е дукумент од непроценлива вредност и четиво кое ретко се испушта од раце.

Пишуван повеќе од осум месеци, и тоа од ден на ден, Дневникот, сосема разбирливо, не е стилски уедначен. При приготвувањето за печат, настојував што повеќе да го задржи целиот текст стилот на авторот. Треба да се има предвид дека е Дневникот пишуван од младинец кој штотуку го доживеал пубертетот, дека е тој ученик од шести клас гимназија (сегашен втори клас) и сосема разбирливо, го носи печатот на прекупациите на момчињата од таа возраст. Во Дневникот, природно, има и редови што се интересни само за неговиот автор, а не се од интерес за денешниот читател. Таквите редови овде се испуштани. Изоставени се и неколку интимни размислувања во Дневникот својствени на секој млад човек, бележени за себе. Зашто авторот секако и не помислувал дека овој негов докумнт еден ден ќе се најде во рацете на читателите.

Текстот е предаден без какво и да било уредување или интервенција. За сето тоа немаше потреба затоа што Страшо е со логична мисла, јасен во кажувањето, а што неговите бележења имаат призив како да се правени денеска треба да заблагодариме на големата интелигенција на авторот.

Исто така е зачувана и Пинџуровата тетратка со писмените задачи од шести клас (се чува сега во Историскиот музеј на Македонија) – од неа е искористена овде писмената задача „Во што е слободата“. Потписот „Во југословенскиот Пиомонт“ се наоѓа во мојата лична архива и по некоја случајност ја преживеа

војната со дел од преписката што пред војната ја водев со Страшо по моето заминување од Крагуевац.

На крајот од овој текст сакам да му се заблагодарам на другарот Ристо Џунов, еден од првите членови на келијата на КПМ што Страшо Пинџур ја формира во Кавадарци и негов интимен другар и соборец, кој ми укажа драгоцен помош во објаснувањето на некои моменти од животот на Страшо по моето разделување со него, а ги стави на располагање и пишаните документи и кореспонденцијата, дел од која е објавен како прилог кон книгава.

Јован ПОПОВСКИ

Од семејниот албум на Страшо Пинџур

(Голема благодарност до семејството на Страшо Пинџур,
особено на Трајанка Видевска – братучетка на Страшо, ќерка на
неговиот чичко Пано Видев)

(Фотографиите ни ги овозможи Магдалена Петревска – потомок
на семејството на Страшо Пинџур)

„Животот на човекот е бескраен стремеж кон нешто возвишено. Кога ќе се исполни една желба, доаѓа друга; кога нешто ќе се запознае, се бара друго; кога нешто ќе се направи, се сака повисоко, и сето тоа така оди до бескрај, до таинствениот бескрај, како што е таинствена вселената“

„Судбината е
маштеа на човекот
- поединец, ако
луѓето и
општеството не му
се браќа“

„Со оглед на тоа дека сум
дојден на светов кога
човештвото се уште е на ниво
на кое треба да биде, и кога
човекот се уште не постанал
човек, затоа монте стремежи ќе
бидат управени кон таквите
цели. Тоа се монте идеали“

„Слобода, братство, равенство! - што сето
значи само слобода, тогаш и секој
поединец слободно дише под слободното
небо. Таквото устројство на човештвото ќе
тргне кон вечни патишта, тогаш ќе бидат
исполнети општочовечките идеали на
големите луѓе коишто нив ги имале за
начела“

ДНЕВНИКОТ НА СТРАШО ПИНЦУР

УРЕДНИЦИ

Розета Дулевска
Анета Ѓорѓиевска

*

ЛЕКТУРА

Розета Дулевска

*

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Никола Сарафимов / Андреј Сарафимов

*

ИЛУСТРАЦИЈА / ПОРТРЕТ НА КОРИЦА

Сара Ончевска

*

ГРАФИЧКО УРЕДУВАЊЕ

Никола Сарафимов

*

ЕЛЕКТРОНСКА ОБРАБОТКА

(Ученици при ООУ „Страшо Пинџур“ – Скопје)

Сара Трајкоска, Леона Дангева, Ива Петковска, Ангела Дуковска,
Магдалена Костадиновска, Елена Вељанова, Анастасија Јовчевска, Вања Димовска,
Ива Ѓеорѓиевска, Симона Здравкоска, Јована Симоноска, Ивана Накова, Моника
Николоска, Сара Ончевска, Мелани Ѓорѓиоска

*

ИЗБОР ФОТОГРАФИИ ОД СЕМЕЈНАТА АРХИВА НА СТРАШО ПИНЦУР

Магдалена Петревска

*

ПЕЧАТИ

Графо Ден, Скопје 2023

ТИРАЖ

100

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа книга не смее да биде препечатуван или пренесуван во каква било форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи фотокопирање, документирање или да биде зачуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

821.163.3-94

929Пинџур, С.(093.3)

ПИНѢУР, Страшо

Дневникот на Страшо ПинѢур / уредници Розета Дулевска, Анета Ѓорѓиевска; [избор фотографии од семејната архива на Страшо ПинѢур: Магдалена Петревска]. – Скопје : Р. Дулевска : А. Ѓорѓиевска, 2023 – 184 стр. : илустр. ; 26 см

Фусноти кон текстот. – За дневникот и времето / Јован Поповски: стр. 158-179

ISBN 978-608-245-866-3 (Р. Дулевска)

ISBN 978-608-245-867-0 (А. Ѓорѓиевска)

а) ПинѢур, Страшо, 1915-1943 – Дневници

COBISS.MK-ID 61239301